אוצרות
ארץ חמדה

לקט

מאה ועשרה מאמרים

מהז"ל וגדולי חכמי ישראל

בענין

שבח יישוב ארץ ישראל

מלוקט בעזרת החונן לאדם דעת

ע"י

משה צוריאל

בני ברק

תשע"ז

כידוע יש עשרות ספרים העוסקים בנושא זה (רשימה חלקית הבאנו בסוף הספר), ונעזרתי רק במקצתם. עלי להודות להרב משה ליכטמן (תושב בית שמש) שבמומחיותו הועיל לי רבות.

ארבע מטרות גרמו לכתיבת ספר זה:

[א] לעורר את אחינו, יושבי חוץ לארץ, לעלות לשכון בארצנו

[ב] להשפיע על אחינו בני ארצנו לא לרדת מארצנו לדור בחוץ לארץ

[ג] לעורר אחינו הטועים היוצאים לטיולים בחו"ל או לבקר קברות, שלא יעשו כך

[ד] לחזק תושבי ארצנו שישמחו במצותם ואל יחושו לשום הטרדה, דאגה או חשש סכנה

כל מה שיש בספר בסוגרים מרובעים [=] הם דברי המלקט הנוכחי

לאלו הטוענים שהתרבו בארץ חוטאים ומחטיאים, אענה בדברי ילקוט שמעוני

(איכה - פרק ג - רמז תתרלח):

'זכור תזכור'. תני ר' חייא: משל למלך שהלך לחמת גדר ונטל בניו עמו. פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאינו נוטלן. ו[=אח"כ] היה נזכר להם ובוכה ואומר 'הלואי יהוון בני עמי אע"פ שמקניטים אותי', הדא הוא דכתיב 'מי יתנני במדבר מלון אורחים' (ירמיה ט) אמר הקב"ה הלואי יהוון בני עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי. ודכוותיה 'בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה' (יחזקאל לו). אמר הקב"ה 'הלואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ שמטמאין אותה':

כתובת המלקט:

רחוב בית הלל 13

בני ברק

לוח תוכן

תפילה לְהֵאָמֵר ע"י יושבי ארץ ישראל 2

שיר שבח ארץ ישראל 4

מבוא 6

הקדמה 8

דברי גדולי תקופתנו המעוררים לאהבת ציון 16

דברי מקראות-קודש המעוררים לאהבת ציון 23

דברי חז"ל בתלמוד המעוררים לאהבת ציון 27

דברי חז"ל במדרש המעוררים לאהבת ציון 30

דברי ספר הזוהר המעוררים לאהבת ציון 34

דברי גאוני קדם המעוררים לאהבת ציון 38

דברי גדולי הראשונים המעוררים לאהבת ציון 39

דברי גדולי האחרונים המעוררים לאהבת ציון 48

דברי גדולי המקובלים המעוררים לאהבת ציון 84

דברי בני זמננו המעוררים לאהבת ציון 90

דברי גדולי תנועת החסידות המעוררים לאהבת ציון 94

סיום 105

רשימת 86 מקומות במקרא שהמצוה הוזכרה 108

יציאה מהארץ לבקר קברות בחוץ לארץ 116

רשימה חלקית של ספרים אחרים העוסקים בנושא זה 120

מפתח למקראות ומאמרי חז"ל שנתבארו בספר זה 122

מפתח שמות רבנים וספרים שהוזכרו בספר זה 124

מפתחות ענינים 126

רשימת הנושאים (לפי סימני הפסקאות)

ד – היוצא לחו"ל אינו שמח

ה – היוצא לחו"ל צריך להתנצל על כך

ו, עו, צא – לומדי תורה בא"י זוכים לסייעתא דשמיא

ז – ישיבת א"י מצוה דאורייתא, מקור לכך

ח, עב – ישיבת א"י היא קבלת אלהותו של ה'

ט – אבות קיימו תרי"ג רק בא"י

י – אבות היו מרכבה לה' רק בא"י

יא, יח, קא – א"י מקום מסוגל שהתפילות יתקבלו

יב – א"י היא ביתו של ה'

יג – יושבי חו"ל הם שרוים בחטא

יד – דר בא"י מנוחלי עולם הבא

טו, כז – פגם של המת בחו"ל

טז – לא לצאת לחו"ל אפילו למען קיום מצוה

יז – יושבי חו"ל לא נחשבו ל"ציבור"

יט – א"י, שם מלמדים זכות על החוטאים

כ – חיובם של בני חו"ל להודות לה' על א"י

כב – ברכות רוחניות ליושבי א"י

כג – חיוב של הרגשת חידוש על מתנת א"י

כד – לא לצאת לחו"ל אפילו למען לימוד תורה

כה, מב – בני א"י יוכלו לזכות לראות שכינה

כט – א"י לא נמסרה לרשות מלאכי מעלה

ל – מעלתו של הדר בא"י

לא – משה רבינו חסרה לו זכות א"י

לב, לד, מג-מד, סו, סט - אין שלימות לישראל כשהם בחו"ל

לג- אמירת "עלינו לשבח", בענין א"י

לה – בני חו"ל, כאילו עובדים ע"ז

לז – אלהותו של ה' ניכרת בא"י

לז – המזלזל במתנת א"י אין לו להזכיר זכות אבות

לח, נח – א"י היא ארץ הדרור

לט – גלות היא עונש חמור מכל שאר עונשי התורה

מ – חילול השם, מה שישראל נמצאים בגלות

מה – המדבר בגנות א"י אין לו חלק לעולם הבא

מו – אחדות ישראל, רק בהיותם בא"י

מז – ברכת המזון

מח-נד – עניני א"י לפי מהר"ל (כ"ב פסקאות)

נה – המצפה לעלות לא"י, גדלה זכותו

נו – המחוסר קרקע בא"י, הוא מחוסר חיים

נז – יצר הרע שולט יותר בחו"ל

ס – יושבי חו"ל כאילו אין להם אלוה

סא – החוזר לא"י, כאילו חוזר לחיק אמו

רשימת הנושאים (לפי סימני הפסקאות)

סג – מוסר למנהיגי הדור

סד, עה – ישוב א"י, צריכים לכוין לשם שמים

סז – החיוב לעלות לדור בא"י

סח- סגולת א"י לא לשכוח לימודו

ע - שבח פירות א"י

עא – יושבי חו"ל, עליהם להתיחס לדירתם שהיא ארעית

עז – מעלת ידיעות גיאוגרפיות של א"י

עח – הר סיני היא א"י

עט – אוירא של א"י מחכים

פ – מעלת אמירת המלים: "ארץ ישראל"

פב – לא לבנות בנין קבע בחו"ל

פג – בעלי אומניות בא"י, יש להם מצוה

פו – ההולכים לא"י, ללכת בפסיעות מזורזות

פז – כל מצוה הנעשית בא"י שכרה מרובה משל חו"ל

פח – שני סוגם של העולים לא"י

פט - היוצא לחו"ל, מחליף נשמתו

צ – פירות וירקות של א"י

צב – הנמצא בא"י נחשב כ"בן" להקב"ה

צד – מאכלים של חו"ל, הם טמאים

צה – מזון של א"י, מעלתם

צז – אין להשוות את א"י לשאר ארצות תבל

צח – מעלה של הקונים קרקע בא"י

צט – ציווי ראשון לכל אחד מהאבות, היה על א"י

ק – ההבדל בין ראובן ליהודה, בהצלת יוסף

קב – אמונה בה' משיגים בא"י

קד – אהבה בוערת לא"י

קה – שכינה שרתה על האבות בא"י

קז – בא"י מכירים בנוכחותו של הקב"ה

קח - עומר, ביכורים ושתי הלחם

קט – אהבת ה' אנו משיגים בא"י

קי – יוסף בקש שיוציאו אותו מהמאסר

◆❖◆

תפילה[1]

שנָכוֹן לאומרה בארץ ישראל בכל יום

יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו ואלהי אבותינו שתעזרני על דבר כבוד שמך,
לחבב ארץ ישראל בכל לבב, בכל עת ובכל שעה, ובכל רגע,
לקיים המצוה של ישיבת ארץ ישראל כמו שכתוב: "וישבתם בה" (במדבר לג, נג),
ואהיה תמיד שמח בישובה, ובתשוקה גדולה כבן המשתוקק אל אמו.[2]
כמו שהיה אברהם אבינו עליו השלום משתוקק אליה, ואני גם כן
מיוצאי חלציו זַכֵּינִי לְמִדָּה זו, כדי שיכופר בזה כל חטאותי ועונותי ופשעַי מעודי עד היום הזה, ואפילו בגילגולים הקודמים, ובדור המדבר שמאסתי בה, שנאמר: "וימאסו בארץ חמדה" (תהלים קו, כד) וגרמתי בכיה לדורות.[3]
והיתה הנסיעה לכאן והטלטול [=בדרכים] לפדיון נפשי
כמו שכתוב 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו" (תהלים קב, טו)
וְזַכֵּנִי לישב בה עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו,
ולהיות דבק בך בשמחה ובטוב לבב,
ויקויים בי: "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ" (דברי הימים-א יז, כא).
ותשפיע עלי מֵאוֹר קדושת ארץ ישראל העליונה[4] על נפשי ורוחי ונשמתי,
להתעלות בקדושתה, לֵירָאוֹת את פני האדון ה׳ אלהי ישראל עם כללות כל ישראל.
וְזַכֵּנִי לישב בה על התורה והעבודה, ולהתפלל אליך בלי טרדות העולם הזה,
ולהיות מן הנעלבים ואינם עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, וּשְׂמֵחִים ביסורים,
ולהאמין באמונה שלימה שכל היסורים שמגיע אל יושביה ח"ו הם יסורים של אהבה,
ולכפר העונות, הן יסורים של בני האדם, או חלאים,
כמו שנאמר: "ובל יאמר שכן חליתי, העם היושב בה נְשׂוּא עון" (ישעיה לג, כד),
ונאמר: "וְכִפֶּר אדמתו עמו" (דברים לב, מג),

---

1. מהספר "בגדי ישע" (ר׳ צדוק רופא הכהן) נדפס כחמשים שנה אחרי פטירתו, שנת תרח"ם, בפרק של הספר "זמרת הארץ", בתוכנה של "אוצר החכמה" עמ׳ 18
2. ספר חרדים, על מצות ישיבת ארץ ישראל
3. תענית כט, א
4. ספירת מלכות (כמפורש בזוהר ח"ג עב ע"ב)

ולא תעניש אותי

ברצועה בישא לאלקאה (ע"פ זהר ח"א יא, ב), שהוא חסרון האמונה ח"ו, שהוא מר מכל העונשין.

והצילני מֵחָבֵר רע וּמִשָּׁכֵן רע,

ומאנשים שאינם שָׂמִים על לִבָּם שהם בהיכל המלך ומורדים ופושעים.

וְזַכֵּנִי להיות אוירא דארץ ישראל מַחְכִּים אותי, "הן יראת אדני היא חכמה" (איוב כח, כח)

להיות יראתך על פני תמיד, בגין דאתה הוא "רב ושליט, עיקרא ושרשא דכל עלמין" (זהר ח"א יא, ב). וְזַכֵּנִי לעשות רצונך בזריזות בלי רפיון ועצלות,

ולהחזיק על כל פנים באחת מכל התרי"ג מצות בכח גדול בהתמדה,

כמאמר חז"ל: "וכל העושה מצוה אחת [כתיקונה][5]

מטיבין לו ומאריכין ימיו ושנותיו, ונוחל את הארץ" (קידושין לט, ב),

ועל ידי אותה המצוה אזכה לכל המצוות כולם, כי הן קומה אחת שלימה

ולא אצטרך לחזור ולצאת לחוץ לארץ כל ימי חיי

אני וזרעי וזרע זרעי עד עולם. אמן.

"יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי" (תהלים יט, טו)

◆❖◆

5. אמנם בתלמוד בבלי פרשו המשנה שעושה מצוה אחת יותר מעונותיו, כאשר היו מעשיו שקולים, מצוות ועונות. אבל בירושלמי פירשו המשנה הזאת: "מי שייחד לו מצוה [=אחת] ולא עבר עליה מימיו"

שיר זה העתקתי מהסידור "בית עובד" (ליוורנו, שנת תרכ"ב, עמ' 67, בקשות לפני עטיפה בטלית של שחרית). **ראשי תיבות: אברהם סלאמה** (ראה להלן עמ' 62).

ארץ הקדושה. יקרה חמודה. לתורה ותעודה.[6] תקרא 'דרושה'.[7]

באמצע העולם.[8] הוּסַד יסודתך.
משמים סולם.[9] ניצב לעומתך. מורה בשְׁלֵמוּתֵךְ.

כי את הנבחרת. פינה מיוקרת. ואבן הראשה:[10]

רמה על גבולי תֵּבֵל, רב יִקְרֵךְ.
בפז לא יסולה.[11] ובספיר[12] עפרך.

גם מַחְכִּים אֶוִירֵךְ.[13]

ומאירת עינים. בת ירושלים. בלבבות חרושה:

הר המוריה מעונה. המקדש הנורא.
לכסא שכינה. וארון התורה .

ועבודה טהורה. ושולחן הפנים. לכפר עוונים. מזבח נחושה:[14]

מקום הנבואה. ואורים ותומים.
והאש הנורא. באה ממרומים.

בארצות העמים. אין ערוך הַדָּרֵךְ.

ברוך שבחרך. לעמו ירושה:

---

6. ישעיה ח, כ
7. ישעיה סב, יב
8. יומא נד ע"ב
9. בראשית כח, יב
10. זכריה ד, ז
11. איוב כח, טז
12. לא יסולה בספיר, ע"פ "לא" שבהיגד הקודם
13. בבא בתרא קנח ע"ב
14. מזבח הנחושת שבעזרה

סנהדרי גדולה. לבני ישראל. בחצי העגולה.[15]
אצל ההראל.[16] עין ראתה אֶל

תוכך, אשרי חלקה.

ארץ החשוקה. מאבות שלושה.

לבבות יכאבו. עינים תבכינה. דמעות ישאבו. ידים תרדינה.
יען כי נתונה. חמדתה לחרם. כסוכה בכרם. כמלונה במקשה:[17]

אַת רבת ברכות. בתוך עם סגולה.
בך יופי ומלכות. תפארת ותהלה.

מאז הם בגולה. אַת רבת המהומה.[18]
כאשה שוממה.[19] מכורה, נטושה:

מארבע הפאות. שרידי עֲדָתֵךְ.
עיניהם תלויות. אל אהבתך.

עד יקים חרבותיך.

אדון המתנשא.[20] ואותך יעשה. בריאה חדשה:

הומיה באבל. עניה סוערה.[21]
עוד תהי בתבל. לעולם גבירה.

לשם ולתפארת.

לְאוֹרֵךְ ילכו. ובכן יתברכו. יחד איש ואשה.[22]

---

15. סנהדרין לו ע"ב
16. סנהדרין ישבו בלשכת הגזית, ליד המזבח שנקרא "הראל" (ישעיה כט, א ע"פ תרגום ורד"ק)
17. ישעיה א, ח
18. יחזקאל כב, ה
19. ישעיה נד, א
20. הקב"ה
21. ישעיה נד, יא
22. רמז להקב"ה וכלל ישראל, ע"פ דימויי שיר השירים

מבוא

מנהגם של מחברי ספרים להודיע בתחילת הספר מה ראו על כך לחבר הספר בו עסקו. והנני כאן לפרש.

זכינו בימינו בחסדי הקב"ה לקבוץ גליות. כבר למעלה משש מליון יהודים (כן ירבו) גרים בארץ הקודש. אבל לעומת זאת נתרבו היסורין. מאז קמה מדינת ישראל (וגם לפני זה) פועלים הישמעאלים, כל אומות האזור, להכחידנו ולהשמידנו. ועד להשגת יעדם הנורא הם גובים תמיד מחיר נפשות. מאז קום המדינה נהרגו למעלה מעשרים וששה אלף יהודים במלחמות, ונהרגו אלפים נוספים ע"י פעולות הטרור. צודק מי שאמר כי בימינו, מכל מדינות העולם, המקום המסוכן ביותר ליהודי שם לחיות הוא ארץ ישראל. וצדקו דברי חז"ל כי ארץ ישראל נקנית ביסורין (ברכות ה, א).

אי לכך, רבים הם היורדים מהארץ, ובוחרים לשכון בארצות נכר. רובם מיועדים להתבוללות ולהטמע בין הגוים. גם בין אלו שמפני חוסר ברירה ואין להם סיכוי לפרנסה בחוץ לארץ, או מפני סיבות משפחתיות עדיין נשארו בארצנו, נתקפים הם ע"י יצר הרע של תלונות, תרעומת, טענות ומענות על המצוקות הקיימות. מלבישים הם זאת גם ע"י טענות כלכליות וגם טענות דתיות, נגד החילון הנורא הפושה בארצנו; טענות על חקיקה גסה נגד חוגים חרדים, בין בעניני צבא, או נגד הקמת שכונות חרדיות בערים מסוימות, או אפליה בקבלתם למקומות עבודה וכו'.

לכן, אומר אני "רָחַשׁ לִבִּי דָּבָר טוֹב. אֹמֵר אָנִי מַעֲשַׂי לְמֶלֶךְ! לְשׁוֹנִי עֵט סוֹפֵר מָהִיר" (תהלים מה, ב). חייבים אנו לצאת לעזרת ישראל. "חַזְּקוּ יָדַיִם רָפוֹת, וּבִרְכַּיִם כּשְׁלוֹת אַמֵּצוּ": (ישעיה לה, ג). צריכים לעורר את האהבה לציון. צריכים אנו להזכיר את הנשכחות. צריכים אנו לגרש את החושך, ולהאיר ע"י אור התורה. למען ידעו תושבי ארצנו איזה דבר נפלא הם זוכים לקיים, בכל רגע רגע (כדברי ספר "חרדים", בפרק שכתב על ארץ ישראל). ולא רק "ידעו" אלא גם "ישמחו" בשמחה אין-קץ על שזכו לשכון בארמון המלך, מלכו של עולם. וכל חפצי העולם הם כאין מול מדריגה נפלאה זו![23]

כל שכן שצריכים אנו לחזק בני ארץ הקודש לבל יהינו לצאת לחוץ לארץ; לא לביקורים, ולא לטיולים, ולא לתיירות. לא לצאת אפילו לימים ספורים. ראשית, כי ע"פ ר"מ קורדוברו[24]

---

23. לימד אותנו אריז"ל ("עץ חיים", ח"ב עמ' רכז) כי הנמצאים בחוץ לארץ הם רק במדריגת עולם העשיה. מה שאין כן תושבי ארץ הקודש הם ביצירה. ולכן כל מעשיהם בעילוי נפלא, ואי אפשר להשוות בני חוץ לארץ למצבם.

24. אור יקר, כרך יא, עמ' רנא

מצוותיהן שיקיימו שם הן כבר פחותות ערך (עיין שם). אבל נוסף על כך, הם מפסידים בכל רגע ורגע מצוות יישוב ארץ ישראל! מצוה השקולה נגד כל התורה כולה (ספרי, ראה, פסקא פ). גם האדם היוצא ע"פ היתר, לצורך פרנסה, או לצורך ריפוי בריאותו וכיו"ב, צריך יגון בלבבו על שנאלץ לכך, וימהר יחיש מעשהו כדי שיחזור במהירות האפשרית לארצנו.

וכדי לבסס ולאשש יסודות אלו החשובים, אמרתי אעבור ללקט אחרי גדולי התורה, גדולי עולם, מה שכתבו על מעלות ישוב ארץ ישראל. אקוה שבזה אחזק את לבותיהם של תושבי ארצנו נגד כל יצר הרע של תלונות על ישובם פה, וכן אחזק את לבותיהם של אלו המתפתים לצאת לחו"ל אפילו לימים ספורים. [וכבר שמעה אוזני שיש היוצאים לבלות בבתי מלון בחו"ל לימי חג הפסח. שומו שמים! איזה עיורון! כל ענין הפסח הוא לצאת ממצרים ולעלות ארצה. והם עושים את ההיפך. עוזבים ארצנו כדי לרדת לארצות שונאינו ומנדינו].

אמנם, אילו רציתי להציע כאן כל מה שאמרו גדולינו על כך, היינו צריכים לחבר כמה כרכים עבים של ספרים, בני אלפי עמודים, כמו שיודע כל מי שעסק בנושא זה. בספרו של הרב ישראל שציפנסקי "ארץ ישראל בספרות בתשובות", (בהוצ' מוסד הרב קוק, ח"ג עמ' סח-סט. הספר נמצא בתוכנה "אוצר החכמה") מביא תשובה של הרב מאיר שמחה, מחבר "אור שמח", בו מגדיל שבחים ותהילות בענין ארץ ישראל. בין הִיֶתר הוא כותב: "להראות גודל המצוה הזאת ומעלתה היא אך למוֹתָר, כי מי הוא האיש הישראלי אשר יסתפק בזה? וכו' וכל פרטי התורה מתאימים עם הבטחת הארץ וישובה וכו' וכו' [=מאריך שם]. ופרקים שלמים בתוספתא ובספרי דבי רב ובתלמודים שמפליגים בשבח הארץ, עד כי המלקט מהם מאמרים במעלות הארץ וישובה הוא בעיני כמלקט אגלי טל מני ים! כלליות תורתנו והמסורה היא מקושרה במעלות הארץ". [עכ"ל לענינו].

לכן צמצמתי את עצמי להביא אך ורק מאה ועשר מובאות. והיה בזה די לעורר את הלבבות. ועל השאר, נענה כמו שאמר הלל הזקן: והשאר "זיל גמור" (שבת לא, א).

אקוה שדברים היוצאים מן הלב, ייכנסו אל הלב.

אדר, תשע"ז

המשמש תלמידי חכמים,

משה צוריאל

◆❖◆

הקדמה

פרק ראשון–

שורש הדבר בקבלה:

[להדגשת אמיתות הענין שביאר רמב"ן, אני מוסיף ציוני אותיות, לכל הוכחה והוכחה [א] [ב] [ג] וכו'

רמב"ן על ויקרא, פרק יח פסוק כה -

והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו, לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיחד שמו זרע אוהביו, [א] וזהו שאמר (שמות יט, ה) 'והייתם לי סגולה מכל העמים כי לי כל הארץ', [ב] וכתיב (ירמיה יא, ד) 'והייתם לי לעם, ואנכי אהיה לכם לאלהים', לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים[25] כלל.

והנה קידש העם היושב בארצו בקדושת העריות וברובי המצות להיותם לשמו, ולכך אמר (ויקרא כ, כב) 'ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם, ולא תקיא אתכם הארץ', [ג] וכתיב (ויקרא כ, כד) 'ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם ואני אתננה לכם לרשת אותה אני ה' אלהיכם אשר הבדלתי אתכם מן העמים'. יאמר **כי הבדיל אותנו מכל העמים אשר נתן עליהם שרים ואלהים אחרים, בתתו לנו את הארץ,** שיהיה הוא יתברך לנו לאלהים ונהיה מיוחדים לשמו. והנה הארץ שהיא נחלת השם הנכבד תקיא כל מטמא אותה ולא תסבול עובדי ע"ז ומגלים עריות. וכו' וכו'.

והנה בחוצה לארץ, אע"פ שהכל לשם הנכבד, אין טהרה בה שלימה, בעבור המשרתים[26] המושלים עליה. והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם. ולכך יאמר הכתוב (ישעיה נד, ה) [=הקב"ה] 'אלהי כל הארץ יקרא', כי הוא 'אלהי האלהים' המושל על הכל, והוא יפקוד בסוף 'על צבא המרום במרום' (ישעיה כד, כא), להסיר ממשלת העליונים ולהרוס מערכת המשרתים. ואחרי כן 'יפקוד על מלכי האדמה על האדמה' (ישעיה כד, כא). וזהו ענין הכתוב שאמר (דניאל ד, יד) 'בִּגְזֵרַת עִירִין פִּתְגָמָא, וּמֵאמַר קַדִּישִׁין שְׁאֵלְתָא' יאמר כי הדבר ההוא הנגזר

---

25. בלשון קדמונינו, פירושו המלאכים ושרים הממונים על אומות אחרות, כמו שכתוב "שר יון" "שר פרס"

26. המלאכים הממונים על שאר הארצות

על נבוכדנצר היא גזרת עירין שגזרו על הכוחות הנאצלין מהן לעשות כך, ויקראו "עירין" כי מאצילותן יתעוררו הכחות בכל הפעולות וכו' וגזרת עילאה היא, כי הכל מאתו יתברך:

והנה השם הנכבד יתברך אלהי האלהים בכל העולם; ואלהי ארץ ישראל שהיא נחלת ה'. וזהו טעם 'וזנה אחרי אלהי נכר הארץ' (דברים לא, טז), כי האלוהות [=הם] נכרים בארץ השם ובנחלתו. [ד] וזהו שנאמר (מל"ב יז, כו) 'לא ידעו את משפט אלהי הארץ וישלח בם את האריות והנם ממיתים אותם כאשר אינם יודעים את משפט אלהי הארץ'. והנה הכותיים לא היו נענשים בארצם בעבדם את אלהיהם לשלח בהם את האריות, ובבואם בארץ השם ועשו שם כמעשיהם הראשונים שלח בהם האריות הממיתים אותם. [ה] וכן שנו בספרא (קדושים יא יד) 'ולא תקיא הארץ אתכם' וגו', ארץ ישראל אינה כשאר ארצות, אינה מקיימת עוברי עבירה. [ו] ובספרי (האזינו, שטו) 'ואין עמו אל נכר' (דברים לב, יב), שלא תהא רשות לאחד משָׂרֵי האומות לבא לשלוט בכם, כענין שנאמר 'ואני יוצא והנה שר יון בא' (דניאל י, כ). [ז] והוא מאמרם (כתובות קי:) 'כל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה' שנאמר (ויקרא כה, לח) 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים', ואומר (שמו"א כו, יט) 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לאמר: לֵךְ עבוד אלהים אחרים'.

ואמרו [ח] בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ה), הרי הוא אומר (בראשית כח, כא) 'ושבתי בשלום אל בית אבי, והיה ה' לי לאלהים'. ואומר: 'לתת לכם את ארץ כנען', כל זמן שאתם בארץ כנען הייתי לכם לאלהים, אין אתם בארץ כנען, כביכול אין אני לכם לאלהים. וכן הוא אומר (יהושע ד, יג) כארבעים אלף חלוצי צבא עברו לפני השם', ואומר (דהי"א כב, יח) 'ונכבשה הארץ לפני השם ולפני עמו', וכי תעלה על דעתך שישראל מכבשין את הארץ לפני המקום? אלא כל זמן שהן עליה, כאילו היא מכובשת. הא אינם עליה, אינה מכובשת.

ומן הענין הזה [ט] אמרו בספרי (עקב, מג) 'ואבדתם מהרה' (דברים יא, יז), אף על פי שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוצה לארץ, הֱיוּ מצויינין במצוות. שכשתחזרו לא יהו עליכם חדשים. משל לאדון שכעס על אשתו ושלחה לבית אביה, אמר לה 'הֱוִי מתקשטת תכשיטים, שכשתחזרי לא יהיו עָלַיִךְ חדשים'. וכן אמר ירמיה (לא, כ) 'הציבי לך צִיּוּנִים', אלו המצוות שישראל מצוינין בהם:

והנה הכתוב שאמר (דברים יז יח) ואבדתם מהרה ושמתם את דברי אלה וגו', אינו מחייב בגלות אלא בחובת הגוף כתפילין ומזוזות, ופירשו בהן כדי שלא יהו חדשים עלינו כשנחזור לארץ, **כי עיקר כל המצוות ליושבים בארץ ה'**. [י] ולפיכך אמרו בספרי (ראה, פ) 'וירשתם אותה וישבתם בה ושמרתם לעשות' (דברים יא, לא-לב), ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצות שבתורה. [יא] וכך הוא בתוספתא דע"ז (פ"ה ה"ב). וזו היא מחשבת הרשעים (סנהדרין קה, ב) שהיו אומרים ליחזקאל, 'רבינו יחזקאל! עבד שֶׁמְּכָרוֹ רבו, יש עליו כלום? שנאמר (יחזקאל כ,

לב) 'והעולה על רוחכם, היה לא תהיה! אשר אתם אומרים נהיה כגוים כמשפחות האדמה לשרת עץ ואבן':

וזו היא מצות יעקב אבינו לביתו ולכל אשר עמו בשעת ביאתם לארץ (בראשית לה, ב) 'הסירו את אלהי הנכר אשר בתוככם, והטהרו'.

והשם לו לבדו נתכנו עלילות שמתה רחל בדרך בתחילת בואם בארץ, כי בזכותה לא מתה בחוצה לארץ, ובזכותו לא ישב בארץ עם שתי אחיות. והיא היתה הנשאת באיסור האחוה. ונראה שנתעברה מבנימין קודם בואם בשכם ולא נגע בה בארץ כלל, מפני הענין שהזכרנו.[עכ"ל רמב"ן]

הרי לפנינו שהביא אחד-עשרה הוכחות מהמקרא ומדברי חז"ל לשיטתו זאת.

נביא כאן ארבע הוכחות מהמקרא לדברי רמב"ן:

[**א**] רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְדוָֹד אֱלֹהָי **לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ** אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (דברים ד, ה)

[**ב**] וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם **וְעָשׂוּ בָאָרֶץ** אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְרִשְׁתָּהּ: (דברים ה, כח)

[**ג**] וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם **לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ** אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה (דברים ו, א)

[**ד**] אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן **לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ** אֲשֶׁר נָתַן יְדוָֹד אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה: (דברים יב, א)

להלן כמה אחרונים שהסכימו ואמצו יסוד זה של רמב"ן, שעיקר כל המצוות מיועד לאלו היושבים בארץ ישראל –

מהר"ל, תחילת ספר "גור אריה" (על בראשית א, א; ויקרא כה, לח) ועוד

ר' יואל סירקיש (הב"ח), משיב נפש (על רות א, טז) הבאנו בפסקא ס"ב ס"ק ג

ר' יעקב עמדין, סידור בית יעקב, מהד' אשכול ח"א עמ' מד "יתד שכל התורה תלויה בה"

גר"א, אדרת אליהו, על דברים ח'

דרשות חתם סופר, ח"ב עמ' 612; חתם סופר על התורה (ה' כרכים) בראשית כח, ד"ה וידר יעקב נדר, עמ' קמד

❖

נביא כאן דברי חתם סופר (על גיטין מד ע"א) בענין שאלת חז"ל המוכר את עבדו הכנעני לגוי הנמצא בארץ ישראל, ויודע שע"י זה יתבטל מקיום המצוות, אבל התנה תנאי עם הגוי שאליו הוא מוכרו שהעבד ימשיך לקיים שבת ויו"ט וישבות בו. הגמרא סיימה בתיקו. ושאל חתם סופר, הרי המוכר את עבדו לחוץ לארץ, הדין הוא שיוצא העבד לחירות. והרי שם העבד מקיים כל המצוות, פרט לישוב א"י. ומדוע לא נדון משם קל וחומר למוכר עבדו בא"י ויתבטל מכל המצוות פרט לשבת? ועונה:

"**ויש** לומר דהתם אינו מקיים שום מצוה, דכל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה. אפילו קריאת שמע שקורא בחו"ל איננו כקורא בא"י, כי גרשוני מהסתפח בנחלת ה'. וזהו מוסר גדול" [עכ"ל חתם סופר שם]. והרב שלמה זלמן אויערבך היה משנן לשומעי לקחו מאמר זה (הליכות שלמה, תפילה, פרק כג, הערה 16).

בסייעתא דשמיא מיוחדת מצאתי מקור בתלמוד לדברי רמב"ן, שעיקר כל המצוות ניתנו ליושבי ארץ ישראל.

מסכת סוטה דף יד ע"א:

"**דרש** רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לארץ ישראל? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך? אלא כך אמר משה. 'הרבה מצות נצטוו ישראל, ואין מתקיימין אלא בארץ ישראל. אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי'.

אמר לו הקדוש ברוך הוא: כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר? מעלה אני עליך כאילו עשיתם". [עכ"ל חז"ל לענייננו].

הסיפא של דברי משה נראים ככפולים. אם כבר אמר "הרבה מצוות נצטוו" משום מה הכפיל ואמר אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו **כולן** על ידי'? אלא אחרי דברי רמב"ן, מהר"ל וגר"א הנ"ל אנו מבינים שרצונו של משה לא רק לקיים אותן מצוות התלויות בארץ (קידושין לו ע"ב), אלא גם מצוות שהן חובות הגוף, כאשר מקיימים אותם בשורשם האמתי, בארץ הקודש.

[א] כי אילו היתה כוונתו לקיים מצוות התלויות בארץ, הרי גם אחרי כיבוש יהושע את המערב לירדן, ימשיך משה לחיות בשטח ממזרח לירדן לקיים שם אותן מצוות התלויות בארץ, במה שכבשו בני ראובן ובני גד, כי גם שם המצוות האלו הן דאורייתא (רדב"ז על רמב"ם הלכות תרומות פ"א ה"ב).

[ב] ובאמת כמעט אי אפשר למשה לקיים אותן מצוות התלויות בארץ, כי הרי משה היה בן שבט לוי, וכל בני שבטו לא קבלו חלק בארץ ישראל (רמב"ם הל' שמיטה פי"ג, הלכות י', י"ב) ומדאורייתא רק בעלי הקרקע חייבים בתרומות, ולא הלקוח. וגם לא יוכל לקיים הפקרת

אדמותיו בשביעית, כי לא יהיו לו קרקעות. רק "תרומת מעשר" יהיה בידיו לקיים, וכיצד יתבטא על זה "הרבה מצוות"?

[**ג**] והוכחה הכי גדולה, מדוע הוסיף משה המלה "כדי שיתקיימו כולן על ידי" והיה יכול לומר רק "כדי שיתקיימו על ידי". הרי מצוה על האדם למעט בדיבורו, ולא ידבר מלה אחת לבטלה. אלא כוונתו "כולן" כמשמעם, כל התרי"ג.

אחרי כותבי כל הנ"ל מצאתי כי גם הרב יונה דב בלומברג (מהעיירה דוינסק) בספרו "מצות ישיבת ארץ ישראל" (נדפס לראשונה בוילנא בשנת תרנ"ח, ובמהדורה חדשה בשנת תשנ"ט) **גם** הוא הביא גמרא הנ"ל כסיוע לרמב"ן (במהד' תרנ"ח במ' 137-138; ובמהד' שתשנ"ט עמ' רלה-רמא) אבל לא הוסיף הנימוקים הנ"ל שנמקתי בעז"ה.

❖

הבהרה: ודאי כי גם בחו"ל חייבים לקיים כל המצוות השייכות, ובכל תנאיהם (עיין מהר"ל, גור אריה, דברים יא, יח)**. אבל בכל זאת דרגתן הרוחנית פחותה מקיומן בארץ הקודש.**

פרק ב' של ההקדמה –

דברי רבי משה קורדוברו (אור יקר, כרך יא, עמ' רנא):

[**אחרי** שהביא דברי הזוהר (ח"ב רמו, א) שכל התפילות שמתפללים ישראל ממתינות עד אחרון המתפללים, ואז ביחד כולן עולות לתקן תיקונן בספירות מעלה; כתב רמ"ק] –

אמנם יש לדקדק. העיכוב הזה בזמן היות ישראל על אדמתם, ניחא שאין מקדים זריחה בארץ ישראל עיר לעיר אלא בפחות מחצי שעה, מפני שא"י היא מעט הכמות [=ברוחב גיאוגרפי] וכו'. אמנם עתה שישראל נפוצים בארבע פינות העולם אם נאמר שיתעכבו התפילות נמצאו תפילות מעוכבות לעיתות קדימת הזריחה ארץ אל ארץ. שאין זריחה שוה אלא מדרום עד צפון [=אבל לא כן בין מזרח למערב]. וכו'.

ואם נרצה לומר שלא ימתינו [=זה לזה] נמצא היחוד העלין נעשה כמה פעמים, כי קהילה זו ייחד עתה, וזו אחר שעה, ולעולם מתיחדים והולכים.

ועל דרך זה יקשה כי המשמרות העליונות הם קבועות לערב ולבוקר. אם כן היאך יהיה ענינם? לאלו לילה ולאלו זורח? ועל דרך זה יקשה מנוחת השבת, שאלו שובתים ואלו עושים מלאכה? והיאך יהיה ענין זה? וכו' וכו'.

ואני אומר לענין זה ראשונה דרך כלל, ואח"כ דרך פרט. הכלל כי זה נכנס במה שפירשו רבותינו ז"ל (ע"ז ח, ב) 'ישראל העומדים בחוצה לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה הם'. ורצו

בזה כי אין ענין ההנהגה העליונה מתנהגת לא בזריחת המזרח [=הרחוק, כמו סין] ולא בזריחת המערב [=הרחוק, כמו אמריקה] ולא בזריחת הצפון [=מדינות צפון העולם, שם הזריחה מקדימה, ושקיעת חמה מאחרת מאד] לא בזריחת הדרום [=מדינות דרום העולם, שם הזריחה מקדימה, ושקיעת חמה מאחרת מאד] אלא על נקודת ארץ ישראל שהוא מבחר הישוב, ופתח היכל לבנת הספיר [=בעולם הרוחני העליון] מכוונת כנגדה. זריחת א"י היא בוקר למשמרות [=מלאכי מעלה] ועריבת א"י היא לילה לשליטת ממשלת הלילה [=בספירות מעלה]. ועל דרך זה יתנהגו המשמרות. ומספר הימים לא יותירו ולא יעדיפו ממה שמהוה השמש הגשמי והירח הגשמי בארץ ישראל. ואין לנו לחוש לְהֵרָאוֹת הירח בחוצה לארץ, או שלא נראה, העיקר הוא בארץ ישראל, ושם בית דין קבועים ומקדשים חדשים חגים וזמנים. והקב"ה מסכים עמהם ומקדשם. ובחוצה לארץ אין קובעים, ואם קבעו לא קדשו, שאין בהם ממש. [=הערת המעתיק: ראה ברכות סג ע"ב "כי מציון תצא תורה"].

ויום שבת בארץ ישראל היא עיקר הכל מפני שמנוחת שבת תלויה במה שמתפשטת קדושת שבת דרך פתח ההיכל הזה למטה, והוא בארץ ישראל כדפירשנו.

וענין הנהגת א"י בזריחת חמה ושקיעתה היא מה שכוונו המשמרות העליונות והספירות העליונות בבחינת שינויי העתות ערב ובקר וצהריים כנודע. שהם בקר חסד, ערבית מלכות, מנחת ערב יצחק גבורה, צהרים תפארת. והנהגת הימים בענין זה תלוי, ולא ישתנה. וכו' וכו'

ולכן כשישראל עומדים על אדמתם הם קובעים תפילתם וייחודם על ההנהגה העליונה, והם התפילות הממתינות ומתעכבות אלו לאלו בארץ ישראל דוקא ולא בשום מקום זולתו, מפני שארץ ישראל חשובה לענין הייחוד. והייחוד אינו עתים ופעמים הרבה, אלא עת אחת ושעה אחת, כאשר גומרים עֵם ה' אשר בארץ ישראל לכלות תקוני תפילתם וכו' ולא בשום מקום אחר כלל ועיקר" [עכ"ל. שם האריך עוד]. ורמ"ק חזר על כך בספרו "שיעור קומה" ערך: זמן.

הדברים הנמרצים האלו [א] הועתקו בקיצור ע"י הרב אברהם אזולאי (אבי סבו של החיד"א) בספרו "חסד לאברהם" (מעין ג נהר ח). [ב] וכן הסכים הרב יהודה רוזאניס (הוא בעל "משנה למלך") ב"פרשת דרכים", דרוש כג (עמ' 195). וכן [ג] ע"י החיד"א, "פני דוד", פרשת כי תשא. [ד] וכן ר' יהונתן אייבשיץ, ב"יערות דבש", ח"א דרוש ט"ו (מהד' מכון אור הספר, שנת תשמ"ח, עמ' רפח). וכן [ה] חתם סופר, תורת משה, פרשת בא, ד"ה כחצות לילה. וכן שוב בספרו "דרשות חתם סופר" עמ' 611 זו לשונו: "ולא יצוייר קנות שלימות מעלתם הראוי להם [=לישראל] גם עולמות עליונות כי אם בארץ הקדושה". [ו] וכן הסכים הרב פנחס אליהו (מתקופת הגר"א) ב"ספר הברית" (ח"א מאמר ד פרק יא; ומאמר י' פרק יב). וכן [ז] ר' יעקב עמדין, "מור וקציעה", סי' א' ד"ה "והנה יקשה מאד, כי הלא אין עת ורגע בכל כ"ד שעות שסובב הגלגל" וכו'. וכן בסי' שמד "אלא שהשבת הגמור האמתי המוחלט ודאי אינה אלא בארץ

הקדושה שעליה נתייסדו כל מצוות התורה". וכן [ח] שו"ת חות יאיר, סי' ריט. וכן [ט] ספר "שער החצר" של הרב דוד בן שמעון (שנת תבר"ך) פסקא קט"ו. [י] "טוב הארץ" (ר"ן שפירא) עמ' פד.

אמנם, נגד שיטה זו כתב רבנו יוסף חיים, מחבר "בן איש חי", בשו"ת "רב פעלים" (ח"א סוד ישרים סי' ה'). ועיקר טענתו היא שהרי יסוד זה לא הוזכר ע"י אריז"ל וגם לא ע"י רש"ש, ומשמעותם שתיקון הכוונות אפשר בכל העולם כולו. אבל יש להשיב על דבריו. [א] גם אריז"ל וגם רש"ש חיו בארץ ישראל, ולא היה להם צורך להגיד מה דינם של מקובלים בני חוץ לארץ. [ב] אפשר לומר כי התיקון הפרטי שיש לכל אדם בפני עצמו לתקן, במחצב הנשמות, אפשר לתקן בכל שאר אזורי העולם. אבל התיקון של ספירות מעלה אינו נעשה ע"י מצוות וכוונות של ישראל שהם בשאר חלקי העולם.

ואביא כאן ראיה חזקה שכל תיקוני עולמות הם אך ורק ע"י תושבי ארץ הקודש. כידוע ביום שבת אין הגיהנם בפועל ואין עונש לרשעים (תיקוני זהר, תיקון מח). אבל במוצאי שבת מתחיל שוב הגיהנם לפעול. אבל מתי הוא זמן מוצאי שבת? הרי לא דין הודו כדין איטליה, והשעות הן שונות זו מזו! עונה הזוהר בסוף ההקדמה לספר בראשית (דף יד ע"ב):

"**ובשעתא** דמבדילין על כַּסָא, כל אינון חיילין, וכל אינון משריין דאתמנן על יומי דחול, כל חד וחד יתוב לאתריה ולפולחניה דאתמני עליה, בגין דכד עאל שבתא ואתקדש יומא, קדש אתער ושליט בעלמא, וחול אתעדי משולטנותא דיליה, ועד שעתא דנפיק שבתא לא תייבין לאתרייהו. ואע"ג דנפק שבתא לא תייבין לאתרייהו, עד זמנא דאמרי ישראל בא"י [=בארץ ישראל][27] המבדיל בין קדש לחול, כדֵין קדש אסתלק, ומשריין דאתמניאו על יומי דחול מתערין, ותייבין לאתרייהו כל חד וחד על מטריה דאתפקיד עליה" [עכ"ל].

[**תרגומו** ע"פ ה"סולם"]: ובשעה שמבדילים על הכוס כל אלו הצבאות וכל אלו המחנות הממונים על ימי החול כל אחד ואחד שב למקומו ולעבודתו שהוא ממונה עליה. כי כשנכנסה השבת ונתקדש היום, נתעורר הקודש ושולט בעולם, והחול הוסר משליטתו. ועד השעה שהשבת יוצא אינם שבים למקומם. ואע"פ שיוצא השבת אינם חוזרים למקומם עד השעה שאומרים ישראל בא"י [=בארץ ישראל] המבדיל בין קודש לחול. אז הקודש מסתלק והמחנות שנתמנו על ימי החול מתעוררים וחוזרים למקומם".]

הרי מכאן שכל עולמות מעלה מנוהלים ע"י אופק ארץ הקודש, ולא לפי ישראל שבשאר ארצות.

❖

27. אמנם היה מי שמערער ושאל שמא פתיחת ראשי תיבות אלו הם "ברוך אתה השם"? ויש לדחות דבריו כי אין מקום אחד בזוהר שכתבו מלים אלו בר"ת, אלא אמרו רק מלה ראשונה "ברוך" והסיום של הברכה. דוק ותשכח.

הרב איעזר מלמד, רב היישוב הר ברכה, בספרו "פניני הלכה" כרך: העם והארץ, עמ' 1-

א – מצוות ישוב הארץ יסוד האמונה

אמרו חכמים: "ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות שבתורה" (תוספתא ע"ז ד, ג: ספרי, ראה, נג). ובתורה נאמר (דברים יא, יב): "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלהיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה". ואמרו חכמים (כתובות קי, ב): "כל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה". ועוד אמרו (שם): "כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה".

ולכאורה יש להבין, מדוע הארץ הגשמית תופסת מקום חשוב כל כך בתורה, מה חשיבותה הגדולה לחיי האמונה, עד שאמרו חז"ל שכל מי שגר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה?

אלא שצריך להבין שחטאָהּ הבסיסי של עבודה זרה, שהיא מְחַלֶּקֶת ומפרידה את העולם לתחומים שונים. מתוך התבוננות בכוחות השונים שבעולם, הגיעו אנשים לתפיסה כי גם שורשי הכוחות הם נפרדים. ועל כן ישנם אֵלים שונים, וכל אחד מהם שולט בתחומו המיוחד. הפירוד הגדול ביותר שישנו בעולם, וממילא בתפיסת העבודה הזרה, הוא הפירוד שבין הרוחניות לחומריות, שלעיתים נחשב לפירוד בין הטב והרע. וכיוון שבחוץ לארץ יכול היהודי לגלות את הקדושה רק ברוחניות, תוך ניכור מסוים מהטבע, נראה מזה כאילו דבר ה' מתגלה בתחומי הרוח בלבד, וכאילו אינו יכול להתגלות בתוך המציאות הגשמית (הממשית) [המוחשית]. ואין פגיעה עמוקה יותר באמונת ישראל, מאשר לומר שהוא יתברך יכול להתגלות רק בצדדים הרוחניים שבחיים, כאילו כל התחום הגשמי מתקיים בלעדיו ואף בניגוד לו. ולכן הדר בחוץ לארץ, במקום שהאמונה מתגלה בחיי הרוח בלבד, נחשב כמי שעובד עבודה זרה, ואין לו אלוה. כי ה' אלהינו הוא אחד, וזה שגר בחוץ לארץ אינו מתקשר עם ה' אחד, שמחיה את השמים ואת הארץ.

לעומת זאת, סגולתה של ארץ ישראל שהיא ארץ הקודש, אע"פ שהיא ארץ גשמית – היא קודש, וניתן לגלות גם בגשמיותה את דבר ה'. לשם כך בְּרָאָהּ הקב"ה. ולכן מצווה ליישב את הארץ, לבנות בה בתים ולנטוע עצים. ולכן גם פירותיה קדושים, ובשנת השמיטה נצטווינו להפקירם לכל, ובשאר השנים נצטוינו להפריש מהם תרומות ומעשרות.

נמצא אם כן, שבארץ ישראל מתגלה האמונה האחדותית, שהיא עיקר ויסוד אמונת ישראל, וכפי שאנו אומרים בכל יום שחרית וערבית: "שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד" (דברים ו, ד). הקב"ה ברא את כל העולם, את השמים, את הארץ ואת כל אשר בם, את הרוחניות והגשמיות, ותפקידנו להיות דבקים בה' בכל תחומי החיים, וכפי שאמרו חכמים (ברכות סג, א): "בכל דרכיך דעהו" (משלי ג, ו), זוהי פרשיה קטנה שכל גופי תורה תלויים בה.

ארץ הצבי, פנינים

לקוטים יקרים על שבחי ארץ הקודש

❖

דעת גדולי הדור בימי שיבת–ציון הנוכחית

רשימת השמות – הרב יחיאל מיכל טקוצינסקי (א) הרב ירוחם לייבוביץ (ב) הרב חיים שמואלביץ (ג) הרב זלמן סורוצקין (ד) הרב אליהו דסלר (ו) הרב שאול ישראלי (ז)

❖

[א] דברי הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (ראש ישיבת "עץ חיים" בירושלים) הבאנו בסיום של ספרנו זה עמ' 105, עיין שם.

[ב] ר' ירוחם לייבוביץ (ישיבת מיר) –

"**כל** המצוות והאזהרות, החוקים והמשפטים הנמשכים מכל זה, ואחר כל אלה יוצא לנו כל סוד ענין ארץ ישראל וקדושתה. וכי הבורא נקרא 'אלהי הארץ'. ונמצא כי היא התכלית, ארץ ישראל היא תכליתו של המקום ב"ה, עיקר כל הבריאה, והיא תכלית כל התורה. ומזה כל בקשותיו ותפלותיו של משה רבינו ע"ה, וכל הפרשה של ואתחנן וכו'"

דעת תורה, בראשית דף ג

[=**ועוד** כתב:] אנחנו לומדים תורה הרבה ואינה אצלנו אלא פרקים פרקים. זה אינו טוב. העיקר הוא שכל התורה כולה צריכה להיות המשך אחד, וסוגיא אחת כמו פרק המפקיד (בבא מציעא). מבראשית עד לעיני כל ישראל (סוף דברים) היא סוגיא אחת. ורבי יצחק [=המובא בדברי רש"י לפסוק ראשון של בראשית, "כח מעשיו הגיד לעמו לתת לעמו נחלת גוים" (ילקוט שמעוני, שמות יב רמז קפ"ז) שלא יאמרו הגוים לסטים אתם] מבאר לנו שהסוגיא של כל התורה כולה היא ארץ ישראל. הנשמה של כל התורה כולה היא כיבוש הארץ. זאת אומרת לעשות מקום להשראת השכינה, וכמו שהכתוב אומר 'מכון לשבתך פעלת אדנ-י' (שמות ט"ו). תכלית זאת כבר מתגלה לנו בפרשת נח, שהכתוב מדלג על כל יחוסי המשפחות ומגיע מיד לאברהם אבינו. וכל החומש בראשית מדבר מהאבות, ואח"כ על שעבוד מצרים, גאולה, מעמד הר סיני, וכל הפלפול הגדול הזה עד שמגיע לכיבוש הארץ שזה תכלית כל [=ספר] משנה תורה [=דברים].

זה מה שאומרים לנו חז"ל, שתכלית זאת של התורה כולה [היא] ארץ ישראל. מיד בהתחלת התורה, במעשה בראשית, משם היא מתחילה. וכמו בבונה בית מיד שמניח את היסוד הנה התכלית האחרונה כבר עומדת לנגד עיניו. כן מיד בהתחלת הבריאה, הנה התכלית, דהיינו ארץ ישראל. "לתת להם נחלת גוים" היתה במחשבה תחילה.

דעת תורה, בראשית, דף ד

ובמקום אחר כתב:

"**אחר** כל דברינו נבין מהו ענין של ארץ ישראל. הרי רואים שענין ארץ ישראל נוטל חלק בראש בתורה הקדושה. כל התורה מלאה מענין ארץ ישראל. ספר משנה תורה [דברים] כמעט כולו מדבר מענין ארץ ישראל. 'ואלה הדברים' אמרו רז"ל (רש"י דברים א, ב) שהוכיח אותם משה רבינו, 'ראו מה גרמתם לעצמכם. כל כך שכינה היתה מתלבטת למהר כניסתם לארץ, והחטא גרם שנתעכבתם מ' שנה במדבר'. 'ואתחנן', תפילות כמנין 'ואתחנן' התפלל משה רבינו רק כדי ליכנס פסיעות אחדות לארץ ישראל, שהרי לחיות לעולם [וָעֶד] לא רצה. וכל תפילתו לא היתה רק להכנס לארץ ישראל, ולא הועיל. וזכה בשביל זה רק לראות את הארץ ולא יותר. האבות הקדושים נשאו ונתנו אודות ארץ ישראל. 'במה אדע' שנכשל בו אברהם אבינו, היה משום ארץ ישראל, שרצה להבטיח ענין הארץ. וכן אנו רואים כסדר[28] הבטחת ה' להם את הארץ, לאברהם הבטיח ה' את הארץ, ואח"כ ליצחק, ושוב ליעקב. ומהו ענין הארץ? וכי כל המשא ומתן הלזה היה בשביל מדינה לגור בה? הרי אין שוטה בעולם שיוכל לומר כך. הלא בני הפלגשים זכו למדינות שלימות בלי יגיעה". [=תוספת המעתיק: אלא ודאי הענין מחמת הקדושה שבה, והקשר המתמיד עם בורא העולם, וכיו"ב].

דעת חכמה ומוסר, ח"ג שיחה סו, עמ' רז

עוד כתב ר' ירוחם לייבוביץ, בענין חיבת ארץ ישראל ("דעת תורה" על בראשית, עמ' קנט): "אחר כל דברינו נבין ענין ארץ ישראל. הלא א"י תופסת מקום כה-נכבד בתורה. כמעט כל התורה כולה מלאה מארץ ישראל, ועוסקת בארץ ישראל. וספר משנה תורה [=דברים] מדבר כמעט רק על ארץ ישראל. וכו' וכו'.

וזה סוד הדבר. הרי כל יסוד, כל תכלית, הוא נטיעה. "נצר מטעי". ומקום הנטיעה האמתית היא ארץ ישראל, שם הוא הנטיעה בשלימותה. שם הוא הסוד של "אלהי הארץ" אשר נקרא שֶׁם הַשֵּׁם הנכבד (עיין רמב"ן דברים לא, טז). הנה סוד כל התורה כולה הוא ענין הנטיעה, ותורה עדיין אינה אלא הכנה לארץ ישראל. התורה ניתנה במדבר, ורק אח"כ זכו לא"י. כי השלימות האמיתית, המַכּוֹשׁ האחרון, היא ארץ ישראל. "אילו נתן לנו את התורה ולא הכניסנו לא"י, דיינו" (הגדה של פסח). אחרי התורה זכו לארץ ישראל. "כי לא בָּאתֶם עד עתה אל המנוחה

ואל הנחלה" (דברים יב, ט). אמרו חז"ל: (זבחים קיט, א) שהכוונה היא למשכן שילה ולבית המקדש. סודה של ארץ ישראל הוא מנוחה ונחלה. סוד הנטיעה שהוא סוד עולם הבא, הוא ארץ ישראל. מעתה פשוט הוא למה "הרעישו עולמות" בגלל ארץ ישראל, ולמה האבות השתוקקו אליה, ולמה אברהם אבינו עליו השלום השתדל כל כך להבטיח לזרעו את הארץ" (בראשית טו, ח).

❖

ר' ירוחם לייבוביץ, משגיח ישיבת מיר (בחו"ל), בספרו "דעת תורה", במדבר עמ' קכד (בענין חטא מרגלים ובני דורם):

"**וכן** הוא הענין בסוד ארץ ישראל, ארץ ישראל היא אחת מן המתנות הטובות כתורה וכעולם הבא (ברכות ה, א). כבישת הארץ וישיבה בה, היא מצות עשה. ארץ ישראל אלינו היא מעיקרי התורה, היא יסוד כל התורה כולה. אמרו חז"ל (כתובות קי:) 'כל הַדָּר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה' עיי"ש. וכשדומה כמי שאין לו אלוה, הרי שכלום אין לו! יסוד הארץ הוא שישתלם ישראל על ידה בתכלית השלמות. **ולא לילך לארץ הנה הוא חלילה כאינו ישראל, כמי שיאמר ישראל אנכי אולם ללא תורה וללא עוה"ב,** ודאי הוא כי חסר מכל. וכסוד התורה כן סוד ארץ ישראל, אינה מתחזקת[29] אלא ביסורין (ברכות ה ע"א), אינה מתחזקת אלא במסירת נפש, אינה מתקיימת אלא כשממיתין עצמם עליה, וכשאין ממיתין עצמם עליה הנה זה חטא וחסרון כלפי עצם הארץ.

הנה זה טענה בעיקר סוד הארץ ומתנתה, כשאמרו ישראל: "למה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפנו יהיו לבז" (במדבר יד, ג), גילתה לנו התורה כי פחדתם זו באה מן "וימאסו בארץ חמדה" (תהלים קו, כד). החומד הארץ אין פַּחַד נגד עיניו, כי מסוד הארץ הוא מסירת נפש ממש, גם ליהרג עליה. יהושע וכלב לא פחדו כלל, כלום לא עמד לפניהם. האמינו וגם בטחו, כי ארץ חמדה היא, חמדו את הארץ ואיך יפחדו? וחטא מאיסה בארץ הנה זה חטא בכל מתנת הארץ, כי על כן ודאי אשר אמר: "וישא ידו להם להפיל אותם במדבר" (תהלים קו, כו). בְּאֵין מסירת נפש אובדים את הארץ. וזה אינו ענין של עונש כשאר עונשים על עבירה שעושים, אלא זה חטא וחסרון בעיקר מתנת הארץ. וּבְאֵין נתינה איך יקיימו אותה? וכו' וכו'. מתנתה אינה ניתנת כי אם ביסורין, כי אם במסירת נפש, כי אם "בכל נפשך" (דברים ד, ה). ולא כי תמאס אותה. ומזה כל הגליות עד עת קץ, עד "וכפר אדמתו עמו" (דברים לב, מג) ועיין רמב"ן (במדבר יד, א). [עכ"ל ר' ירוחם]

---

28. כלומר, תמיד

29. לשון קנין וחזקה

כדברים האלה אמר גם המלבי"ם (על דברים א, כו) על תוכחה שאמר משה רבינו: "ותמרו את פי ה' אלוהיכם. שאף אם היה סכנת מות, הייתם צריכים למסור נפשכם לעשות ציווי ה' ופקודתו".

והנה מצאנו מקור לזה בדברי הרב יצחק אברבנאל (על דברים א, כו) "במה שמָרוּ בזה את פי ה' אלוהיהם, רוצה לומר שלהיותו אלוהיהם שימסרו נפשם למות על כבוד שמו לקיים דבריו".

ומצאנו שדברי תוכחה של משה רבנו נשאו פירות. בספרי זוטא (על פרשת בהעלותך, פסקא לג, ויסעו מהר ה'): "היה ר' שמעון אומר: בוא וראה חיבתה של א"י כמה היא חביבה. שכל מי שהוא הולך למלחמה הרי הוא רץ והולך. כשהוא מגיע למלחמה [=כלומר לחזית] הרי רגליו משתברות [=כלומר מאיט פסיעותיו]. אבל ישראל אינן כן. אלא כשהיו קרובים לא"י היה רגליהם נושאות אותן ואומרים אלו לאלו 'אילו אנו נכנסין לא"י ומתים מיד, אין אנו כדאי[ים]".

[**וכדברי** המדרש הזה כתב הנצי"ב, ב"עמק הנצי"ב" על הספרי, פרשת שלח, בענין המעפילים, עמ' נ"ז].

❖

[ג] דברי הרב חיים שמואלביץ, ראש ישיבת מיר, בענין ארץ ישראל (כפי שנדפס בספרו "שיחות מוסר", פרשת דברים, שיחה שלישית, תשל"ג):

"עד הנהר הגדול נהר פרת" (דברים א, ז). ופירש רש"י מפני שנזכר עם ארץ ישראל נקרא "גדול". משל הדיוט אומר "עבד מלך, מלך". ופי' הרא"ם שבאמת היה קטן מכל הנהרות, שהרי נמנה לבסוף בפרשת בראשית (ב, יד), ונקרא "גדול" משום שנזכר עם ארץ ישראל.

הנה נהר פרת אינו מארץ ישראל, אלא כיון שנזכר עם ארץ ישראל, נתגדלה חשיבותו עד שקראוהו הכתוב הנהר הגדול, וקל וחומר שארץ ישראל (מחשיבה) [=מעניקה חשיבות] את הנמצא בה, שזוכה לעליה רוחנית גדולה כשהוא בה, וכמו שאמרו "'וזהב הארץ ההיא טוב' (בראשית ב, יב) אין תורה כתורת ארץ ישראל" (מדרש ויקרא רבה, יג). הרי שאותם לומדי תורה כשלומדים אותה בארץ ישראל תורתם מעולה יותר. וכן אמר הכתוב "כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים" (מיכה ד, ב), והכונה לארץ ישראל כמבואר בברכות (סג, ב). וכן אמרו שאין הנבואה נגלית אלא בארץ ישראל, ויונה הנביא ברח תרשישה כדי שלא תשרה עליו הנבואה, (עיין ילקוט שמעוני, ריש יונה, וכן רד"ק ואבן עזרא יונה א, ב). הרי שאפילו אדם שהיה בארץ ישראל וזכה למעלת נבואה, כשיוצא לחו"ל הוא מתקטן ואין הנבואה שורה עליו.

והנה יש להתפלא עלינו, שאנו נמצאים בארץ ישראל, ואין אנו מרגישים כראוי את גודל המעלה הנרכשת לנו ע"י שֶׁהוּתֵינוּ בארץ. ופשר דבר נמצא בדברי חז"ל (דברים רבה, ב). "אמר משה רבינו לפניו, רבש"ע עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ ישראל, ואני איני נכנס? אמר לו

הקב"ה, מי שהודה בארצו נקבר בארצו, ומי שלא הודה בארצו לא נקבר בארצו. יוסף הודה בארצו מנין? גבירתו אומרת "ראו הביא לנו איש עברי" (בראשית לט, יד), ולא כפר אלא אמר "גֻנב גונבתי מארץ העברים (שם מ, טו). אתה שלא הודית בארצך אין אתה נקבר בארצך. כיצד? בנות יתרו אומרות "איש מצרי הצילנו מיד הרועים" והוא שומע ושותק וכו'. [עכ"ל המדרש]

והדברים מפליאים, הרי באומרן "איש מצרי" כפרו גם ביהדותו של משה, והוא שומע ושותק, ולא מצינו על זה שום תביעה על משה רבינו. ואולי משום שהיה בסכנה אם היה מגלה שהוא יהודי. ומכל מקום כיון "שלא הודה בארץ" לא נקבר בארץ, שעל זה שלא הודה בארץ לא הועילו שום סיבה וטעם שהיו לו, ואף טעמים אלו שמועילים שלא לגלות אשר הוא יהודי. והוא משום שאינו בתורת עונש, אלא הוא ענין של מציאות, שכל שאינו מודה בארץ אינו שייך לארץ, ואין מועיל מה שיש לו טעמים וסיבות לכך, דמכל מקום אין הארץ "רוצה" בו.

ומבואר מזה לימוד לנו, כי לקבל את השפע המושפע ממרום על הארץ ויושביה, כאמור "תמיד עיני ה' אלהיך בה" (דברים יא, יב), יש תנאי להיות "מודה בארץ", והרגשה זו מכשירה את האדם להכנס תחת ההשפעה שבארץ.

כתוב "ויקן את חלקת השדה אשר נטה שם אהלו מיד בני חמור אבי שכם במאה קשיטה" (בראשית לג, יט). ופירש באבן עזרא, הזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לא"י, מי שיש לו חלק בה חשוב הוא כחלק לעוה"ב. והובא ברמב"ן שם. הנה מלבד המצוה שבישוב ארץ ישראל, הרי עצם קנית חלק בארץ היא כקניית חלק לעוה"ב. אך נראה שגם בזה צריך שיהיה "מודה בארץ", ולהרגיש את גודל חשיבות קנין חלק בארץ, וע"י כן הוא חשוב כקונה חלק לעוה"ב.

ומצינו בבנות צלפחד שאמרו, "תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו" (במדבר כז, ד), וברש"י (שם כו, סד) שעל הנשים לא נגזרה גזרת מרגלים לפי שהן היו מחבבות את הארץ. האנשים אומרים "נִתְּנָה ראש ונשובה מצרימה", והנשים אומרות "תנה לנו אחוזה" (וכעין זה במדרש רבה פכ"א). מצאו חז"ל שבקשת הנחלה שלהם לא היתה בקשה לקבל רכוש סתם, אלא באה משום חביבות הארץ, שהכירו במעלת קנית חלק בארץ וחבבו את הארץ, וע"י כן זכו להכנס וניצלו מגזירת המרגלים.

ויתכן שזהו ג"כ הטעם שנמחל לישראל על חטא העגל, ואילו חטא המרגלים לא נמחל להם ומתו כולם במדבר. ומשום שכיון שהוציאו דיבת הארץ רעה ולא רצו בה, ממילא אינם שייכים לארץ ואינם ראוים להיות בארץ. [עכ"ל הרב חיים שמואלביץ]

❖

[ד] כאשר יצא יעקב מארץ ישראל, נמנעה ממנו שמחה. רק כאשר חזר לא"י שמח -

הרב זלמן סורוצקין כתב ב"אזנים לתורה" (על בראשית כח, יח):

[**ביציאתו** של יעקב אבינו מארץ ישראל, כתוב 'וישכם יעקב בבוקר ויקח את האבן אשר שָׂם מראשותיו] ויצוק שמן על ראשה'. לקדשו במשיחה. ולקמן [בחזרתו לא"י, בראשית לה, יד) נאמר 'ויסך עליה נסך [=יין] ויצוק עליה שמן". ולמה לא נסך עליה [=ביציאתו] נסך יין? מפני שניסוך היין בא לשם שמחה, וכמו שנאמר 'תירושי המשמח אלהים ואנשים' (שופטים ט, יג) והלויים היו מדברים בשיר על הנסכים (רמב"ם, הל' תמידין ומוספין, פ"ו ה"ז). ולפיכך כשיצא יעקב מא"י לחו"ל לא נסך יין על המצבה, כי אין שמחה להקב"ה כשיהודי יוצא מא"י לחו"ל **ואפילו ברשות**. מה שאין כן כששב יעקב לא"י, היתה שמחה לפני הקב"ה ואז נאמר 'ויסך עליה נסך'. ומצינו בנסכים שנאמר 'כי תבואו אל ארץ מושבותיכם' (במדבר טו, ב) ור' ישמעאל סובר שלא הקריבו ישראל נסכים במדבר (קידושין לז, ב, זבחים קיא, א).

❖

[ה] – שבטי יה היו מתנצלים עת שנזקקו לצאת מארץ ישראל -

הרב זלמן סורוצקין, כתב ב"אזנים לתורה", על בראשית (מב, ז):

יוסף שאל את אחיו, בבואם מצרים "מאין באתם?" והם ענו לא רק על שאלה זו "מארץ כנען" אלא הוסיפו המלים "לִשְׁבָּר אוכל". וצריך עיון משום מה הוסיפו מלים?

עונה הרב: אפשר שהקדימו לאמר 'לִשְׁבָּר אוכל' טרם שנשאלו על מטרת ביאתם, כי היו רגילים להתנצל כשהיו יוצאים לחוץ לארץ. ולפיכך התנצלו אף הפעם, אף שעמדו לפני שר 'נכרי' שאין היציאה מא"י חטא בעיניו. ואמרו 'לִשְׁבָּר אוכל' כי גָבַר הרעב בא"י ואז מותר לצאת לחוץ לארץ (בבא בתרא צא, א).

❖

[ו] – הלומדים תורה בארץ ישראל זוכים לסייעתא דשמיא בלימודם

הרב אליהו דסלר, מכתב מאליהו, ח"ג עמ' 196:

"**אמרו** רז"ל 'אין תורה כתורת ארץ ישראל' (ספרי, ריש עקב) 'אוירא דא"י מחכים' (בבא בתרא קנח, ב). העוסק בתורה בא"י זוכה לסייעתא דשמיא מרובה והשפעה מיוחדת; וגם אוירת הביטחה בכל המצבים, היא המסייעת. בדורנו אנו רואים בחוש כיצד צעירים העוסקים בתורה מתפתחים בא"י. הם עולים בלימוד, מצליחים לרכוש ידיעה בש"ס כולו, ומשיגים הרבה יותר מאשר משיגים בחינוך התורני בשאר ארצות".

וכן כתב הרב יצחק מירסקי ("הגיוני הלכה", מוסד הרב קוק, שנת תש"ן, עמ' 100) "שמעתי מפי הרב מאיר חדש משגיח רוחני דישיבת חברון, כי בשעה שקראו לבני ישיבת סלבודקה בחו"ל לעלות לא"י, רוב הנענים לקריאה זו היו בני הישיבה הבינוניים. שהמצוינים דבקו ברבותיהם שם. ואמר המשגיח, כמעט כל בני הישיבה האלה שעלו לא"י ללמוד, הצליח לימודם יתר על מה שהיו יכולים להגיע אלו בחו"ל, והם משמשים כיום רבנים ודיינים בערים החשובות בארץ. והיה בדבר זה מופת לאמת שבמאמר חז"ל 'אוירא דא"י מחכים'.

❖

[ז] – עוד מקור ורמז שישיבת ארץ ישראל היא חיוב מדאורייתא

דברי הרב שאול ישראלי (חבר מועצת הרבנות הראשית) בספרו "ארץ חמדה" (שער א, פרק חמישי פסקא ט):

"**בדעת** הרמב"ם שסובר להלכה שמצות ישיבת ארץ ישראל היא דין תורה, וזו קיימת גם בזמן הגלות. מוטל עלינו לברר מה המקור לזה בתורה? והנראה בזה כי מוצאים אנו בתורה חיוב ההודאה על הארץ בברכת המזון (ברכות מח, ב). וברכה זו ודאי אינה קשורה עם המזון שֶׁאֲכָלוֹ, שהרי גם כשאוכלים המזון בחוץ לארץ חייבים לברך. אלא שהיא ברכה על שהנחילנו הארץ, וכמו שאמרו שם בגמרא (מט, ב) 'ארץ דמפקא מזון', אלא שהוסמכה לברכת המזון. נמצא שנתחייבנו בתור מצוה מן התורה להכיר טובה להקב"ה על הנחלת הארץ. ומכלל הן אתה שומע לאו, שאסור להיות כפוי טובה ולזלזל במתנת ה'. וכן מצאנו בצורה כללית שהוכיח משה את ישראל על מדת כפיית טובה, ותלה זאת בהשתלשלות חטא אדם הראשון (עיין ע"ז ה, א). ופשוט שתנאי ראשון להכרת טובה זו הוא שלא ימאסו בארץ וישמחו בישיבתה. כי הבוחר לו לישיבתו ארצות חוץ לארץ ומעדיפָם על ארץ ישראל, הרי הוא מְגַלֶה במעשה שהוא מואס בנחלת ה' ואינו מודה ואינו מכיר בסגולותיה המיוחדות אשר עליהן דברה תורה ואשר הפליגו בהם חז"ל. ועל ידי זה הוא עושה הודאתו בפה, שמחוייב בה מן התורה כנ"ל, פלסתר [=דבר שקר]. כי איך יתכן לומר שהוא מודה במעלות הארץ ומודה לה' על נחלה זו, והוא מואס בה בפועל וממאן לשבת בה?

כן דרשו בירושלמי (כלאים ט, ג) כשראו ארונות [של מתים] שבאו מחול לארץ: 'מה אני קורא עליהם? 'ונחלתי שמתם לתועבה' (ירמיה ב, ז) – בחיים. 'ותבואו ותטמאו את ארצי' (שם) במיתתכם'. [עכ"ל ירושלמי]. והיינו כנ"ל, שבמה שלא עלו לארץ בחייהם הרי זה בגדר 'ונחלתי שמתם לתועבה' שמאסו אותה ובחרו להיות בחוץ לארץ.

ויוצא שמצות ישיבת ארץ ישראל כלולה היא במצות התורה של ברכת הארץ שבברכת המזון. וזה היה חטא המרגלים כלשון הכתוב בתהלים (קו, כד) 'וימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדברו'. ואע"פ שמצות ברכת הארץ נאמרה במשנה תורה (דברים ח, י) כנראה יסודה

כבר היתה קיימת לפני כן, כמו שאמרו בברכות (מח, ב) 'משה תקן להם ברכת הזן'" [=הערת המלקט: עיין דברי הרא"ש, ברכות פרק ז פסקא כב, משה תקן שלושת הברכות, כולל על הארץ. אלא יהושע תקן את נוסח המלים. עכת"ד. והרי משה תקן הברכות מיד שירד לישראל מן. והמרגלים חטאו אחרי זה. הארץ היתה בבעלות ישראל עוד לפני חטא מרגלים. "דכתיב 'ונתתי אותה לכם מורשה אני יהו"ה' (שמות ו, ח). ירושה היא לכם מאבותיכם, וליוצאי מצרים קאמר" (בבא קודש אב, ב)]

❖

דברי מקראות–קודש המעוררים לאהבת ציון

[ח] ישיבה בארץ ישראל היא עצמה קבלת אלהותו של הקב"ה -

ספר בראשית (כח, כ-כב):

(כ) וַיִּדַּר יַעֲקֹב נֶדֶר לֵאמֹר אִם יִהְיֶה אֱלֹהִים עִמָּדִי וּשְׁמָרַנִי בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי הוֹלֵךְ וְנָתַן לִי לֶחֶם לֶאֱכֹל וּבֶגֶד לִלְבֹּשׁ:

(כא) וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי וְהָיָה יְדֹוָד לִי לֵאלֹהִים:

(כב) וְהָאֶבֶן הַזֹּאת אֲשֶׁר שַׂמְתִּי מַצֵּבָה יִהְיֶה בֵּית אֱלֹהִים וְכֹל אֲשֶׁר תִּתֶּן לִי עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ:

יש בזה הצבת תנאי, ואחר כך קיום מצד יעקב. ורבים תמהו כיצד לכאורה יעקב אבינו מַתְנֶה תנאי (בפסוק כא) שאם יחזור לארץ ישראל, "אל בית אבי", רק אז אחרי זה יהיה הקיום מצדו: יהיה ה' לו לאלהים?

אלא האמת היא כי גם מלים אלו "והיה ה' לי לאלהים" הם חלק מהתנאי, והקיום הוא רק פסוק כ"ב, שיקים מצבה לבנות עליו בית אלהים, וגם יתן מעשרות מבהמותיו (מעשר בקר וצאן).

כך כתב רש"י (כח, כב) כדלהלן:

והאבן הזאת. כך מפורש וי"ו זו של והאבן 'אם תעשה לי את אלה, ואף אני אעשה זאת': והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וגו'. כתרגומו אֲהֵי פָּלַח עֲלָהּ קָדָם ה'. וכן עשה בשובו מפדן ארם כשאמר לו 'קום עלה בית אל' (לקמן פרק לה) מה נאמר שם? 'ויצב יעקב מצבה וגו' ויסך עליה נסך'.

וכן הוא מפורש בתוספתא (עבודה זרה, תחילת פרק ה):

'**ושבתי** בשלום אל בית אבי' שאין ת"ל 'והיה ה' לי לאלהים'. ואומר (ויקרא כה) 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים'. כל זמן שאתם בארץ כנען, הריני לכם אלוה. אין אתם בארץ כנען, איני לכם לאלוה. [עכ"ל] המאמר הועתק ב"לקח טוב" (פסקתא זוטרתי).

רעיון זה הוזכר ברמב"ן (בראשית כח, כא) והועתק ע"י רבנו בחיי (כח, כא): "אעבוד את השם המיוחד בארץ הנבחרת". נראה פירושו (ע"פ רמב"ן על ויקרא יח, כה) שאין שם מלאכים המתווכים בינינו לבין הקב"ה, אלא עבודתנו בקודש היא מובחרת ונקיה.

ולכן אמר משה רבנו לדוֹר בָּאֵי הארץ "אלוהיכם" ולא אמר "אלוהינו", כי הוא עצמו לא זכה להכנס וארץ הקודש (זהר ח"ב דף עט ע"ב).

❖

[ט] – קיום המצוות אצל האבות, היה רק בהיותם בארץ ישראל -

משך חכמה על בראשית פרק לה פסוק ב -

"**והחליפו שמלותיכם** – יתכן לפירוש רמב"ן (בראשית כו, ה. ויקרא יח, כה) ששמרו תורה רק בארץ ישראל. לכן היו לבושים בגדי שעטנז בחו"ל ואמר להם עתה להחליף שמלותם" [עכ"ל].

ויש לשאול על דבריו. הרי מאז בואו של יעקב ובני ביתו לארץ חלפו זמן וזמנים. קנה את השדה במאה קשיטה (בראשית לג, יט) וגם מעשה דינה (פרק לד) ורק עכשיו נזכר להודיע להם להפשיט את בגדיהם?

ולכן נראה להוסיף על דבריו. במעשה ביזת העיר שכם, מובא בפסוקים (כח-כט):

(כח) אֶת צֹאנָם וְאֶת בְּקָרָם וְאֶת חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר בָּעִיר וְאֶת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ:

(כט) וְאֶת כָּל חֵילָם וְאֶת כָּל טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בַּבָּיִת:

כלומר בא ללמדנו ששללו בגדי הנכרים. כידוע חליפות בגדים היו יקרים בימים ההם, כמו שנתן יוסף מתנות יקר לאחיו (בראשית מה, כב) וכן רואים ממעשה שמשון (שופטים יד, יב). ולכן רק עכשיו הֵעִיר להם יעקב שעליהם לפשוט בגדים אלו של שעטנז ששללו לעצמם זה עכשיו.

❖

[י] – האבות היו מרכבה לשכינה אך ורק בעת שהיו בארץ ישראל -

ספר בראשית (לה, יג)

וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ:

כתב רש"י:

במקום אשר דבר אתו – איני יודע מה מלמדנו.

כתב על כך ר' לוי יצחק (אדמו"ר ברדיצ'וב) ב"קדושת לוי":

[**אחרי** שציין לדברי רש"י הנ"ל) "והנראה דרבותינו ז"ל דרשו מזה הפסוק "ויעל" דאבות הן הן המרכבה. וידוע דאבות לא היו המרכבה רק בהיותם בארץ ישראל, כפירוש רש"י בפרשת ויצא (לא, ג) בפסוק "ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך וכו' ואהיה עמך" "אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך". [וכך הוא במדרש בראשית רבה]. וזה היה הדיבור הראשון בשובו אל ארץ כנען לדבר עמו נחמות. כי הדבור בשכם לא היה רק ציווי ללכת בית אל. מה שאין כן בבית אל דיבר עמו דברים העתידיים ונחמות לו ולזרעו, ואז נשתנה הוא להיות מהמרכבה. לכן נאמרה כאן 'ויעל מעליו' שלמדו רבותינו שאבות הן הן המרכבה" עכ"ל. [לכן חשוב לציין "במקום אשר דיבר אתו"].

וכן כתב מהר"ל (על אבות, פרק חמישי על המשנה "גלות באה לעולם וכו', עמ' רמז): "כי מעלת האבות דוקא מצד הארץ. כי אם לא היה הארץ, לא הגיעו האבות אל הקדושה העליונה, ולכן הארץ מגדלתן".

עוד כתב מהר"ל: "ארץ ישראל שהוא עיקר המציאות" (באר הגולה, באר הששי, עמ' קט)

❖

[יא] – ארץ ישראל הוא מקום מסוגל שהתפילות יתקיימו -

יעקב אבינו התגושש עם המלאך. אחר כך אמר לו יעקב "לא אשלחך כי אם ברכתני" (בראשית לב, כז). מובא בהמשך "ויברך אותו **שם**" (לב, ל). ודרשו על כך במדרש פסיקתא זוטרתי ("לקח טוב"): "בירכו שיזכו בניו לעבוד את בוראם בירושלים, שנאמר "**שם** יעבדוני כל בית ישראל [כולו בארץ שם אֶרְצֵם]" (יחזקאל כ, מ) ואומר: "**שם** אצמיח קרן לדוד, ערכתי נר למשיחי" (תהלים קלב, יז).

כתב על כך הרב יהודה גינזבורג בספרו "ילקוט יהודה": "כי התפלה שאנחנו מתפללים בחו"ל אין לה חשיבות יתרה, כמו שאמרו בכתובות (קי, ב) כל הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה" וכו'.

וכדברים האלה כתב גם המלבי"ם על יחזקאל (כ, מ) "ושם יעבדוני כל בית ישראל [כי] עתה עובדים בחו"ל שהמקום אינו מוכן לקדושה".

❖

[יב] – ארץ ישראל נקראת "ביתו של הקב"ה" -

בענין יום הגאולה העתידה וקבוץ גליות, מבשר לנו מיכה הנביא (ז, יב)

יוֹם הוּא וְעָדֶיךָ יָבוֹא לְמִנִּי אַשּׁוּר וְעָרֵי מָצוֹר וּלְמִנִּי מָצוֹר וְעַד נָהָר וְיָם מִיָּם וְהַר הָהָר.

מפרש "דעת מקרא" (הוצ' מוסד הרב קוק): כי שיבת ישראל לארצו, ארץ ה', היא תשובה אל ה'.

וכן מפורש בזכריה (יא, יג) "ויאמר ה' אלי השליכהו אל היוצר, אדר היקר אשר יקרת מעליהם. ואקחה שלושים הכסף ואשליך אותו בית ה' אל היוצר".

וביאר רש"י (על חולין צב, א) "אל בית ה', בארץ ישראל"

ספר הושע (ח, א) "אל חכך שופר, כנשר על בית ה', יען עברו בריתי ועל תורתי פשעו".

גם כאן בית ה' היא ארץ ישראל ("דעת מקרא").

וכך כותב "אור החיים" (על שמות כ, ב):

"**אשר** הוצאתיך מארץ מצרים. ואם תאמר ולמה הוצאתנו משם, ולא הגדלת חסדך עמנו, שהיה ה' ממשיל ישראל שם בארץ אויביהם, ויעבידו בעובדיהם, וישלטו בהם, ויקחו את ארצם מידם, וישבו בה לעיניהם. ויש בזה יותר נחת רוח לישראל, וְהַגָּדַת עוצם היכולת, כי יש אלהים שופטים בארץ, ושולטים בה.

לזה אמר ה', כי טעם הדבר הוא, לצד שהארץ [=מצרים] היא 'בית עבדים', פירוש על דרך אומרו (דברים לב, א) 'בהנחל עליון וגו' יצב גבולות עמים', ואמרו ז"ל (ספרי, האזינו) כי ה' חלק מקומות העולם לשרי מעלה, זולת ארץ כנען אשר בחר לו לשמו כביכול. והוא אומרו 'מבית עבדים', פירוש מקום שהוא של עבדים של ה' [=כלומר מלאכים הממונים מלמעלה על כל מדינה ומדינה, והמלאכים הרי הם רק עבדים], פירוש שממשלתו ממשלת שר אחד מעבדי ה'. ולא רצה ה' שיהיו ישראל תחת ממשלת השרים, אלא תחת ממשלתו יתברך בכל, והוציאם מארץ מצרים לצד שהוא בית עבדים, לתת להם ארץ אשר היא '**בית אלהים**'. [עכ"ל אור החיים]

❖

דברי חכמי התלמוד המעוררים לאהבת ציון

[יג]- הדר בחוץ לארץ שרוי בחטא, ואפשר שימות לפני הזמן -

בסוגיא של פתרון חלומות, מלמדת הגמרא: "העומד ערום בחלום, בבבל עומד בלא חטא; בארץ ישראל ערום בלא מצוות" (ברכות נז, א)

מפרש רש"י: בבבל עומד בלא חטא, לפי שחו"ל אין לה זכיות, אלא עון יש בישיבתה. וזה עומד ערום בלא אותם עונות" עכ"ל.

הוסיף על כך **מהרש"א** בביאורו למגילה (ו.) כי כאשר הביאו לקבורה בטבריא אחד מחכמי בבל, אמרו "צאו וקבלו הרוגי עומק" ופירושו: "הרוגי עומק (כי בבל היא עמוקה, פסחים פז ע"ב) כאילו אינו מת בזמנו ונהרג בחטא זה שהיה דר בחו"ל. וכהאי לישנא איכא בסוף כתובות (קיא ע"א) על שנשא אשה בחו"ל ומת שם 'ברוך המקום שהרגו'" עכ"ל.

ומפורש בבבא בתרא (צא.) "אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו. ומפני מה נענשו? מפני שיצאו מארץ לחוץ לארץ".

ועוד אמרו בברכות (ח.) "אמרו ליה לרבי יוחנן: איכא סבי בבבל. תמה ואמר: 'למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה (אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם)' (דברים יא, כא) כתיב, אבל בחוצה לארץ לא! כיון דאמרי ליה: מקדמי ומחשכי לבי כנישתא, אמר: היינו דאהני להו".

❖

[יד] – הדר בא"י בקביעות, הוא מנוחלי עולם הבא

מסכת פסחים דף קיג, א –

אמר רבי יוחנן שלשה מנוחלי העולם הבא, אלו הן: הדר בארץ ישראל, והמגדל בניו לתלמוד תורה, והמבדיל על היין במוצאי שבתות. מאי היא? דמשייר מקידושא לאבדלתא.

❖

[טו] – פגם של מי שהוא מת בחוץ לארץ -

תלמוד ירושלמי מסכת כלאים פ"ט ה"ג, דף מג/א

עולא נחותא הוה. אידמך תמן. שרי בכי. אמרין ליה מה לך בכי? אנן מסקין לך לארעא דישראל. אמר לון ומה הנייה לי? אנא מובד מרגליתי גו ארעא מסאבתא. לא דומה הפולטה בחיק אמו לפולטה בחיק נכריה.

תרגום בתוספת ביאור: עולא היה יורד לחוץ לארץ. הגיע זמנו למות שם. התחיל לבכות. אמרו לו משום מה אתה בוכה? אנו נעלה את גופתך להקבר בא"י. ענה להם, ומה הנאה תהיה לי מזה? אני אובד את המרגלית שלי [=נשמתי] בהיותי בארץ טמאה. אינו דומה הפולט את נשמתו לחיק אמו [=השכינה הקדושה] לפולט את נשמתו לתוך חיק של נכריה [=מלאכי חוץ לארץ].

ובאמת דבר זה נאמר גם בזוהר (ח"ב דף קנא ע"א):

כל אינון מתין דעלמא, כלהו מתין על ידא דמלאכא מחבלא, בר אינון דמתין בארעא קדישא, לא מתין על ידוי, אלא על ידי דמלאכא דרחמי דשליט בארעא.

[**תרגום:** כל אלו שהם מתים [בחוץ לארץ] זה נעשה ע"י מלאך מחבל. חוץ ממי שהוא מת בארץ ישראל, הוא מת ע"י מלאך של רחמים].

❖

[טז] - אין לצאת מארץ ישראל אפילו כדי לקיים מצוה, פרט לקיום לימוד תורה אצל רב - מסכת כתובות דף קיא, א:

ההוא גברא דנפלה ליה יבמה בי חוזאה [=זה חוץ לארץ]. אתא לקמיה דר' חנינא אמר ליה מהו למיחת וליבמה? [=האם מותר לצאת לחוץ לארץ כדי ליבם אותה?] אמר ליה: אחיו נשא כותית ומת. ברוך המקום שֶׁהֲרָגוֹ! והוא ירד אחריו? [עכ"ל].

לכאורה יש להתפלא הרי היתה כוונתו לצאת לדבר מצוה, ומדוע אסר עליו לצאת? אלא כיון שיש באפשרות האשה ההיא לעלות לא"י וייבם אותה כן, זה עדיף. אבל יש להתפלא מחריפות לשונו "אחיו נשא כותית", והרי היתה יהודיה ולא כותית? אלא כיון שמפני אשתו זאת "נתקע" האח בחו"ל [=הגאון ר' ישראל שקלאווער, פאת השולחן, סי' א ס"ק יט מבאר שאחיו המת יצא לחו"ל כדי לשאת אותה] השפעתה היא ככותית.

בהמשך הסוגיא מבואר כי מתי חו"ל אינם קמים לתחיה, אא"כ יגיעו לא"י. ויש בזה צער לחתור מתחת לאדמה, ולא כולם יזכו למחילות תת-קרקעיות. מספרים לנו חז"ל בהמשך הסוגיא:

"**מעשה** באחד שהיה מצטער על אשה אחת וביקש לירד. כיון ששמע כזאת גלגל בעצמו עד יום מותו" [עכ"ל] . ומפרש רש"י: "שנתן בה עיניו, והיא בחו"ל". אנו יכולים לתאר לעצמנו את צערו הרב כיון שהיו מחשבותיו טרודות בה, וסבל אחר כך שנים רבות. ולכאורה היה יכול לצאת בתחילה לכמה ימים, לשאת אותה ולחזור איתה לארץ הקודש? אלא חשש שמא ימות שם באותם ימים מועטים שהוא נמצא בחו"ל, ויצטרך להצטער צער רב אחרי מותו.

❖

[יז] – כל אוכלוסיות יהודים שבחו"ל, אפילו אם הם מרובים, נחשבו כיחידים. "ציבור" ו"קהל" יש רק בארץ ישראל, אפילו אם מספרם מועט -

יש דין שאם רוב ציבור חטא, וזאת על פי הוראה מוטעית של הסנהדרין, הרי חובתם להביא "פר העלם דבר של ציבור" (במדבר טו, כב-כו; רמב"ם, הל' מעשה הקרבנות פ"א ה"ה). מי הוא הנקרא "קהל". קבעו חז"ל (הוריות ג, א) לוקחים בחשבון רק אלו שהם דרים בארץ ישראל. כי נניח שיש מליונים רבים בחו"ל, והם חוטאים מפני הוראה שגויה, אבל רוב תושבי ארצנו לא טעו אחריהם, אין מביאים קרבן. ואם רוב מהציבור הארצ-ישראלי חטאו, אבל הם מיעוט גמור מול היהודים תושבי חוץ לארץ, כן יביאו קרבן. זאת אומרת, כל ציבור היהודים שבחוץ לארץ לא נחשבו "ציבור" כלל! ומכאן חשיבות עליונה לכל יחיד בחו"ל להצטרף לציבור הישראלי האמתי.

❖

[יח] – מעלות התפילות הנאמרות בארץ ישראל -

כאשר מתפללים להקב"ה, זכות יתירה יש למי שמתפלל והוא בארץ הקודש, וזה עוזר שתפילותיו תתקבלנה. מה שאין כן כאשר אותו האדם מתפלל בחוץ לארץ חסרה לו סגולה זו. ראיה לכך, שהקב"ה החסיר אות אחת משמו של יהושע (נחמיה ח, יז) מפני חסרונו זה שלא בקש על ביטול יצר הרע, למרות שכבר נכנס לארץ ישראל. אבל על משה רבינו אין טענה זו, שהרי לא הספיק להכנס לארץ ישראל. כך אמרו חז"ל:

מסכת ערכין דף לב/ב

ואידך דבעי רחמי על יצר דעבודה זרה ובטליה ואגין זכותא עלייהו כי סוכה. והיינו דקא קפיד קרא עילויה דיהושע, דבכל דוכתא כתיב 'יהושע' והכא כתיב 'ישוע' [=מפרש רש"י: וקא מידכר ליה בלשון גנאי]. בשלמא משה לא בעא רחמי, דלא הוה [=ליה] זכותא דארץ ישראל. אלא יהושע דהוה ליה זכותא דארץ ישראל, אמאי לא ליבעי רחמי?

וזה גם הנרמז בזוהר (ח"ג קט ע"ב) על החסרון של תפילות חוץ לארץ.

וכך כתב החיד"א: "ארץ ישראל היא חלקו יתברך. ולכך כל תפילה ותלמוד תורה ומצוות עולים במישור דרך ישר אל הקודש, בלי שום תערובת סטרא אחרא, זהו קדושת ארץ ישראל" ("דבש לפי", מערכת א פסקא כח) [וכן דברי ר' חיים פאלאג'י, ארצות החיים, שער ד, פסקא נא]

וכך כתב "טוב הארץ",[30] של ר' נתן שפירא (חי כשבעים שנה אחרי אריז"ל): "התפילה של א"י רצויה ומקובלת יותר מפני שאין כל כך מקטרגים. וזה מפני שאין אותן האותיות המתהוות

---

30. מהד' יריד הספרים, ירושלים, עמ' סד

מן הפה מתלבשות באויר טמא, לכן הן רצויות ונעשות תיכף עטרה כותרת על מלכו של עולם. וכו'. [אמר הקב"ה] כי בארץ הצבי תיכף אני מקבל בעצמי הצעקות והתפילות של בָּנַי. לא ע"י מלאך אלא אני בעצמי. מה שאין כן בחו"ל שצריכים להתלבש באויר טמא ויש כמה חיצונים מקטרגים עליהם עד התכנס לארץ, ואח"כ צריכים טהרה ונקיון עד כדי לעלות למקום גבוה".

לכן ידע כל אדם המתפלל בחו"ל שיש חולשה בתפילותיו. והיה נושע יותר אילו היה מתפלל בהיותו כאן על אדמת הקודש. נכון שהקב"ה עונה לכל תפילה, אבל בהיותו בחו"ל יש מחסום ומונע נוסף, מין קטרוג. סמוך לענין זה, יש סגולה לאשה שהיא עקרה מללדת, אילו היתה בארץ ישראל היתה גדולה זכותה ותצליח ללדת (יבמות סד, א).

❖

[יט] – זכות ישוב ארץ ישראל יכולה להגן וללמד זכות על מי שחטא -

תלמוד בבלי מסכת מכות דף ז, א

"**מי** שנגמר דינו וברח, ובא לפני אותו בית דין אין סותרין את דינו וכו' הרי זה יהרג וכו'. ברח מארץ לחוצה לארץ אין סותרין את דינו. מחוצה לארץ לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של ארץ ישראל": [עכ"ל] מפרש רש"י "אולי תועיל למצוא לו פתח של זכות" [כאשר מעיינים שוב בדינו].

נוסיף: גם אדם חוטא שעולה מחו"ל לארץ הקודש, שמא מפני זכות א"י ימצאו בשמים זכות, ולא יענישו אותו על עונותיו. והוא הדין בן א"י שאינו יורד לחו"ל, זכות זו תועיל לעכב את המקטרגים.

עוד נוסיף: **עבירה מכבה מצוה** (סוטה כא, א) אבל אינה מכבה מצות ישוב ארץ ישראל -

כותב "חיבת הארץ" (פסקא סט): מצות ישיבת א"י אין עבירה מכבה אותה כשאר מצוות (עיין סוטה כא, א) ואינו חוזר בגלגול.

❖

דברי מדרשי חז"ל המעוררים לאהבת ציון

[כ] אפילו יהודי שלא היה בארץ ישראל מעולם, חייב להודות על קשרו עם הארץ -

מדרש רבה דברים פרשה ב פסקה ח

"**אמר** [=משה רבינו] לפניו: 'רבש"ע, עצמותיו של יוסף נכנסו לארץ, ואני איני נכנס לארץ?[31] אמר לו הקב"ה: מי שהודה בארצו נקבר בארצו. ומי שלא הודה בארצו אינו נקבר

בארצו. יוסף הודה בארצו. מנין? גבירתו אומרת (בראשית לט) 'ראו הביא לנו איש עברי' וגו' ולא כפר אלא (שם מ) 'גֻּנֹּב גֻּנַּבְתִּי מארץ העברים'. [=לכן] נקבר בארצו. מנין? שנאמר (יהושע כד) 'ואת עצמות יוסף אשר העלו מארץ מצרים קברו בשכם'. אתה שלא הודית בארצך, אין אתה נקבר בארצך. כיצד? בנות יתרו אומרות (שמות ב) 'איש מצרי הצילנו מיד הרועים' והוא שומע ושותק. לפיכך לא נקבר בארצו". [עכ"ל המדרש]

ויש לתמוה. הרי אין שני הנידונים דומים זה לזה? יוסף באמת נולד בא"י, לכן הודה על האמת. אבל משה רבינו נולד במצרים, והא כיצד יגיד על עצמו "אני עברי"? אלא מוטל על כל יהודי לראות את עצמו שהוא בן א"י, ורק במקרה וכתופעה חולפת הוא נמצא בחו"ל. לכן נתבע משה על כך.[32]

ומסופר על אדמו"ר ר' מאיר יחיאל מאוסטרובצה (מגדולי אדמו"רי פולין, מחבר "אור תורה") שהיה תמיד חותם מכתביו "אני בן ארץ ישראל, לעת עתה נמצא בגלות".

על המדרש הנ"ל דרש הרב חיים שמואלביץ, ראש ישיבת מיר (בספרו "שיחות מוסר", מהד' שנת תש"מ ח"ג עמ' פא) הנה המדרש מלמד "אין תורה כתורת ארץ ישראל" (ויקרא רבה, יג) ומדוע אין אנו רואים את גודל המעלה הנרכשת לנו במה שאנו נמצאים בארץ הקודש? אלא נלמד זאת מהמדרש הנ"ל כי מי שאינו מכיר את קשרו היחודי אל ארצנו, אין הארץ גומלת לו יחס וקשר. אם אין אנו מחשיבים כראוי את היותנו בארצנו, אזי גם הארץ אינה מועילה לנו לְשַׁגֵּב אותנו לרומם אותנו. זו מציאות, ולא עונש.

❖

[כא] – ההבדל בין יחס של ה' ליהודים בחו"ל, ליהודים שבארץ ישראל -

מדרש תהלים מזמור צ"ד –

"**כי** לא יטוש ה' את עמו, ונחלתו לא יעזוב". ופסוק אחר אומר "כי לא יטש ה' את עמו בעבור שמו הגדול" (שמואל-א יב, כב). ר' איבו ורב שמואל בר נחמני אמרו, בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה בשביל עמו ונחלתו. ובשעה שאין להם מעשים טובים עושה למען שמו הגדול.

---

31. אמנם מה שהוא לא נכנס לא"י הוא בחטא מי מריבה. אבל עדיין היה אפשר שיוליכו את עצמותיו של משה לקבורה בא"י, ומדוע נענש גם בזה? ועונה המדרש כדלהלן. [ומה שנענש שלא יראה מלחמת שבע אומות, מפני שאמר לפני הקב"ה "למה הריעות" (רש"י על שמות ו, א) זה עונש נפרד. כי היה יכול לחיות עדיין בחוץ לארץ ומשם לראות הצלחתו של עם ישראל]

32. ואע"פ שיש לשאול שמא משה לא שמע מה שבנות יתרו אמרו לאביהן? שהרי אח"כ אמר יתרו "קראן לו ויאכל לחם". אלא טענת חז"ל שהיה ראוי לו לומר לבנות יתרו, עודן עומדות על הבאר, אל תטעו מפני לבוש שלי כי אני אינני מצרי, אלא אני עברי. ומשום שלא תקן את טעותן, לכן נענש.

ורבנן אמרי, לאנשי חוצה לארץ בשביל עצמו, לאנשי הארץ בעבור נחלתו.

מפרש ר' חיים פאלאג'י (ארצות החיים, שער ד, פסקא מב) "**נטישה** בחו"ל הוא יותר **מעזיבה.** ובזה ההפרש בין יושבי א"י ליושבי חו"ל. לאנשי חו"ל 'ברגע קטן עזבתיך' (ישעיה נד, ז) ועל כל פנים לא יטוש לגמרי. אך ליושבי א"י דעיני ה' אלהיך בה (דברים יא, יב) והשגחתו עליהם תמיד בלי הפסק, לא יעזוב כלל".

❖

[כב] – כל הברכות הרוחניות, הן ליושבי ארץ ישראל -

מדרש תנחומא, קדושים, קודש א –

"**דבר** אחר 'כי תבואו אל הארץ' זהו שאמר הכתוב: 'ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים, ואתן לך ארץ חמדה' (ירמיה ג, יט). משל למה הדבר דומה? למלך שהיו לו פלגשים והיו לו בנים הרבה. והיה לו בן מן מטרונה אחת, והוא מחבבו יותר מדאי. נתן המלך לכל בני הפילגשים שדות וכרמים, ואח"כ נתן לבנו פרדס אחד שממנו היו כל קלארין [=אוצרות] שלו עולה. שלח הבן ואמר לאביו: 'לבני הפילגשים נתת שדות וכרמים, ולי נתת [=רק] פרדס אחד בלבד?' אמר ליה אביו: 'חייך, כל קלארין שלי מן הפרדס הזה הוא עולה. ולפי שאני מחבבך יותר מאחיך לפיכך נתתי אותו לך. כך הקב"ה ברא אומות העולם כמו שנאמר (שיר השירים ו, ח) 'ששים המה מְלָכוֹת ושמונים פילגשים, ועלמות אין מספר', אלו האומות. 'אחת היא יונתי תמתי', זו כנסת ישראל. וְחִלֵּק הקב"ה לאומות העולם שדות וכרמים שנאמר (דברים לב, ח) 'בהנחל עליון גוים'. ונתן להם לישראל ארץ ישראל שהיא קלארין של הקב"ה. קרבנות ממנה. לחם הפנים ממנה. הבכורים ממנה. **כל הטובות שבעולם ממנה.** כל כך למה? שהפריש בין בנה של מטרונה מבני הפילגשים שנאמר 'ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים' (ירמיה ג, יט) אהבה גדולה היתה בין הקדוש ב"ה לישראל".

❖

[כג] – צריך כל יהודי בעולם לשמוח ברעננות וחידוש רגש במתנה זו של ארץ ישראל כאילו היום היא ניתנה לנו -

ספר שמות פרק יג פסוק יא:

(יא) וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ יְדוָֹד אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ וְלַאֲבֹתֶיךָ וּנְתָנָהּ לָךְ:

פירש רש"י (בשם המכילתא לפסוק זה):

וּנְתָנָהּ לך – תהא בעיניך כאלו נְתָנָהּ לך בו ביום, ואל תהי בעיניך כירושת אבות: [עכ"ל]

כלומר תהיה בעינינו כל יום ויום כדבר חדש ודבר חידוש. ולא תתישן מתנה זו, ולא נבוא לזלזל בה.

❖

[כד] – גדולי החכמים לא יצאו מארץ ישראל אפילו כדי ללמוד תורה

מדרש ספרי, פרשת ראה, פיסקא כח

"**מעשה** בר' יהודה בן בתירה ור' מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ר' יהושע ור' יונתן שהיו יוצאים חו"ל והגיעו לפלטום, וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם [=כלפי מעלה] וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם וקראו המקרא הזה 'וירשת אותם וישבת בארצם' (דברים יב, כט). וחזרו ובאו למקומם אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה.

ומעשה בר' אלעזר בן שמוע ור' יוחנן הסנדלר שהיו הולכים בנציבים אצל ר' יהודה בן בתירה ללמוד הימנו תורה. והגיעו לציידן וזכרו את ארץ ישראל. זקפו עיניהם וזלגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה 'וירשת אותם וישבת בארצם' (דברים יב, כט). חזרו ובאו להם למקומם אמרו: ישיבת א"י שקולה כנגד כל המצוות שבתורה". [עכ"ל]

ביאר "תורה תמימה" על המקרא הזה: "דבכלל אי אפשר לקיים כל המצוות כולן שבתורה רק בא"י, מפני שהרבה מהן תלויות בה. אפילו מצוות התלויות בגוף, כל עיקרם ותכליתם לא ניתנו אלא לקיימן בא"י, כמבואר כמה פעמים בתורה, בכמה מצוות 'כי תבואו אל הארץ' וכדומה מן הלשונות. וקיומם בגולה הוא רק כדי שלא יִשָּׁכְחוּ לעת בואם של ישראל לארץ, כמבואר בספרי (סוף פרשת ואתחנן, דברים יא, יח) בפסוק 'ושמתם את דברי אלה: אמר הקב"ה אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל אעפ"כ הֱיוּ מצויינים במצוות, כדי שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים. ע"כ. ולפי זה ממילא מבואר דמצות א"י **שקולה כנגד כל המצוות, כיון דהיא היסוד והבסיס לקיום כל המצוות.** ומסמיך זה לסמיכות הלשון בפסוק הקודם 'שמור ושמעת את כל הדברים האלה אשר אנכי מצוך" (דברים יב, כט). [עכ"ל לענייננו].

❖

[כה] הדר בא"י יכול לזכות לראות את השכינה -

מדרש תהלים מזמור קה

"'**הודו** לה' קראו בשמו'. אמר רבי יוסי בר חלפתא לרבי ישמעאל בריה, אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה? עסוק בתורה בארץ ישראל, שנאמר, 'דרשו ה' ועוזו, בקשו פניו תמיד. זכרו נפלאותיו אשר עשה'. [עכ"ל]

פירש מהר"י כהן (זה נדפס על הדף במדרש תהלים) "דרשו ה' - זה בארץ ישראל כי שם שכינתו, והדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה (כתובות קי, ב). 'ועוזו' זו התורה (מכילתא, בשלח, שירה, ד. 'עזי וזמרת יה') עוז הוא התורה (שיר השירים ב, י). 'ה' עוז לעמו יתן' (תהלים כט, יא). ואז הרי בקשו לראות פניו" עכ"ל.

וזה מה שפירש ספר הכוזרי (מאמר ב פסקא יד): "על הארץ ההיא נפלה המחלוקת והקנאה בראשונה בין הבל ובין קין, כאשר בקשו לדעת מי משניהם יֵרֶצֶה לבוא במקום אדם, כסגולתו וגרעינו, ובזה היה הוא היורש את הארץ והוא המודבק בענין האלוהי, ואחיו לא יהיה כי אם כקליפה. ואז קרה מה שקרה. הבל נהרג ונשארה המלכות עקרה, שנאמר 'ויצא קין מלפני ה' ' (בראשית ד, טז) זאת אומרת מן הארץ ההיא, שכן אמר קין 'הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה, ומפניך אֶסָּתֵר' (שם ד, יד) וכן ביונה נאמר 'ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' ' (יונה א, ג) ואם כי הוא לא ברח כידוע כי אם מארץ הנבואה' [עכ"ל].

מכאן כי "פני ה' " היא בארץ ישראל.

❖

דברי חכמי ספר הזוהר המעוררים לאהבת ציון

[כו] – "בגין דשלימו לא אשתכח אלא בארעא קדישא" (זהר ח"א רלט, א)

[כז] –מעלתו של מי שהוא מת בארץ ישראל, ולא מת בחו"ל

זוהר חלק ב דף קנא עמ' א-ב:

כל אינון מתין דעלמא, כלהו מתין על ידא דמלאכא מחבלא, בר אינון דמתין בארעא קדישא לא מתין על ידוי, אלא על ידי דמלאכא דרחמי דשליט בארעא. וכו' וכו' ועל דא כתיב (ישעיה כו יט) יחיו מתיך, נבלתי יקומון, הקיצו ורננו שוכני עפר וגו'. 'יחיו מתיך', אלין דמתין בארעא קדישא, דאינון מתין דיליה, ולא מאחרא, דלא שלטא תמן סטרא אחרא כלל, ועל דא כתיב 'מתיך'. 'נבלתי יקומון', אינון דמיתו בארעא נוכראה אחרא על ידא דההוא מחבלא, ועל דא אקרון 'נבלה'. מה נבלה מטמאה במשא, אוף אינון דמתין לבר מארעא קדישא מטמאין במשא (נ"א במגע), ועל דא אינון נבלה. כל שחיטה דאיפסיל אקרי נבילה, בגין שחיטה הא איהי מסטרא אחרא, ומיד דאיפסיל שריא עלה סטרא אחרא, ובגין דאיהי דיליה ושריא עלה, אקרי נבלה.

[**תרגומו:** כל המתים שבעולם כולם מתים ע"י מלאך המחבל. חוץ מאלו שמתים בארץ הקודש שאינם מתים על ידו אלא ע"י מלאך של רחמים השולט בארץ וכו' וכו'. ועל כן כתוב

'יחיו מתיך, נבלתי יקומון הקיצו ורננו שוכני עפר" (ישעיה כו, יט) היינו אותם שמתים בארץ הקדושה שהם מתים שלו [=של הקב"ה] ולא מאחר. שאין שולט שם סטרא אחרא כלל. 'נבלתי יקומון' אלו שמתים בארץ אחרת, על ידי המחבל ההוא. שנאמר עליהם 'נבלתי יקומון'. מה נבלה מטמא במשא, אף אלו שמתים בחוץ לארץ-הקדושה מטמאים במשא, ועל כן הם נבלה. משום שהשחיטה [=שם] היא מסטרא אחרא, כי מיד שנפסלה שורה עליה סטרא אחרא, ומשום שהוא שלו ושורה עליו, נקראת נבלה].

❖

[כח] – זוהר חלק א דף קנג/א

תא חזי, בזמנא דהוו ישראל בארעא קדישא, אינון הוו משכי ברכאן מלעילא לתתא, וכד נפקו ישראל מארעא קדישא, עאלו תחות רשו אחרא, וברכאן אתמנעו מעלמא".

[**תרגומו:** בוא וראה, בזמן שהיו ישראל בארץ הקודש, הם היו מושכים את הברכה מלמעלה למטה. וכאשר יצאו ישראל מארץ הקודש, ונכנסו תחת רשות אחרת, הברכות נמנעו מן העולם]

❖

[כט] – זוהר חלק א דף קח ע"ב:

הא אתמר דקודשא בריך הוא פליג כל עמין וארעאן לממנן שליחן. וארעא דישראל לא שליט בה מלאכא ולא ממנא אחרא, אלא איהו בלחודוי, בגין כך אעיל לעמא דלא שליט בהו אחרא, לארעא דלא שליט בה אחרא. תא חזי קודשא בריך הוא יהיב מזונא תמן בקדמיתא, ולבתר לכל עלמא, כל שאר עמין עכו"ם במסכנות, וארעא דישראל לאו הכי. אלא ארץ ישראל אתזן בקדמיתא, ולבתר כל עלמא, ובגין כך 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' (דברים ח, ט), אלא בעתירו בספוקא דכלא, תאכל בה ולא באתר אחרא, בה בקדישו דארעא, בה שריא מהימנותא עלאה, בה שריא ברכתא דלעילא, ולא באתר אחרא.

[**תרגומו:** הקב"ה חילק את העמים והארצות לממונים ושליחים. וארץ ישראל לא שולט בה לא מלאך ולא ממונה אחר, אלא הקב"ה בלבד. משום כך הכניס את העם שלא שולט בו אחר, לארץ שלא נשלטת ע"י אחר חוץ מהקב"ה. בוא וראה הקב"ה נותן תחילה מזונות לארץ ישראל, ואח"כ לכל העולם. ונמצאים כל שאר העמים עכו"ם במסכנות. וארץ ישראל אינה כך, אלא ארץ ישראל ניזון מתחילה ואח"כ כל העולם. ומשום זה כתיב 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם' אלא בעשירות, בכל המלוא. תאכל 'בה', ולא במקום אחר. 'בה' יורה בקדושת הארץ, 'בה' יורה אמונה העליונה, 'בה' שורה ברכה העליונה, ולא במקום אחר].

❖

[ל] – מעלתו של הדר בארץ ישראל -

זוהר חלק ג דף עב ע"ב –

"**אמר** רבי יהודה, זכאה חולקיה מאן דזכי בחייוי למשרי מדורא בארעא קדישא. דכל מאן דזכי לה, זכי לאנגדא מטלא דשמיא דלעילא דנחית על ארעא. וכל מאן דזכי לאתקשרא בחייוי בהאי ארעא קדישא, זכי לאתקשרא לבתר בארעא קדישא עלאה: וכו' וכו'

וכל מאן דזכי למיפק נשמתיה בארעא קדישא, אתכפרו חובוי, וזכי לאתקשרא תחות גדפוי דשכינתא, דכתיב (דברים לב מג) 'וכפר אדמתו עמו':

ולא עוד אלא אי זכי בחייוי, זכי לאתמשכא עליה רוח קדישא תדיר. וכל מאן דיתיב ברשותא אחרא, אתמשך עליה רוח אחרא נוכראה:

תרגומו ע"פ "הסולם": אמר רב יהודה: אשרי חלקו מי שזכה בחייו לעשות משכנו בארץ הקדושה. שכל מי שזכה לה זוכה להמשיך מטל השמים שלמעלה היורד על הארץ. וכל מי שזכה להתקשר בחייו בארץ הקדושה הזו, זוכה להתקשר אח"כ בארץ הקדושה העליונה [=שהיא מלכות].

וכל מי שזכה שתצא נשמתו בארץ הקדושה מתכפרים עונותיו, וזוכה להתקשר תחת כנפי השכינה, שכתוב 'וכפר אדמתו עמו'. ולא עוד אלא אם זכה בחייו בארץ הקדושה זוכה שיהיה נמשך עליו תמיד רוח הקודש. וכל מי שיושב בחוץ לארץ נמשך עליו רוח אחר זר". [עכ"ל]

❖

[לא] – משה רבינו, חסרה לו זכות ישוב ארץ ישראל -

ספר ויקרא, במלה הראשונה יש אות א' זעירא (מוקטנת). מדוע? עונה ספר הזוהר ח"א דף רלט, א:

ויקרא אל משה, הכא אל"ף זעירא. אמאי? בגין דהאי קריאה לא הוה בשלימו. מאי טעמא? דהא לא הוה אלא במשכנא ובארעא אחרא, בגין דשלימו לא אשתכח אלא בארעא קדישא [עכ"ל].

[**תרגומו:** במלה 'ויקרא' א' קטנה, למה? אלא שקריאה זו לא היתה בשלימות. מהו הטעם? משום שלא היתה אלא במשכן [=שאינו מקום קבוע] ובארץ אחרת, כי לא נמצא שלימות אלא בארץ ישראל].

דבר זה מעורר תמיהה. הרי בהיות ישראל במדבר היה להם לימוד תורה יום יום, בלי עסקים אחרים; ושמעו תורה מפי אדון הנביאים, וראו נסים ונפלאות של מַן, ועננֵי הכבוד,

והמשכן וכל כלי הקודש. ואעפ"כ נחשבו מחוסרי שלימות מכיון שלא היו נמצאים בארץ הקודש. כך בימינו, למרות שיש ערים בחו"ל עם ישיבות מפוארות, וכשרות למהדרין, ושיעורי-תורה למבוגרים וחיי קהילה מסודרים. בכל זאת אין להם שלימות כל עוד אינם דרים בארץ הקודש; זאת מפני סגולת המקום.

❖

[לב] – אין שלימות לעם ישראל כל עוד אינם נמצאים בארץ הקודש -

זוהר חלק ג דף צג/ב

"**הָדַר** ואמר "ויהי ערב ויהי בקר יום אחד', דלילה לית בלא יום, ולית יום בלא לילה, ולא אקרי 'אחד' אלא בזווגא חד, קודשא בריך הוא וכנסת ישראל אקרי 'אחד', ודא בלא דא לא אקרי אחד:

תא חזי, בגין דכנסת ישראל השתא בגלותא, כביכול לא אקרי 'אחד'. ואימתי אקרי 'אחד'? בשעתא דיפקון ישראל מן גלותא, וכנסת ישראל אהדרת לאתרהא לאזדווגא ביה קודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב (זכריה יד ט) 'ביום ההוא יהיה יהו"ה אחד ושמו אחד'.

[**מתורגם:** חזר ואמר 'ויהי ערב ויהי בקר יום אחד'. שאין לילה בלי יום, ואין יום בלי לילה. לא נקראו 'אחד' אלא בזיווגם יחד. [=כל זה משל, לקראת המשפט הבא]. כך הקב"ה וכנסת ישראל נקראו 'אחד' [=כלומר חיבור גמור, זה למען זאת, וזאת למען זה. שלימות הדבקות] כי זה בלי זה לא נקראו 'אחד' [=אחדות רעיונית].

בוא וראה, מכיון שכנסת ישראל [=עַם ישראל] כעת בגלות, לא נקרא [=הקב"ה] 'אחד'. ומתי יהיה נקרא 'אחד'? בזמן שישראל יֵצאו מן הגלות, וכנסת ישראל תחזור למקומה [=ארץ ישראל] כדי להזדווג עם הקב"ה, ואז יקוים (זכריה יד, ט) 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. [עד כאן התרגום של דברי הזוהר].

וזה הנרמז במקרא "כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ, וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ" (ישעיה סב, ה). יש שני חלקים לפסוק זה. כאשר עַם ישראל יחזור לארצו וישלוט עליה בריבונות "יבעלוך בניך", אז בו זמנית יקוים שהקב"ה מזדווג עם כלל ישראל "ומשוש חתן על כלה" (הנרמז גם בשיר השירים) עיין להלן עמ' 45 פסקא [מא].

מובן מאליו שכל יהודי בודד שעולה ארצה עושה חובתו על פי תורה לקראת היעד ההוא. וכל יהודי הנמצא קבוע בארצנו ואינו נודד מכאן, מקיים מצוה עליונה זאת.

❖

דברי גאוני–קדם המעוררים לאהבת ציון

[לג] – אמירת "עלינו לשבח ", היא שבח על שאנו באנו לארץ ישראל –

אמירת "עלינו לשבח" נוסדה ע"י יהושע בן נון (כל בו, סי' טז; ארחות חיים, דף מו ע"ב בשם ר"י מקורביל)[33]

יש בידינו תשובת הרב האי גאון (שערי תשובה, סי' מג): "ומה שהודעתם שהרב ר' גרשום אמר בענין עלינו לשבח יהושע בן נון תקנו כשהנחיל את ישראל בארץ, וכבר היה להם אלוה [=הערת המעתיק: בזה שנכנסו לארץ, "כל הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה", כתובות קי ע"ב] מה שלא היה להם קודם לכן. אבל אע"פ שכל אותן המעלות היה להם בימי משה רבינו ע"ה לא נתקיים זה 'בשמים ממעל ועל הארץ מתחת' [=הערת המעתיק: כהודאת רחב, יהושע ב, יא] אלא בארץ הקדושה. ומפני מה אומרים אותו בחו"ל? התקנה הזו תיקן ר' יוחנן בן זכאי עם כל התקנות שהתקין, ואחר שנחרב הבית השני וכו' וכו' מפני שקיום האמונה הוא חובה על האדם בכל יום. ומאי דרש? 'וידעת היום והשבות אל לבבך' (דברים ד, לט), בחוץ לארץ. וכו'. אי הכי משה אמאי לא אמר ["עלינו לשבח"] בחו"ל? מפני דאין אדם יהיב שבחא על מה דלא אתא לידיה. ואנן, אע"ג דהוינן חוצה לארץ, כבר אתא [הארץ] לידינו".

דברי הגאון במלואם מובאים ב"התקנות בישראל", להרב ישראל שציפנסקי, מוסד הרב קוק, ח"א עמ' קנח. ובקצרה ע"י החיד"א (מחזיק ברכה, או"ח סי' קלב) וכן בסידור "אוצר התפילות" "עיון תפלה", (עמ' רכד-רכה).[34]

אמר המלקט: אפשר שיש לצרף לזה דברי הזוהר (ח"ב דף עט ע"ב) כי משה בכל ספר דברים אמר לישראל "ה' אלהיך" ולא אמר "ה' אלהינו", כי הם הדור שעתידים להכנס לא"י, והדר בא"י יש לו אלוה. אבל משה עצמו לא זכה להכנס לא"י, ולכן לא יכול לומר "אלהינו". עיי"ש

❖

33. עיין עוד מקורות ב"התקנות בישראל", להרב ישראל שציפנסקי (הוצ' מוסד הרב קוק, ח"א עמ' קנט).

34. ועל המפקפקים אם התשובה להרב האי גאון, עיין תשובת הרב ישראל שציפנסקי, ארץ ישראל בספרות התשובות, מוסד הרב קוק, ח"א עמ' צג הערה 4

דברי גדולי הראשונים המעוררים לאהבת ציון

רשימת השמות – הכוזרי (לד) **רמב"ן** (לה-לט) **רד"ק** (מ) **רבנו בחיי** (מב) **רב יצחק אברבנאל** (מג) **ר' עובדיה ספורנו** (מד) **חידושי הר"ן** (מה)

❖

[לד] - בארץ ישראל זוכים לשלימות רוחנית-

כתב הכוזרי, חתימת הספר אחרי סוף מאמר חמישי (מהדורת אבן שמואל, עמ' רלג-רלד):

"**אכן** השכינה הנראית עין בעין נעדרת היום בארץ ישראל, כי השכינה שורה רק על נביא או על ציבור רצוי לאלוה, ורק במקום המיוחד וכו' וכו'. אבל השכינה הנסתרת, הרוחנית, היא עם כל בן ישראל זך-המעשים וטהר הלב, אשר כל משא נפשו קודש לאלהי ישראל. וארץ ישראל היא המיוחדת לאלהי ישראל, ואין המעשים שלימים כי אם בה. והרבה מצוות ניתנו לישראל [=הן] בטלות ממי שאינו דר בארץ ישראל. והלב לא יזך, והכונה לא תהיה כולה קודש לאלוה, כי אם במקום אשר ייאמר עליו כי הוא מיוחד לאלוה".

❖

[לה] - הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה -

בפרשת שופטים (דברים יז, ב-ג) כתוב:

(ב) כִּי יִמָּצֵא בְקִרְבְּךָ **בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר ה' אלהיך נותֵן לָךָ** אִישׁ אוֹ אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ לַעֲבוֹר בְּרִיתוֹ:

(ג) וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבוֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ אוֹ לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִי:

מקשה שם **רמב"ן** בשביל מה לכתוב המלים המיותרות "באחד שעריך אשר ה' אלהיך נותן לך"? הרי גם בחו"ל העובד ע"ז חייב מיתה! ועונה "ועל דרך האמת [=כלומר ע"פ קבלה] יודיע הכתוב הברית בארץ הברית. אבל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד ע"ז, וכבר הזכרתי הענין הזה" (בדבריו לויקרא יח, כה).

הדברים האלו הועתקו ב"רקנאטי" (על פרשת שופטים) ושם ביאר דבריו ר' מרדכי יפה ("בעל הלבושים") בפירושו "אבן יקרה" כי הברית היא בחינת מלכות, שבארץ הקודש: "אבל בחו"ל הוא [=האדם] מתלונן[35] אצל זרים תחת ממשלת השרים [=שברקיע] וכאילו הוא עובד ע"ז, **זולת עבודתה**" (בפועל כפיו בעשיית פסל).

---

35. לשון דירה ולינה

רעיון זה מפורש בגמרא "ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"ז בטהרה הם. כיצד? גוי שעשה משתה לבנו וזימן כל היהודים שבעירו, אע"פ שאוכלין משלהן ושותין משלהן, ושמש שלהן עומד לפניהם, מעלה עליהן הכתוב כאילו אכלו מזבחי מתים" (ע"ז דף ח ע"א).

ובמיוחד בערי אירופה ישנה בעיה זו. שהרי (ע"ז יב ע"א) אסור לעבור בעיר שיש בה פסל הנעבד (וכמו הקתולים העובדים לפסלו של יש"ו). כתב **רמב"ם:** "ולפיכך צריך לדעת שכל עיר מערי האומה הנוצרית שיש להם במה כלומר בית תפלתם שהוא בית ע"ז בלי ספק, הרי אותה העיר אסור לעבור בה במתכוון, כל שכן לדור בה. אלא ה' מסר אותנו בידיהם בעל כרחנו, לקיים דברו 'ועבדתם שם אלהים מעשה ידי אדם עץ ואבן'" (דברים ד, כח) (פירוש המשנה, מסכת ע"ז פ"א מ"ד).

❖

[לו] – דברי רמב"ן (על ויקרא יח, כה) שכל עיקר חיובנו בקיום המצוות היא מפני ישובנו בארץ ישראל, כבר הבאנו כמעט במלואם בתחילת ההקדמה לספרנו זה. עיין שם. נביא כאן קצת משאר דבריו בשבח ארץ ישראל.

מה שציונו חז"ל למען יופי העיר, נאמר רק על ארץ ישראל -

"**מרחיקין** את האילן מן העיר כ"ה אמה, ובשקמה חמשים אמה" (בבא בתרא כד, ב) נאמר בגמרא משום נוי העיר. וכתב רמב"ן שלא נאמרו דברים אלו כי אם בארץ ישראל, ולא בחו"ל אפילו בעיר שרובה ישראל. וכן כתב המגיד משנה (הל' שכנים פ"י ה"א) ורשב"א ונימוקי יוסף. וכן כתב הטור (חו"מ סי' קנה).

ולשון רמב"ן חריפה: "פשיטא... שאין תקנה זו אלא בארץ ישראל, אבל בחו"ל אין מן הדין שיעכב ולא תקנו בה כלום. הלואי שתינווול [=חו"ל] בפני יושביה" עכ"ל. כלומר, שאיפת ההלכה היא שאולי היהודים יעזבו ערי חו"ל המנוולות ויתיישבו בא"י.

❖

[לז] - כיצד אלהותו של ה' ניכרת ביותר בארץ ישראל -

כאשר אברהם אבינו השביע את עבדו לצאת לחרן ולקחת משם אשה עבור יצחק בנו, הזכיר את הקב"ה בשני פסוקים. אבל בראשון (בראשית כד, ג) אמר שבח כפול:

וְאַשְׁבִּיעֲךָ בַּיהוָה **אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וֵאלֹהֵי הָאָרֶץ** אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לִבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ

ובפסוק ז' אחר כך, לא הזכיר אלוהי הארץ:

יְדֹוָד אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לְקָחַנִי מִבֵּית אָבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וַאֲשֶׁר דִּבֶּר לִי וַאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לִי לֵאמֹר לְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת הוּא יִשְׁלַח מַלְאָכוֹ לְפָנֶיךָ וְלָקַחְתָּ אִשָּׁה לִבְנִי מִשָּׁם:

מה טעם להשמטה הזאת? יש לפנינו תירוצו של רש"י:

(ז) ה' אלהי השמים אשר לקחני מבית אבי - ולא אמר 'ואלהי הארץ'. ולמעלה אמר 'ואשביעך וגו' ואלהי הארץ'. אמר לו עכשיו הוא אלהי השמים ואלהי הארץ, שהרגלתיו בפי הבריות. אבל כשלקחני מבית אבי היה אלהי השמים ולא אלהי הארץ, שלא היו בָּאֵי עולם מכירים בו, ושמו לא היה רגיל בארץ: [עכ"ל]

אבל יש לפנינו תירוצו של רמב"ן:

אלהי השמים ואלהי הארץ - הקב"ה יִקָּרֵא 'אלהי ארץ ישראל', כדכתיב (מלכים-ב יז כו) 'לא ידעו את משפט אלהי הארץ', וכתוב (דהי"ב לב, יט) 'וידברו אל אלהי ירושלים כעל אלהי עמי הארץ'. ויש בזה סוד, עוד אכתבנו בעזרת השם (עיין ויקרא יח, כה). אבל בפסוק (ז) 'לקחני מבית אבי' לא נאמר בו 'אלהי הארץ' כי היה בחָרָן או באוּר כשְׂדים. וכן אמרו (כתובות קי, ב) 'הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה', שנאמר (שמו"א כו יט) 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לֵךְ עבוד אלהים אחרים': [עכ"ל]

❖

[לז] - המזלזל במתנת ארץ ישראל, אין לו להזכיר זכות אבות האומה -

כתב רמב"ן (על במדבר יד, יז) אחרי חטא המרגלים, והעם נטה אחריהם, משה רבינו לא הזכיר זכות אבות, כמו שהזכיר אחרי חטא העגל.[36] "ולא הזכיר בתפילה הזאת לאברהם ליצחק וליעקב כלל. והטעם בעבור שהארץ ניתנה לאבות ומהם ירשוה, והם [=אותו הדור] מורדים באבותם ולא היו חפצים במתנה שלהם אשר האבות היו בוחרים בה מאד, והיאך יאמר 'אשר נשבעת להם בך וגו' וכל הארץ הזאת אתן לזרעכם' (שמות לב, יג) והם אומרים אי אפשנו במתנה זו".

העיר הרב משה ליכטמן, לפי זה כיצד יהודי בחו"ל שיש באפשרותו לעלות לגור בארצנו והוא אינו עושה זאת, כלומר אינו מחשיב מספיק מתנת ארץ הקודש, הא כיצד יזכיר זכות אבות או בעת יש לו בעיה יסמוך על זכות אבות? והוא הדין בן ארץ ישראל המחליט לעזוב את ארצנו, או שמסכים לתת חלק מארצנו לנכרים.

❖

36. שמות לב, יג

[לח] - ארץ ישראל, ארץ הדרור - עיין להלן עמ' 60 פסקא [נח]

לֹא תַסְגִּיר עֶבֶד אֶל אֲדֹנָיו אֲשֶׁר יִנָּצֵל אֵלֶיךָ מֵעִם אֲדֹנָיו: עִמְּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בַּטּוֹב לוֹ לֹא תּוֹנֶנּוּ: (דברים כג, טז-יז)

חז"ל בארו (גיטין מה ע"א) שמדובר בעבד שברח מאדונו בחו"ל והגיע לא"י. אם מדובר בעבד יהודי הנמלט מאדון שהוא נכרי, הענין מובן. אבל אם הוא עבד כנעני שברח מאדון שהוא יהודי (וכך מפורש ברמב"ם, הל' עבדים פ"ח ה"י), הענין נראה תמוה.

ספר החינוך (מצוה תקס"ח) וכן הבית יוסף (על הטור, סי' רסז) מבארים שמדובר בעבד שהתחיל תהליך הגיור ליהדות, נימול וטבל לשם עבדות.

אבל רמב"ן מפרש:

"**שהוא** מצוה שיהיה בן חורין ולא נעבוד בו אנחנו. והטעם במצוה הזו, כי עִמָּנוּ יעבוד את השם, ואיננו הגון שנחזירנו אל אדוניו לעבוד ע"ז. ורבותינו אמרו (גיטין מ"ה) אפילו בעבד כנעני של ישראל שברח מחוצה לארץ לארץ, שגם זה יעמוד לפני יושבי ארץ השם, וינצל מעבוד היושבים על אדמה טמאה, **ושאין כל המצות נוהגות שם**".

"**תורה** תמימה" (דברים כג, טז ס"ק פ) מפרש כי על פי כתובות (קי ע"ב) "הדר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה". [=כלומר יש להציל אותו מזה].

ספר החינוך (מצוה תקס"ח) נותן טעם: "משרשי המצוה מה שזכרנו שרצה האל לכבוד הארץ שהבורח לשם ינצל מעבדות, **כדי שנתן אל לבנו כבוד המקום** ונקבע בלבבנו בהיותנו שם יראת השם יתעלה. וכל זה להועיל לעַמו וּלְזַכּוֹתָם, כי חפץ חסד הוא".

❖

[לט] עונש הגלות הוא עונש כבד יותר וחמור יותר מכל שאר הצרות -

כדברי המאירי (חבור התשובה, עמ' 33): "כבסי מרעה לבך" (ירמיה ד, יד) שאילו היו מתעוררים לתשובה היו מקבלים עונש בארצם ולא ישיגם **תכלית העונש**, רצה לומר הגלות. ועל זה אמר גם כן 'הִוָּסְרִי ירושלים פן תקע נפשי ממך, פן אשימך שממה, ארץ לא נושבה' (ירמיה ו, ח) שזה אמנם הוראה על גלותם אם לא ישובו" [עכ"ל]

רעיון זה נמצא גם בדברי רמב"ן (דברים כח, מב, עמ' תעד):

"**ואמר** 'ישא ה' עליך גוי מרחוק' (פסוק מט), כי באו אספסינוס וטיטוס בנו עם חיל גדול מרומיים בארץ ולכדו כל ערי יהודה הבצורות, וְהֵצַר להם מאד כאשר ידוע בספרים שלכדו

גם חומות ירושלים ולא נשאר רק בית המקדש וחומת העזרה, והיו אוכלים בשר בניהם ובנותיהם. וכאשר נלכדה גם היא, אז נתקיים 'ונסחתם מעל האדמה' (פסוק סג). ואז שבו הרומיים לארצם ובידם גלות ירושלים וביד עמים רבים אשר אתם, מִיָּוָן ומצרים וארם ויתר עמים רבים, ונתקיים (פסוק סד) 'והפיצך ה' בכל העמים' וגו':

[=**ממשיך** רמב"ן:] והכתובים הבאים אחר כן עונשם בגלות, וכן 'והיו חייך תלאים לך מנגד' (פסוק סו) מפני פחדותינו בגלות ביד העמים הגוזרים עלינו גזירות תמיד. וכו' וכו'.

אבל אחרי היותנו בגלות בארצות אויבינו לא נתקללו מעשה ידינו ולא אלפינו ועשתרות צאננו, ולא כרמינו וזיתינו ואשר נזרע בשדה. אבל אנחנו בארצות כשאר העמים יושבי הארץ ההיא, או בטוב מהם שרחמיו עלינו. כי ישיבתנו בגלות היא בהבטחה [=מאת ה'] שאמר לנו (ויקרא כו, מד) 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם, לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר בריתי אתם, כי אני ה' אלהיהם'. וכבר פירשתי בסדר אם בחקותי (ויקרא כו, טז) סוד הברית הזאת, וכי הוא על זמן גלותנו היום ביד החיה הרביעית [=רומי]. ואחר כן יבטיח בגאולה ממנו" [עכ"ל רמב"ן].

ויש לתת טעם פנימי. מפני מה כלו כל פרטי הקללות המפורטות בפסוקים טז-סג (של פרק כ"ח), ונשארנו רק סובלים הקללות המעטות שתוארו בגלות, בפסוקים סג-סח? אלא "יש בכלל מאתים מנה". עצם הדבר שנותקנו מהיחס המיוחד של "יש לו אלוה" בהיותנו בארץ הקודש, זה איום יותר מבחינה רוחנית מכל פרטי הקללות שנתפרטו באותם ארבעים ושמונה פסוקים הקודמים. זה מדין "קם ליה בדרבה מיניה" (גיטין נב, ב). כלומר כשיש עונש מיתה וגם עונש ממון, נדון בחמור ולא בקל.[37] עונש גלות הוא כה חמור, שאין טעם להענישנו אז בכל פרטי מ"ח פסוקים הקודמים. כי בגלות זה נותקנו מהקודש.

ובזה נבין אור אחר בדברי רמב"ן. הקב"ה חס על בניו. כיון שנשמותיהם בצרה צרורה, שגורשו מן הקודש, לכל פחות ה' ימתיק להם את חייהם, למנוע מהם צרות הגוף בהם נתייסרו לפני הגירוש. והוא מפני מדת "וְיָדַעְתָּ עִם לְבָבֶךָ כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ מְיַסְּרֶךָּ" (דברים ח, ה). כלומר זו מכה ע"י אב חומל, ולא חלילה מכת אויב וצורר.

❖

[מ] חילול השם שיש מבני ישראל דרים בחוץ לארץ -

כך מפורש במקרא בספר יחזקאל פרק לו:

---

37. כתובות דף לו/ב "וכל המתחייב בנפשו אין משלם ממון, שנאמר ענוש יענש".

(יז) בֶּן אָדָם בֵּית יִשְׂרָאֵל יֹשְׁבִים עַל אַדְמָתָם וַיְטַמְּאוּ אוֹתָהּ בְּדַרְכָּם וּבַעֲלִילוֹתָם כְּטֻמְאַת הַנִּדָּה הָיְתָה דַרְכָּם לְפָנָי:

(יח) וָאֶשְׁפֹּךְ חֲמָתִי עֲלֵיהֶם עַל הַדָּם אֲשֶׁר שָׁפְכוּ עַל הָאָרֶץ וּבְגִלּוּלֵיהֶם טִמְּאוּהָ:

(יט) וָאָפִיץ אֹתָם בַּגּוֹיִם וַיִּזָּרוּ בָּאֲרָצוֹת כְּדַרְכָּם וְכַעֲלִילוֹתָם שְׁפַטְתִּים:

(כ) וַיָּבוֹא אֶל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר בָּאוּ שָׁם וַיְחַלְּלוּ אֶת שֵׁם קָדְשִׁי בֶּאֱמֹר לָהֶם עַם יְדוָד אֵלֶּה וּמֵאַרְצוֹ יָצָאוּ:

רד"ק על יחזקאל פרק לו פסוק כ:

"**ויחללו** את שם קדשי באמור להם עַם ה' אלה? ומארצו יצאו! - זהו חלול הש"י שאומרים העמים על ישראל 'עַם ה' אלה'. כבר נקראו עַם ה' אלה, ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה'. והנה **כאילו הם מחללים אותו בְּהֶמְשֵׁךְ גלותם זה כמה בעונותיהם.** והגוים אומרים מבלתי יכולת ה' להוציאם. יאמרו איך בחר בהם ואחר כך נאצם? והשליכם מעל פניו. ויונתן תרגם 'ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן, על דאחילו ית שמא דקודשי, בדאמרין להון: אם עֲמֵיה דה' אילין? ואיכדין מֵאַרְעָא בית שכנתיה[38] גלו?!".

וכן כתב רבנו בחיי, כד הקמח, ערך: חילול השם (מהד' מוסד הרב קוק, עמ' קע"ה).

וכן כתב "מחזור ויטרי", על פרקי אבות פ"א, אבטליון אומר (עמ' 472).

וכן כתב רש"י על יחזקאל לט, ז.

וכן כתב המלבי"ם (לט, כג) שהגלות היא חילול השם.

ומקור לכל אלו הוא מדרש איכה רבה, פתיחה ט"ו.

לכן על כל היהודים שבחו"ל להתבונן כמה הם מוסיפים על חילול שם קדשו של הקב"ה, אחרי שהם עם הנבחר בהר סיני, ובכל זאת הם היום גולים בין האומות. וכמה על היהודים הנמצאים בא"י להזהר מכל משמר שלא יוסיפו על חילול השם זה, עת צאתם לחו"ל. כי אדרבה, כאשר עַם ישראל שוכן בארצו, ומצליח באופן כלכלי, ומקימים מדינה יפה לתפארת, וגם מצליחים להתגונן נגד אויביהם מסביב, כמה קידוש השם יש בדבר. והאומות מתחילות להכיר כי הקב"ה כלל לא עזב את עמו!

וכך כתב גם רש"י (ליחזקאל לט, ז): ""ולא אחל את שם קדשי: שפלותם של ישראל, חלול שמו הוא, באמור להם 'עם ה' אלה ולא יכול להצילם" עכ"ל.

---

38. מהארץ שבה נמצאת שכינה

וכן כתב רבנו בחיי: "כי בהיות ישראל בגלות בתכלית השפלות, הלא זה סיבה שיחשיבו האומות [את] אמונתם, ויעשו מן הקודש חול" (כד הקמח, ערך חילול השם, מהד' מוסד הרב קוק, עמ' קעה).

רש"י על יחזקאל לו, כג -

"**וקדשתי** את שמי - ומה הוא הקידוש? ולקחתי אתכם מן הגוים".

❖

[מא] הצרות בעולם מפני שבני ישראל בגולה ואינם שבים לארצם -

זוהר חלק ג דף טו, ב -

אמר רבי יודאי אמר רבי ייסא, נשבע הקדוש ברוך הוא, שלא יכנס בירושלם דלעילא, עד שיכנסו ישראל בירושלם דלתתא. ובגין כך ריתחא אשתכחת בעלמא:

❖

[מב] - כדי לזכות לראות פני שכינה, צריכים ללמוד תורה בארץ ישראל -

כתב רבנו בחיי על בראשית (ב, ז):

"**וזהו** שאמר קין 'הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה', והוסיף עוד ואמר 'ומפניך אֶסָּתֵר' כלומר ממקום שכינתך [=זו ארץ ישראל], והוא כלשון שכתוב 'מבקשי פניך' (תהלים כד, ו), 'את פניך ה' אבקש' (שם כז, ח), 'בקשו פניו תמיד' (שם קה, ד). וזהו שהזכיר 'ויצא קין מלפני ה'.' כלשון האמור ביונה הנביא (א, ג) 'ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' ', שהיתה כוונתו לצאת מן המקום שהשכינה שורה שם [=ארץ ישראל] כדי שלא תחול עליו רוח נבואה ושלא יצווה ללכת בשליחות ההיא"

ושוב כתב רבנו בחיי על בראשית (ד, יד):

'**ומפניך** אֶסָּתֵר'. יתכן לפרש 'מפניך' ממקום שכינתך כלומר ממקום שמתראים שם את פני האדון ה' אלהי ישראל, וזה יורה כי אדם הראשון נתישב בהר המוריה ושם היו תולדותיו. ויאמר הכתוב 'הן גרשת אותי היום מעל פני האדמה' הקדושה כדי שֶׁאֶסָּתֵר מפניך, שכל מי שנתגרש ממנו נקרא נסתר מפניו, כי הוא ברשות אלהים אחרים [=כדברי רמב"ן על ויקרא יח, כה ודברי רבנו בחיי על בראשית כד, ב], וכן הזכיר דוד המלך ע"ה (שמואל א כו, יט) 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לֵךְ עבוד אלהים אחרים':

❖

רבנו בחיי על דברים (יא, יב):

(יב) "ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד". על דרך הפשט עיקר השגחתו בארץ ההיא, כי בודאי כל הארצות הוא דורש, אבל הענין כי עיקר הדרישה וההשגחה שם, ומשם מתפשטת לשאר הארצות, כענין הלב באדם שהוא נתון באמצע הגוף שהוא עיקר החיות ומשם החיות מתפשט לשאר האיברים. ובא הכתוב ללמדנו שאין ארץ ישראל נתונה תחת ממשלת הכוכבים והמזלות כשאר הארצות, ואינה נמסרת לדרישת אלהי מעלה כשאר האקלימין, אבל הקב"ה בעצמו ובכבודו דורש אותה תמיד, לא מינה עליה משאר הכוחות שוטר ומושל, וזהו שאמר דוד ע"ה על ארץ ישראל "כל מַעְיָנַי בך" (תהלים פז, ז), ביאורו עיקר השגחתי ועיוני אינו אלא בך, כי משם יתפשט לשאר העולם:

❖

[מג] - אין משיגים שלימות בעבודת ה' כי אם בארץ הקודש -

במשל המפורסם של ישעיה (ה, א) "אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו, כרם היה לידידי בקרן בן שמן", מבאר **הרב יצחק אברבנאל** מה הדמיון בין עַם ישראל לכרם. בין היתר הוא מתאר בפרוטרוט כי ענבי היין זקוקים לאדמה משובחת במינה כדי להוציא פרי עסיסי וטוב. (הרעיון לקוח מהכוזרי, מאמר ב, פסקא י"ב). ושם כותב:

"**מבואר** כי שלימות האומה הישראלית אי אפשר שיושג כי אם בארץ נבחרת, ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה, תמיד עיניו בה. ולכן ציוה הש"י לאברהם שיצא מארצו ולישב בה. והנביאים לא נבאו אלא בה ובשבילה (רעיון מהכוזרי מאמר ב, פסקא יד). והחכמים היו תמיד מתאוים לשבת בה כל ימי חיותם, לפי שהיא היתה סגולת הארצות, ארץ זבת חלב ודבש בדברים הגשמיים והנפשיים, אוירה מחכים (בבא בתרא קנח ע"ב) וכמו שזכר החבר למלך הכוזר" עכ"ל.

❖

[מד] - בארץ ישראל זוכים לשלימות רוחנית -

אברהם יצא מאור כשדים ללכת ארצה כנען, אבל מפני אביו "נתקע" בחרן. רק אחר כך ציוה לו הקב"ה "לך לך מארצך". מסביר "ספורנו" (בראשית יא, לא) מדוע אברהם מעצמו עזב את מולדתו מפני תוכניתו זאת. זו לשון ספורנו:

"**ללכת** ארצה כנען. שהיתה מוכנת אל גֶרֶם המעלות במושכלות, והיתה רצויה מכל הארצות כאמרו 'ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה' (דברים יא, יב). ולא הוזק אוירה בגשם המבול (זבחים קיג, א) כאויר כל שאר הארצות כאומרו 'ולא גושמה ביום זעם' (יחזקאל כב, כד). וכבר אמרו חז"ל (בבא בתרא קנח, ב) 'אוירה של ארץ ישראל מחכים': [עכ"ל]

וכן כתב גם הכוזרי (ב פסקא יד), שמפני מעלת ארץ הקודש זוכה האדם להצטיינות רוחנית. כך כותב על אברהם אבינו: "וכן אתה רואה כי בחיר אנשי הסגולה, אברהם, אחרי עלותו במדרגות שלימות והעשותו ראוי להדבק בענין האלוהי, הועבר מארצו אל המקום אשר בו לבד יגיע לתכלית השלימות". [עכ"ל]

❖

[מה] - המדברים בגנות ארץ ישראל, יש מהם שאין להם חלק לעולם הבא -

"**תנו** רבנן, עשרת השבטים אין להם חלק לעולם הבא שנאמר "ויתשם ה' מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול" (דברים כט, כז) בעולם הזה. "וישליכם אל ארץ אחרת" (שם) לעולם הבא. דברי רבי עקיבא" (סנהדרין קי ע"ב).

כתב שם רש"י: "לפי שספרו בגנות ארץ ישראל" ומציין רש"י לסוגיא לעיל בדף צד ע"א, שם מובא כי עשרת השבטים השוו שאר ארצות לא"י. וזהו הנחשב גנאי, כי א"י עדיפה משאר הארצות. וזהו הנרמז בפסוק "אל ארץ אחרת". אין להם שייכות לא"י אם חושבים שיש גם "ארץ אחרת".

אבל צ"ע. אמנם זהו חטא, אבל כלום חטא זה כה גרוע שאין להם חלק לעולם הבא? שמא עונה על כך "חידושי הר"ן" (רבי נסים בן אברהם, המפרש הנודע על הרי"ף, בספרו על מסכת סנהדרין): "מפני שסרו מאחרי ה' וספרו בגנות א"י" [עכ"ל]. כלומר בזה נחשבים הם שסרו מאחרי ה'. ואי אפשר לפרש "סרו מאחרי ה'" כדבר נפרד, שנכשלו בעונות עבודה זרה, שפיכת דמים וגלוי עריות וכו', כי בכל הדברים האלו לקו גם כן בני שבט יהודה, כמפורש בספר יחזקאל (כג, יא-לח) ולמה ביטוי זה מוזכר רק לענין עשרת השבטים? אלא "סרו מאחרי ה'" הוא ביאור לחטא של "ספרו בגנות א"י".

וזה גם מובן מהפעם הנוספת שחז"ל השתמשו בביטוי זה, כאשר בני ישראל נסעו במהירות מהר סיני, כמו חוששים הם פן יוסיף להם מצוות נוספות, אמרו חז"ל: "שסרו מאחרי השם" (שבת קטז ע"א) ושם כתב רש"י ד"ה מאחרי ה': וכו' התאוו האספסוף תאוה להתרעם על הבשר **כדי למרוד בהקב"ה**". כן כאן בענין א"י אמר כלב בן יפונה: "אך בה' אל תמרודו" (במדבר יד, ט) ומפורש כמה פעמים ביהושע פרק כב, שהנוטש את א"י הוא כמו מורד בה'. והדברים מובנים לפי דברי רמב"ן על ויקרא (יח, כה).

❖

דברי גדולי האחרונים המעוררים לאהבת ציון

(נתחיל עם כ"ב מובאות מדברי מהר"ל, ונסמן אותן באותיות [–])

רשימת השמות – מהר"ל (מו-נד) **מהרש"א** (נה-נז) **רדב"ז** (נח) **ר' משה מטראני המבי"ט** (נט) **הרב אליעזר אשכנזי** (ס) **חרדים** (סא) **הב"ח** (סב) **אור החיים** (סג-סה) **קרן אורה** (סו) **ר' יעקב עמדין** (סז-ע) **ר' יהונתן אייבשיץ** (קי) **כלי יקר** (עא-עג) **ר' יעקב מליסא** (עד) **פני יהושע** (עה) **גר"א** (עו-עח) **החיד"א** (עט) **חתם סופר** (פ-פג) **המלבי"ם** (פד-פה) **הנצי"ב "העמק דבר"** (פו-פז) **משך חכמה** (פח)

❖

[מו] - אחדות ישראל בעיקר כאשר הם בארץ הקודש -

כך לשון ספר הזוהר (ח"ג דף צג ע"ב) "במה יקרון אחד? אלא בירושלים דלתתא[39] יקרון ישראל אחד. מנא לן? דכתיב "גוי אחד בארץ" (שמו"ב ז). ודאי בארץ הם גוי אחד".

וכתב מהר"ל [א]: "ודע כי אשר הוא מְאַחֵד את ישראל הוא השי"ת אשר הוא אחד והוא אלוהיהם. ולכך השי"ת מאחד ישראל עד שהם עם אחד. וכמו שאנו אומרים בתפילה [מנחה בשבת] 'אתה אחד ושמך אחד ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. הרי כי השי"ת אשר הוא אחד והוא אלהי ישראל, ע"י זה ישראל הם עם אחד. וכו' וכו'. [ובסוף דבריו כותב] וכאשר נכנסו לארץ נפסלו כל הארצות מן הדיבור [של נבואה] והיתה השכינה בארץ, והיה אז אחדות גמור יותר בעולם, כאשר היה בעולם ארץ יחידה שבה היה הדיבור מן השי"ת שהוא אחד" (נצח ישראל, פרק לח, עמ' קסה).

הערת המלקט: ולכן לא נכנסו לישראל לערבות אלו על אלו עד שעברו את הירדן, בכניסתם לארץ (מהר"ל, נתיבות עולם, נתיב הצדקה, פרק ו, ח"א עמ' קפב. ומקורו בירושלמי, סוטה פ"ז ה"ה). ובכן מעמדם המיוחד בהר סיני לא נשלם עד שנכנסו לארץ ישראל.

❖

[מז] - הכרח הוא להזכיר בברכת-המזון שבח ארץ ישראל. בלי זה לא יוצאים ידי חובה וחייבים לברך שוב -

בענין ברכה שניה של ברכת המזון כתב רמב"ם (הלכות ברכות פרק ב, ה"ג):

---

39. כתוב בזוהר (ח"א קיד ע"א) כי "ירושלים" הוא כינוי לכל ארץ ישראל

"**ברכת** הארץ צריך לומר הודייה בתחלתה ובסופה, וחותם בה על הארץ ועל המזון. **וכל שלא אמר 'ארץ חמדה טובה ורחבה' בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו**. וצריך להזכיר בה ברית ותורה, ולהקדים ברית לתורה. שהברית הזאת שאומרים בברכת הארץ היא ברית מילה שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות, והתורה כולה נכרתו עליה שלש בריתות".

חשוב להודיע שלפי רמב"ם אך ורק הזכרת ארץ ישראל היא לעיכובא, ולא הזכרת ברית ותורה [וזה דלא כפסק של השולחן ערוך (או"ח קפז, ג) המחייב בשלושתם]. טעם לדיוק זה כבר הסביר הרב יוסף קאפח בביאורו על הרמב"ם, כיצד מפרש את הסוגיא בברכות מח ע"ב.

נבאר כאן טעם רעיוני לדבר. מהר"ל [ב] (נתיבות עולם, עבודה, פרק יח, עמ' קמ-קמא) ביאר:

"**ומה** שאמר שצריך שיזכור בה ברית ותורה, ומה ענין ברית ותורה לברכת הארץ? ופירוש זה כי כמו שהארץ היא קדושה נבדלת משאר ארצות **לכך** צוה שיהיו נמולים. כי צריך לארץ אומה נבדלת משאר אומות כמו שהארץ נבדלת משאר ארצות. ואין דבר שנבדלים בו ישראל לגמרי משאר אומות רק המילה והיא קדושה, מפני שהמילה היא הסרת הערלה שהיא גנות וגנאי גשמי חמרי וכו' וכו'.

ועוד צריך להזכיר התורה בברכת הארץ וזה עוד יותר מעלה של קדושה, כי המילה קדושה והיא סילוק הערלה שהיא גנות וגנאי-גשמי, ואילו התורה היא קדושה והיא הסרת גשמי לגמרי. ושניהם שייכים אל הארץ דהיינו סילוק גנות וגנאי הגשמי היא הערלה. ועוד על זה היא התורה שהוא סלוק הגשמי לגמרי.

כי כאשר יש להם הארץ שהיא נבדלת בקדושה מכל הארצות, זכו ועלו ג"כ למילה שבה ישראל נבדלים מכל האומות מצד שאין בהם פחיתות הערלה שהיא גנות גשמי. ועוד הם נבדלים יותר במה שיש להם התורה השכלית הנבדלת מכל חכמה.

ומפני שיש לחשוב כי הארץ שנתן הש"י לישראל היא בתחתונים ואין לה המעלה אלהית, ועל זה אמר שצריך להזכיר בברכת הארץ ברית ותורה, **כי בשביל הארץ זוכים ישראל אל שני דברים אלו** דהיינו המילה והתורה, ועל ידם ישראל נבדלים אלהיים לגמרי. המילה בה ישראל נבדלים מן פחיתת הגשמי שהיא הערלה, ובתורה יש להם המעלה הנבדלת לגמרי. וכו' **וכל זה זכו בשביל הארץ כי הארץ נבדלת מכל שאר ארצות בקדושה**, ובשביל זה זכו לקנות עוד מעלה היא המילה, ועוד יותר על זה התורה והכל מצד זכות ארץ ישראל כי שם ראוי להיות התורה כי אוירא דא"י מחכים (בבא בתרא קנח, ב). ולכך אמר שצריך להזכיר בברכת הארץ ברית ותורה והבן הדברים האלו מאד. צריך להקדים ברית לתורה שזה נתן בג' בריתות וזה נתן בי"ג בריתות, וכל זה קשה למה נתנה המילה בי"ג בריתות והתורה נתנה בג' בריתות. ודבר זה מפני כי הברית הוא החבור שיש בין שני דברים. והמילה שהיא בגופו ובעצמו של אדם הוא ברית וחבור עם הש"י יותר מן התורה. ולכך על המילה נכרתו י"ג בריתות שזהו

בשביל הברית של המילה שהיא בבשרם שהוא ברית גמור, ועל ידו זכו להיות להם ג"כ ברית התורה שהיא מעלה עליונה שכלית. ומכל מקום ברית המילה היא קודמת שהוא ברית גמור בגופו של אדם ולכך ברית המילה יש עליה י"ג בריתות והיא קודמת. ומה שדווקא ג' בריתות נכרתו על התורה, וי"ג על המילה, אין כאן מקומו. וכל הפוחת לא יפחות מאחד, כי גם ע"י אחד נזכר בזה מעלת הארץ גם כן, **שזכו ישראל להיות נבדלים מכל האומות כאשר יש להם הארץ שהיא נבדלת מכל הארצות.** וצריך שיאמר בברכת הארץ 'נודה לך' תחלה וסוף, בתחלה אומר נודה לך ואח"כ אומר 'ועל הכל אנו מודים לך' וזהו בסוף". [עכ"ל]

סיכום דבריו: הקב"ה קבע ארץ מיוחדת לקדושת השכינה, והיא ארץ ישראל. ובזכות שהעניק ארץ זו לבני ישראל, רק אגב כך זוכים הם לברית מילה ולתורה. וכנראה הדברים מבוססים על הסוד שביאר רמב"ן (על ויקרא יח, כה) והבאנו בהקדמה לספר. והדברים מפליאים!

כאן מקום להזכיר עוד מאמר ממהר"ל [ג], על מה שחז"ל (סוטה ד, ב) השוו את האוכל לחם בלי לנגב ידיו מנטילת ידים "כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא שנאמר (יחזקאל ד, יב-יג):

[**וְעֻגַת** שְׂעֹרִים תֹּאכְלֶנָּה וְהִיא בְּגֶלְלֵי צֵאַת הָאָדָם תְּעֻגֻנָּה לְעֵינֵיהֶם:] וַיֹּאמֶר יְדוָד כָּכָה יֹאכְלוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת לַחְמָם טָמֵא בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר אַדִּיחֵם שָׁם":

כתב מהר"ל (נתיבות עולם א - נתיב העבודה – סוף פרק טז, עמ' קכז):

"**ויש** לך להבין הראיה שהביא 'ככה יאכלו בני ישראל לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם'. כי כמו שנחשב כאשר ישראל בין האומות שאוכלים לחמם טמא בגוים. ונחשב אכילת ישראל ביניהם ענין טומאה, אף כי אין נוגעים [=הגוים] בלחם רק שנחשב האכילה שהיא בטומאה" [עכ"ל][40]

נציין דברי הקדמון ר' דוד אבודרהם, בביאורו לברכת המזון (עמ' שכב) נודה לך וכו' "ואנו צריכים לספר בשבח הארץ כדי שישתוקקו לה הנפשות".

❖

[מח] - מעלה עליונה, ע"פ סוד, שיש לארץ ישראל

מהר"ל [ד], ספר "גבורות השם" - הקדמה שלישית, עמ' יט

"**אמנם** השביעי שהוא האמצעי ונקרא היכל הקודש הוא מכוון באמצע, לפי שהאמצעי נבדל מהכל שהרי אינו נוטה לשום צד מן הצדדין, ומפני כך האמצעי מתיחס תמיד אל הקדושה

---

40. וזה מפליא שהנביא יחזקאל דימה זאת ללחם הנאפה ע"י גללי צואת האדם! כלומר, דבר מאוס.

והמעלה הנבדלת מן הגשמית, כמו שהיתה הארץ הקדושה ובית המקדש מכוון באמצע העולם" (תנחומא, קדושים, י)

מהר"ל [ה], ספר דרך חיים - הקדמת המחבר (עמ' ח טור ימני)

"**כי** ארץ ישראל היא הארץ הקדושה אשר הארץ הזאת היא נבדלת יש בה השכל יותר משאר ארצות (בבא בתרא קנח, ב). ואם לא כן שהיה לארץ ישראל מעלה זאת לא היה אוירא דארץ ישראל מחכים ביותר משאר ארצות, ולא היה בארץ ישראל דוקא הנבואה (תנחומא בא, אות ה) ובארנו זה במקומות הרבה".

מהר"ל [ו], ספר תפארת ישראל - פרק סד,עמ' קצד -

"**וכן** כתוב בעזרא 'הוא עזרא עלה מבבל' (עזרא ז, ו), פירוש כי היה לו עליה מבבל כי כל חוצה לארץ מיוחס לחמרי, וארץ ישראל מיוחס אל השכלי. וכמו שאמרו ז"ל (קידושין מט, ב) 'עשרה קבין של חכמה ירדו לעולם. תשעה נטלה ארץ ישראל, ואחד כל העולם'. ולכך היה עזרא מתנועע אל מקומו הראוי לו שהוא ארץ ישראל, מיוחד לחכמה ולתורה".

מהר"ל [ז], ספר דרך חיים - פרק ה משנה ט, עמ' רמה:

"**כי** כאשר תעיין תמצא כי ג' תוארים הם לארץ ישראל. הראשון כי נקרא שמו יתברך על הארץ שהוא אלהי הארץ. ומקרא מלא הוא (דברים לא, טז) 'וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ', ופירש הרמב"ן ז"ל אלהים שהוא נכר בארץ. כי השם הנכבד הוא אלהי הארץ שנאמר 'לא ידעו את משפטי אלהי הארץ' (מלכים-ב יז, כו) וכן 'וידברו אל אלהי ירושלים כעל אלהי עמי הארץ' (דהי"ב לב, יט) וכתיב 'לא ישבו בארץ ה' ' (הושע ט, ג) עכ"ל הרמב"ן. ובדברי רבותינו ז"ל מבואר הרבה עד שאמרו ז"ל (כתובות קי, ב) ומביאו רש"י בפרשת לך לך 'לתת לך את הארץ להיות לך לאלהים'. הדר בארץ ישראל אני לו לאלוה ומי שאינו דר בארץ ישראל אין אני לו לאלוה' עיין שם. וכן אמר דוד 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לך עבוד אלהים אחרים'. ומי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא כיון שגרשו אותו מארץ ישראל כאילו אמרו 'לך עבוד אלהים אחרים'. ודבר זה מבואר כי כל הארצות הם תחת רשות השרים העליונים. ואין בלבד שם ה' נקרא עליה רק ארץ ישראל.

והתואר השני שיש אל הארץ שנקראת 'ארץ קדושה' ודבר זה מבואר. השלישי, שנקראת 'ארץ החיים' כדכתיב 'ונתתי צבי בארץ חיים' (יחזקאל כו, כ). ובסוף כתובות (קיא, א) 'ארץ החיים, שמֵתֶיהָ חיים לעתיד לבא'. והטעם שנקראת 'ארץ החיים' כמו שארץ ישראל באמצע העולם כמו שבארנו בכמה מקומות, וכל דבר שיש לו מדריגת האמצעי ואינו נוטה אל הקצה מתייחס אל החיים, כי הקצה יש לו סוף ותכלית וזהו ענין מיתה, שהמיתה היא הסוף ותכלית".

מהר"ל [ח], ספר חדושי אגדות חלק ראשון עמוד קסח - מסכת כתובות קיב:

"**ועוד** נראה לומר כי כאן באו לומר אלו החכמים, כי מעלת הארץ הן מצד הארץ עצמה הן מצד אוירא של א"י הן מצד העפר. וכנגד הארץ עצמה אמר דהוי מנשק כיפי דעכו, וכנגד מעלת האויר של א"י אמר דהוי קיימי משמשא לטולא. וכנגד מעלת וקדושת העפר אמר דהוי מגנדר בעפרא. ולכל אחד קדושה ומעלה בפני עצמו, כי בוודאי יש לארץ הקדושה מעלה שהרי אמרו כל ההולך ד' אמות בארץ ישראל יש לו חלק לעולם הבא. ועפרא דארץ ישראל שהרי המתים של א"י חיים, והמתים ששבו אל עפר, יחיו. ואוירא דא"י מחכים לכך קיימי משמשא לטולא".

מהר"ל [ט], ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קמה - מסכת קדושין מט

"**כי** יש לדעת כי החכמה היא השכל הנבדל, וראוי שיהיה בארץ ישראל אשר היא הארץ הקדושה, ולפיכך הארץ הקדושה היא מיוחדת בחכמה מכל שאר ארצות".

מהר"ל [י], ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קמז - מסכת קדושין דף סט, א:

"**כדתניא** 'וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך' (דברים יז, ח). מלמד שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל [וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות]" וכו':

ארץ ישראל גבוה מכל הארצות ובית המקדש גבוה מכל א"י. וזה כי א"י קדושה מכל הארצות, ובית המקדש קדוש מכל א"י, ודבר שהוא קדוש, עליון הוא והחמרי הוא שפל. לכך אף אם תאמר כי כל הארץ הוא ככדור, והכדור שהוא שווה בכל צד, מתיחס אל א"י הגובה דהיינו שיש להניח ראש הכדור א"י עד שתהיה א"י בגובה. אע"ג שכל כדור יכול להניח הראש בכל מקום מן הכדור, מכל מקום יש להניח ראש הכדור א"י מפני מדריגת קדושתה שהוא מתעלה על שאר הארץ. ומפני זה יאמר כאשר הולך אל ארץ ישראל שהוא 'עולה'. ויותר נקרא עַלִיָה כאשר הולך לבית המקדש, שכל דברים אשר אין להם קדושה נקראו שפלים, והקדושים נקרא גבוהים. ולפיכך ראוי שיניח ראש הכדור מן הארץ א"י למעלה וכו'. א"כ א"י הוא בגובה, ודבר זה בהנחה [של הכדור] בלבד וזה מבואר".

מהר"ל [יא]. ספר גור אריה על בראשית - פרק יז פסוק ח

"**אבל** הדר בחוצה לארץ הוא כמי שאין לו אלוה. פירוש 'שאין לו אלוה' לעזרו ולסייעו שזה מעשה אלוה. כי ארץ ישראל היא שדורש אותה בפרט, ושאר ארצות חֵלֵק למלאכים, ומי שהוא דר בחוצה לארץ הרי הוא כאילו יוצא מרשות הקב"ה חס ושלום".

❖

מהר"ל [יב], גור אריה, בראשית יא, לב:

"**הליכת** אברהם אל ארץ כנען, שאז קנה אברהם תחילת מעלתו". העיר הרב יהושע הרטמן (במהד' מכון ירושלים) "חידוש גדול למדים אנו מדברי מהר"ל. שאע"פ שהכיר אברהם את בוראו מבן ג' שנים (נדרים לב, א) ואף קיים את הפסוק 'ואת הנפש אשר עשו בחרן' (בראשית יב, ה) שמשמעותו "אברהם מגייר את האנשים" (רש"י שם). זה היה בחוץ לארץ בהיותו בן נ"ב שנים (עז ט, א). מכל מקום אברהם קנה '**תחילת מעלתו**' רק כאשר הלך לארץ ישראל בגיל שבעים וחמש שנה" (בראשית יב, ד).

מהר"ל [יג], ספר דרך חיים - פרק ה משנה ט

"**כי** מעלת האבות דוקא מצד הארץ. כי אם לא היה הארץ לא הגיעו האבות אל קדושה העליונה. ולכן הארץ מגדלתן. ומזה תדע כי הארץ שייכת לאבות, והאבות אל הארץ ביותר. ולפיכך כאשר מזכיר זכות שלשה אבות מזכיר גם כן עמהם הארץ שהם ענין אחד". [עכ"ל]

ומפורש בזוהר (ח"א עט ע"ב) על שאמר לו הקב"ה לאברהם "לך לך":

אבל תא חזי כל מה דעביד קב"ה בארעא כלא רזא דחכמתא איהו, בגין דאברהם לא הוה דביק ביה בקב"ה כדֵין כדקא חזי, אמר ליה 'לך לך', ודא רמז להוא אתר [=ספירת מלכות] דבעי לאתקרבא בהדיה דקב"ה, ואיהו דרגא קדמאה [=כנ"ל] לאעלא לקב"ה. בגין כך 'לך לך'. והאי דרגא לא יכיל אברהם לאתאחדא ביה עד דייעול לארעא, דתמן יקבל ליה להוא דרגא.

[**תרגום** של הנ"ל: אבל בוא וראה. כל מה שעושה הקב"ה בארץ הכל הוא בסוד החכמה. משום שאברהם עוד לא היה דבוק אז בהקב"ה כראוי, אמר לו 'לך לך' וזהו רומז לאותו המקום שהיה צריך להתקרב להקב"ה והיא המדריגה הראשונה לבוא להקב"ה. משום זה כתיב 'לך לך'. ומדריגה זו לא יכול אברהם להתאחז בה בטרם שיכנס לארץ ישראל, כי שם מקבלים מדריגה זו".]

❖

מהר"ל [יד], ספר נתיבות עולם א - נתיב התורה - פרק י, עמ' מ"ה

"**ואלו** שלשה דברים האדם העושה אותם נוטה להיות נבדל מן הגשמי ולפיכך ראוי שיהיה בן עולם הבא, כי הארץ הקדושה הדר בה הוא דר במקום שיש לו קדושה, וכמו שאמרו (בבא בתרא קנח, ב) 'אוירא דארץ ישראל מחכים', שכל ענין ארץ ישראל ומעלתה שהיא נבדלת מן הגשמי שהרי היא קדושה".

❖

מהר"ל [טו], ספר גבורות השם - פרק נט (עמ' רסב) ביאור חמש-עשרה המדריגות העולות עוד ועוד, של פיוט "דיינו" (ליל פסח):

"**ואחר** ה' אמצעיות זכר ה' מעלות קדושות שעל ידם הדִבוק עם השם יתברך. והראשונה מן החמשה נתינת שבת מצוה אלהית, והיא הברית בין הקדוש ברוך הוא ובין ישראל, בה יתדבקו בהקדוש ברוך הוא. וזה ידוע.

ואח"כ שקרבם לפני הר סיני וזה בעצמו הדביקות מה שקרבם לפני הר סיני גרם להם דבוק בו יתברך. ועל ידי זה פסק זוהמת נחש שבא על חוה כדאיתא בגמרא (ע"ז כ"ב ע"ב)

ויותר מזה שנתן התורה הוא דבוק יותר,

ויותר מזה שהכניסם לארץ ישראל כי הארץ הזאת היא לחלקו של השם יתברך וכמו שאמרו ז"ל (כתובות קי, ב) 'כל הדר בחוץ לארץ כאילו אין לו אלוה', וזהו הדבוק יותר. ויותר שבנה להם בית הבחירה והשם יתברך שוכן אתם לגמרי, והבן הדברים האלו".

[=**יש** להעיר כאן ידיעה נפלאה, לכאורה בלתי מובנת. מעלת ישוב ארץ ישראל גבוהה ונשגבה יותר אפילו מלימוד התורה! ועוד אמרו חז"ל (מסכת כתובות דף קי ע"ב):

תנו רבנן לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל. שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שנאמר 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים' (ויקרא כה, לח).

וכל שאינו דר בארץ אין לו אלוה?

אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים וכן בדוד הוא אומר 'כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לֵךְ עבוד אלהים אחרים' (שמואל-א כו, יט). וכי מי אמר לו לדוד לך עבוד אלהים אחרים? אלא לומר לך כל הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודת כוכבים. [עכ"ל חז"ל]

רמב"ם (הלכות מלכים פ"ה הלכה יב) פסק דין זה כפשוטו, כיון שאין בגמרא מי שחולק.

על פי נגלות התורה, כיצד נבין זאת למעשה? הרי אם אדם דר בין בני ישראל בחוץ לארץ, שמירתו את המצוות מובטחת. ואם ידור בין גוים בארץ ישראל, מה יהיה אתו ועם צאצאיו במשך הזמן? כלום לא יושפעו לרע מהגוים?

אלא ודאי הענין מבוסס על סתרי תורה, וכדברי רמב"ן (ויקרא יח, כה). ולפי חז"ל "יש לו אלוה" עדיף יותר וחשוב יותר מחשש סכנת אי-קיום או חולשה בקיום המצוות. ואע"פ שמושג

זה נראה מוזר לפי הבנתנו, עלינו לכוף ראש ולהכנע לפסק של חז"ל. [ועיין בזה הערת הרב פנחס הלוי הורביץ בספר "הפלאה" על מאמר חז"ל זה "דומה כמי שיש לו אלוה" (כתובות קי, ב). והיא רק מבחינה מסויימת בלבד, אבל ודאי למעשה, כלל שמירת המצוות עדיפה מהישיבה בארץ ישראל].

❖

[מט] - גלות ישראל הוא קלקול יותר מביטול לימוד התורה -

מסכת חגיגה דף ה, ב:

"**ודמוע** תדמע ותרד עיני דמעה, כי נשבה עדר ה' ' (ירמיה יג, יז). אמר רבי אלעזר שלש דמעות הללו למה? אחת על מקדש ראשון, ואחת על מקדש שני, ואחת **על ישראל שגלו ממקומן**. ואיכא דאמרי אחת על ביטול תורה. בשלמא למאן דאמר 'על ישראל שגלו' היינו דכתיב 'כי נשבה עדר ה' ' אלא למאן דאמר על ביטול תורה, מאי 'כי נשבה עדר ה' '? כיון שגלו ישראל ממקומן **אין לך ביטול תורה גדול מזה.** [עכ"ל חז"ל].

ביאר מהר"ל [טז]: ספר נצח ישראל - פרק ט עמ' נט -

"**ולמאן** דאמר על בטול תורה, כי כאשר היה חורבן בית המקדש היה בטול תלמוד תורה. למר יותר עדיף תלמוד תורה, לגודל מעלת התורה. ולמר, כיון שאפשר לעסוק בתורה, אף שאי אפשר לעסוק בתורה כמו שהיו עוסקין בתורה קודם שגלו, סוף סוף היו יכולים לעסוק בתורה, ולכך דבר זה שגלו מן הארץ הקדושה הוא יותר גדול, כי הדר בארץ ישראל כו' [כאילו יש לו אלוה, והדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה" – כתובות קי ע"ב]

וביאר מהר"ל [יז] דבריו יותר בספר גור אריה על ויקרא - פרק כה פסוק לח (ביאורו לדברי רש"י):

"**שכל** הדר בארץ ישראל כו'. טעם זה ידוע, כי ארץ הקדושה היא לה', כמו שכתוב (יחזקאל לו, כ) 'עם ה' אלה ומארצו יצאו', לפיכך הדר בארץ ישראל הקב"ה הוא לו לאלהים. וכל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, ומטעם כי מאחר שהוא בארץ אשר היא נתונה תחת יד השרים העליונים, הדר בחוץ לארץ כאילו עובד עבודה זרה, כי 'ברוב עם הדרת מלך' (משלי יד, כח).[41] והדר בחוצה לארץ הוא מהדר ומפאר לאלהי נכר הארץ:

ומה שפתח 'הדר בארץ ישראל הקב"ה לו לאלוה', וסיים 'והיוצא ממנו', מפני דסבירא ליה דאין לומר שכל הדר בחוצה לארץ כאילו עובד עבודה זרה, שהנולד בחוץ לארץ לא עשה מידי, ולכך דוקא היוצא ממנה כאילו עובד עבודה זרה, שהיה לו להיות בארץ, והוא הלך חוצה לארץ, ובזה שהוא עושה מעשה ויוצא חוצה לארץ נתן כבוד לאלהי נכר הארץ:

---

41. משמע כי כל אדם ואדם המצטרף לדור בארץ הקודש, מוסיף להדרת מלכו של עולם. ולהיפך, האדם היוצא פוגם בזה

אבל בפרשת לך לך (בראשית יז, ח) פירש רש"י 'כל מי שאינו דר בארץ ישראל כאילו אין לו אלוה', ואין זה סותר מה אמר כאן דווקא 'היוצא' ולא מי שלא היה בארץ מעולם, דהתם לא אמר רק 'שאין לו אלוה', ולא 'כעובד עבודה זרה', רק 'כמי שאין לו אלוה'. ומה שלא פירש כאן גם כן 'כל שאינו דר בארץ ישראל כאילו אין לו אלוה', היינו טעמא, שבפרשת לך לך שכרת ברית עמו להיות לו לאלהים, אמר שבאופן זה אהיה לזרעך לאלהים - כאשר הם בארץ, אבל בחוצה לארץ כאילו איני אלוה שלו. אבל כאן שאין הכתוב מדבר שהשם יתברך כרת ברית עם ישראל להיות להם לאלהים, מפרש העונש היותר גדול, וזה כשיצא מארץ ישראל הוא כאילו עובד עבודה זרה לגמרי" [עכ"ל ב"גור אריה"].

❖

[נ] - המברך בברכה שניה של ברכת המזון "ומנחיל ארצות" הרי זה בור (ברכות מט, א).

כתב מהר"ל [יח] "נתיבות עולם" א - נתיב העבודה - פרק יח (עמ' קמא):

החותם מנחיל ארצות הרי זה מגונה, כי הברכה היא דוקא על ארץ ישראל, ואם מברך 'ברוך וכו' מנחיל ארצות' היתה הארץ משותפת לשאר ארצות! ואין לארץ שיתוף לשאר ארצות כלל. ולפיכך 'הרי זה בור'. [עכ"ל]

מזה משמע שהמשבח נוף או אקלים של אחת מארצות חו"ל, כאילו היא עדיפה או אפילו שוה לא"י, יש בזה פגם.

❖

[נא] - הטובות הגופניות שיש בארץ ישראל -

הטובות הגופניות שיש בארץ ישראל, לא הגיעו לה מבחינת עצמה, אלא מפני שהיא ארץ קדושה ששם לומדים תורה נשגבה ("אין תורה כתורת ארץ ישראל" – ויקרא רבה יג, ה) והתורה כוללת את הכל.

כך כתוב בדרשות המהר"ל [יט] - דרוש על התורה (סוף "באר הגולה", מהד' לונדון, עמ' כ):

"**ומה** שנתנה להם ארץ ישראל **שיש בה כל הברכות הגופניים** לא מצד הטובות הגופניים אשר בארץ נתנה להם, רק בשביל שזכו למדריגת התורה, ועם התורה שהיא הכל לא חֵלֶק, ראוי להיות הכל. וכן הדברים האלו שהם בא"י **ארץ הקדושה** נמצאו בה מצד שראוי שימצא בה הכל. וזהו שאמר הכתוב 'ארץ חטה וגו' ארץ אשר לא תחסר כל בה' (דברים ח, ח-ט), רצה לומר כי מה שימצאו בארץ אלו הדברים, לא מצד שהארץ מיוחסה וראויה לדברים הגופניים, רק מצד שהיא ארץ אשר מהראוי [=מפני התורה שבה] 'לא תחסר כל בה'. ואחר שקבלו התורה שהיא ההכל, ראויה להם כמו כן ארץ ישראל אשר לא תחסר כל בה".

❖

[נב] - ארץ ישראל היא סגולה להפקד בזרע של קיימא -

"**מקץ** עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" (בראשית טז, ג) מזה למדו חז"ל (יבמות סד, א) כי מי שלא זכה להפקד בצאצאים, אחרי עשר שנים יגרש את אשתו. אבל אין מחשבים בזה שנות ישיבתו בחוץ לארץ כי שמא מפני החטא ההוא לא נפקד.

כתב רש"י: "מגיד שאין ישיבת חוץ לארץ עולים לו לפי שלא נאמר לו 'ואעשך לגוי גדול' עד שבא לארץ ישראל" [עכ"ל רש"י].

ביאר מהר"ל [כ]: פירוש דאם לא כן למה לא נשאה [=להָגָר] קודם זה הרבה? שהרי בחוצה לארץ היה הרבה עם שרה בלא בנים, אלא שלא עלתה ישיבת חוצה לארץ קודם שבא לארץ. והקשה הרמב"ן על פירוש זה, דהא מה שאין עולה ישיבת חוץ לארץ הוא מהלכה לכל אדם אף על גב שאינו אברהם, דכך קיימא לן במסכת יבמות (סד.), ואף על גב דלא שייך טעמא ד"ואעשך לגוי גדול" (לעיל יב, ב). ואם כן למה תלה רש"י טעמא ב"ואעשך לגוי גדול", ונראה לי דרש"י הוקשה לו כי אצל אברהם - שעדיין לא נצטווה על ישיבת הארץ - אם כן למה לא יעלה לו ישיבת חוצה לארץ, ולפיכך אמרו שלא נאמר "ואעשך לגוי גדול" רק בארץ ישראל.

ואין להקשות מנא לן למילף מיניה שאר אדם דאין ישיבת חוץ לארץ עולה לו, שמא שאני אברהם בשביל שלא נאמר "ואעשך לגוי גדול" עד שיבא לארץ, אבל באדם אחר ישיבת חוץ לארץ עולה? ואין זה קשיא, דשפיר ילפינן. דכמו גבי אברהם אין עולה לו ישיבת חוץ לארץ לפי שלא נאמר לו "ואעשך" עד שבא לארץ, שיותר ראוי להבנות בארץ מבחוצה לארץ, הכי נמי בכל אדם אין ישיבת חוץ לארץ עולה לו. ובודאי טעמא שלא נאמר "ואעשך לגוי גדול" רק בארץ ישראל מפני כי ראוי שיהיה כל האדם מיישב את הארץ שראוי לו, לכך לא נאמר "ואעשך לגוי גדול" רק בארץ ישראל, והכי נמי כל אדם אין ראוי ליישב רק הארץ שלו - שהוא ארץ ישראל, ולפיכך תלינן בעון חוץ לארץ".

❖

[נג] - ארץ ישראל היא עיקר המציאות -

כך כתב מהר"ל [כא] בענין עונשם של מגדלי בהמה דקה בארץ ישראל, שהם משחיתים ארץ שהיא עיקר המציאות. ("באר הגולה", תחילת באר ששי, מהד' לונדון עמ' קט, ובמהד' מכון ירושלים, עמ' קסח). העיר שם הרב יהושע הרטמן כי רש"י (דברים יא, יב) כתב "כביכול [הקב"ה] אינו דורש אלא אותה, ועל ידי אותה דרישה דורש את כל הארצות עמה". וביאר שם "גור אריה":

"**וענין** זה מובן, שהארץ בלבד היה ראוי שתהיה נבראת, רק מפני שאי אפשר להיות הארץ בלבד, שאין ראוי לקבל קדושה הכל, לפיכך נבראו שאר הארצות עמה. ומפני כי אין

בריאת שאר הארצות לעצמם, אלא שנבראו עמה, לפיכך כאשר דורש אותה - דורש שאר ארצות עמה, כמו שכל האברים תלוים בלב. וכן מדמין אותה חכמים ז"ל (תענית י.) לומר שכל העולם מתמצית ארץ ישראל שותה, והיינו כמו שהדם הטוב והמשובח ניזון בו הלב, ושאר דם - הוא דם התמצית - ניזון בו שאר האברים; כן הוא בארץ, שכל העולם מתפרנס מתמצית ארץ ישראל. וענין התמצית הזה הוא ידוע למבינים". [עכ"ל מהר"ל]

❖

[נד] - הנולד בארץ ישראל, נחשב כאילו הוא שָׁכֵן לשכינה -

מה שהאיש מרדכי היה איתן בדעתו לא להשתחוות לפני המן הרשע, ולא חש לשנאתו ונקמתו, מסביר מהר"ל [כב] כי זה מפני שהוא משבט בנימין. כך לשונו: (אור חדש, עמוד קכט):

"**המדרש** הזה בא לומר כי יוסף ובנימין הם שוים בזה שהם חזקים באמונה והם קשים ועומדים, אין אדם יכול לפתות אותם אל הרע, רק הם עומדים באמונתם. וכל זה מפני כי הם נטועים עם השכינה. כי בנימין הלא השכינה היתה בחלקו וכדכתיב (דברים לג, יב) 'ובין כתפיו שָׁכֵן'. ועוד כי הוא נולד בא"י שמזה תראה כי הוא שכן אל הש"י וקשה להוציא אותו משם באשר הוא עם השכינה. ויוסף ג"כ היתה השכינה בחלקו, הלא משכן שילה הוא בחלקו. לכך נחשבים שהם דבקים עם השכינה ושני דברים שהם ביחד אין לפרוש אותם זה מזה כלל. וכו'.

ועוד אמר מרדכי כי זקני נולד בארץ ואילו שאר שבטים נולדו בחו"ל. ומזה תלמוד כי בנימין הוא לחלק הש"י, כי כל הארצות הם לאומה [=ההיא] אשר הם אינם לחלק הש"י. רק א"י הוא לחלק הש"י ולכך אמרו (כתובות קי, ב) הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה לפי כי א"י הוא אל הש"י, ושאר ארצות מפני שהם לאומות ושרים העליונים מושלים עליהם ולפיכך נחשב כאילו אין לו אלוה. וא"כ אין לך בשבטים שהוא רחוק מע"ז כמו בנימין.

❖

[נה] - הציפייה לדור בציון -

"**ולציון** יאמר איש ואיש יולד בה והוא יכוננה עליון" (תהלים פז, ה), אחד הנולד בה ואחד המצפה לראותה (כתובות עה, א) – [האדם מזהה את עצמו מול אחרים באומרו מאיזה עיר הוא בא ודר שם, כמו פלוני הבבלי. אבל כפל לשון בפסוקנו "איש ואיש" בא לרבות שלענין ציון אפילו מי שלא נולד שם קורא את עצמו בשם "ציון" כי הוא מצפה שה' (הנקרא "עליון", כפי פירוש "דעת מקרא") עתיד לכוננה שוב, וגם איש זה ידור שם. וזהו "המצפה לראותה", ואפילו לעת עתה טרם ראה אותה. לכן איש זה כבר עכשיו נחשב כאילו נולד בציון] – ע"פ **מהרש"א**, כתובות עה ע"א ד"ה ואחד המצפה

❖

[נו] - המחוסר קרקע בארץ ישראל, הוא כמו מחוסר חיים

"**ויהושע** בן נון וכלב בן יפונה, חיו מהאנשים ההם ההולכים לתור את הארץ" (במדבר יד, לח). דרשו על כך חז"ל (מסכת בבא בתרא דף קיח, ב):

מאי "חיו"? אילימא חיו ממש, והא כתיב קרא אחרינא "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפונה ויהושע בן נון"? [אם כן זה כבר כתוב כפול?)] אלא מאי "חיו"? שחיו בחלקם" עכ"ל. כלומר יהושע וכלב קבלו חלקם בנחלת ארץ ישראל.

כותב על כך **מהרש"א:** "לפי שארץ ישראל נקראת "ארצות החיים" שנאמר 'אתהלך לפני ה' בארצות החיים' (תהלים קטז, ט) אמר "בארצות" לשון רבים, ארץ דעולם הזה וארץ דעולם הבא. אבל למרגלים לא היה להם חלק בא"י, לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, דאין להם חלק לעוה"ב".

יש להוסיף על דבריו. בר"א אבן עזרא (בראשית לג, יט) כותב על מה שיעקב רכש שדה ליד העיר שכם:

"**חלקת** השדה - חלק בשדה והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל. מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא":

ובזה ביאר מחבר "תורה תמימה" מה שאמר ראובן ליעקב אבינו, כשהפציר בו שיתן להם את בנימין, להביאו למצרים כדי לקבל מזון לשנה הבאה "את שני בני תמית אם לא אביאנו אליך" (בראשית מב, לז). והרי דברים אלו כפשוטם אין להם שחר! מפרש שם ר"ב עפשטיין שהוא ויתר על חלקו וחלק בניו בנחלת ארץ ישראל, הנקראות "ארצות החיים". והוא מזכיר כי גרעין מהרעיון הזה נמצא בדברי החתם סופר בספרו "תורת משה" על פרשת מקץ, ד"ה את שני בני תמית.

❖

[נז] - יצר הרע שולט יותר על היהודי בהיותו בחוץ לארץ -

מעשה בנדרים (כב, א) שיהודי בהיותו מזרחה לא"י ובדרך לא"י רצח אדם אחר. כששמע על כך ר' יוחנן תמה, הרי "ונתן ה' לך שם לב רַגְז" (דברים כח, סה) שם דוקא, ולא בארץ ישראל? ענהו עולא "ההיא שעתא לא עברינן ירדנא", כלומר עדיין היו בחוץ לארץ.

מבאר שם מהרש"א:

"**ונתן** ה' לך שם לב רגז, בבבל כתיב כו'. כי היצה"ר שולט בחו"ל יותר מבא"י. והכעס הוא ממדות היצה"ר. וזו כוונת הכתוב 'כי ידעתי את יצרו אשר הוא עושה היום, בטרם אביאנו אל הארץ' (דברים לא, כא) רוצה לומר, אחר שידעתי את יצרו אשר שולט בו והוא

עושה היום במדבר בטרם אביאנו גו' ואין לי לענוש אותם כל כך. אבל בבואם לא"י אם יעשו עוד רעות כזאת, ראוי לענוש יותר, אחר אשר (ש)אין היצר שולט בהם כל כך בא"י" [עכ"ל].

ודאי כי גם בארץ ישראל הבחירה בידי האדם אם להיות צדיק או רשע, כי הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (ברכות לג, ב). אבל מדובר על גירוי חיצוני, על השפעה חיצונית של יצר הרע, למרות שטבעו של האדם מישראל הוא טוב (מהר"ל, נצח ישראל, פרק ב). זו לשונו:

"**כי** ישראל מצד שהם בשלימות, רק כי היצר הרע מגרה בהם ומביא אותם אל הרע, ואין הרע בהם[42] מגרה בהם. אבל האומות הם בעצמם בחסרון, ודבק בעצם שלהם, ואינו רק במקרה בשביל היצר שהוא בהם הרע, ומצד זה ימשכו עצמם לגמרי אל הרע, שהם פחותים ורעים, והרע להם טבעי. ונמצא כי לפי מדרגתם הפחותה שלהם ימצא הרע בעצמם בלא גרוי".

ועל כח הסגולי של ארץ ישראל נביא כאן דברי הרב זלמן סורוצקין, בספרו "אזנים לתורה" (על דברים כו, ט): "וכאן מקום אתי להזכיר מה ששמעתי מפי קדוש, הגאון החסיד מרן ר' מאיר שפירא זצ"ל אב"ד ור"מ דלובלין. שחֶלֶב בא מדם, כאומרם ז"ל 'דם נעכר ונעשה חלב', וכאבר מן החי הוא (בכורות ו, ב). וכן דבש דבורים הלא הוא יוצא משרץ העוף, אלא שהתורה התירתו. ולא עוד אלא שטבע הדבש להפוך את רגלי הדבורים המעורבים בו (וכן שאר בשר הדבורה) לדבש (רבנו יונה מובא בראב"ש ברכות פ"ו סי' ל"ה). והוא הדבר בארץ הקודש, שהיא מסוגלת להפוך רשעים לצדיקים (אלא שהבחירה עדיין היא ביד האדם...) וכאומרם ז"ל כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה (כתובות ק"י). ורמזה תורה דבר זה בהתואר שנתנה לארץ ישראל: "ארץ זבת חלב ודבש" דברים שנתהפכו מאיסור להיתר. הרי שיש בתואר זה גם סוד רוחני". [עכ"ל]

❖

[נח] - ארץ ישראל היא ארץ הדרור -

עבד שברח מחוץ לארץ לארץ ישראל, יצא לחירות (גיטין מה, א). כתב על כך שו"ת רדב"ז ח"ד סי' אלף ת': "ואם תאמר הוי כהלכתא בלא טעמא? יש לומר גזירת הכתוב הוא משום גדולת וקדושת א"י, עשה אותה הכתוב כעיר מקלט לענין זה, כדי שכל העולם יתאוה לשבת בה וישתוקקו אליה ויכספו להסתופף בצילה", עיין לעיל דף 42 פסקא [לח].

❖

[נט] - ספר "בית אלהים" של הרב משה מטראני, המבי"ט (בן דורו של ר' יוסף קארו), שער היסודות, פרק ל"ד:

---

42. באופי הטבעי שלהם

"'**רק** עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה' (דברים ד, ו) דִּבֶּר לעתיד. כי כשיבואו לא"י ויתחכמו בה יותר מכל האומות, אז יאמר עליהם 'רק עם חכם ונבון'. שהרי בכתוב הקודם לזה אמר 'ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים צדיקים לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה'. וסמך מיד 'ושמרתם ועשיתם וגו' ואמרו רק עם חכם ונבון' וגו'. כי מצד שקבלו התורה וישכנו בארץ ישראל יהיו משיגים חכמה יתירה לעיני כל העמים. וסבת [דבר זה] היות 'אוירא דארעא דישראל מחכים' (בבא בתרא קנח, ב) מצד כי אם אדם הראשון נברא ממבחר א"י והוא מקום המזבח (רמב"ם, הל' בית הבחירה, פ"ב ה"ב). כמו שדרשו ז"ל (תנא דבי אליהו זוטא, ב) כתיב הכא 'עפר מן האדמה' (בראשית ב, ז), וכתיב התם 'מזבח אדמה' (שמות כ, כא). והאל ית' אחר שציירו מן המקום המובחר ההוא נפח באפיו נשמת חיים 'ויהי האדם לנפש חיה' (בראשית ב, ז), כמו שתרגם אונקלוס ע"ה 'לרוח ממללא', והיא חכמתו ובינתו המושגת לו מאתו ית' במבחר א"י. ונתברר ונתלבן זרעו של אדם הראשון באבות, ובניהם אחריהם עד שחזרו למקום מחצב אביהם הראשון, וחכמת אדם הראשון תאיר פניהם בהיותם במקום המובחר ליצירת גופו ומקום שנופח בו נשמת חיים מאתו ית'. כי היא סבת היות אוירה מחכים, מהתפשטות בה אויר נפיחתו נשמת חיים בשפע באדם הראשון. ולכך אין הנבואה שורה אלא בארץ ישראל כי שם היתה תחילת התנוצצות רוח ושפע האל ית'. [עכ"ל לענייננו]

❖

[ס] - הנמצא בחו"ל כאילו אין לו אלוה -

אחרי פגישת יעקב את עשו, עת כניסתו לארץ ישראל, כתוב "ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל". כתב על כך בן דורו של מהר"ל הרב אליעזר אשכנזי ("מעשי השם", מעשי אבות, תחילת פרק ל"ד) "מפורסם מה שפירשו רש"י ורמב"ן ז"ל. ולדעתי על פי פשוטו של מקרא לא קרא שֵׁם למזבח כלל, אבל סיפר הכתוב שהתפלל. ובתפילתו כשנתיירא מעשו [=עוד בטרם בואו לארץ ישראל, כמו שנזכר "ויעבור את מעבר יבק" – לב, כב] אמר 'אלהי אבי אברהם' לפי שהיה בחוץ לארץ כמי שאין לו אלוה, על כן קרא 'אלהי אברהם'. אבל כאן שנכנס לארץ כמו שנאמר 'עיר שכם' אשר בארץ כנען, אמר עתה אני כמי שיש לו אלוה, ולכך קרא לו 'אל אלהי ישראל' רוצה לומר שקרא והכריז ואמר 'לי אל, אלהי ישראל'. כלומר עתה שאני בארץ יש לי אלוה" עכ"ל.

❖

[סא] - החוזר לגור בארץ ישראל כאילו חוזר לחיק אמו -

"ספר חרדים" - פרק נט (במהד' ישנה עמ' 182)

"**וצריך** כל איש ישראל לחבב את ארץ ישראל ולבא אליה מאפסי ארץ בתשוקה גדולה כבן אל חיק אמו.[43] כי תחילת עֶוֹנֵנוּ שנקבעה לנו בכיה לדורות יען מאסנו בה שנאמר (תהלים

קו, כד) 'וימאסו בארץ חמדה'. וכו'. כתיב (שם קב, טו) 'כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו', ושם נאמר (קב, יד) 'אתה תקום תרחם ציון'. ולפיכך היו האמוראים מנשקים עפרותיה ואבניה בבואם אליה (כתובות קיב, א). ומה טוב ומה נעים לשיר שיר ידידות אשר יסד ר' יהודה הלוי[44] עליה באהבה רבה. תחילת השירה, 'ארץ הקדושה יקרה חמודה' וכו', כן אנו משוררים [אותו] על ציון רבי יהודה בר אלעאי כל ערב ראש חודש בשמחה רבה, ומתחננים לאל שאל יגרשנו מעליה. גם הקרובים והרחוקים אשר חוצה לה ראוי להם שיהיו נכספים ותאבים אליה, **כי כשם שבחר בהם כך בחר בא"י ויחד אותה להם. ואין נקראין גוי אחד אלא עמה** שכך פירש רשב"י (זהר ח"ג דף צג ע"ב) על מקרא שכתוב 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'.

ומצינו במדרש שהקב"ה אמר לאברהם אבינו פעם ראשונה שילך לארץ ישראל ויראינה ויחזור [=לחוץ לארץ] ואחר שחזר לא נתן לו רשות לחזור ללכת לארץ ישראל עד חמש שנים.[45] ואותן חמש שנים היה משתוקק לחזור ללכת והוא אמר זה הפסוק 'מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה. הנה ארחיק נדוד אלין במדבר סלה' (תהלים נה, ז), 'מוטב ללון במדברות של ארץ ישראל ולא ללון בפלטריות של חוצה לארץ' (בראשית רבה לט, ח) והיה תאב. ומשהורשה, כתיב 'וילך אברם כאשר דבר אליו ה'.', וקודם בואו אל הארץ לא היה משתוקק אבל אחר שבא שמה פעם ראשונה וראה במראה הנבואה יקר תפארת קדושת הארץ, אז נכסוף נכסף. וממנו נלמד לדורות אנחנו יוצאי חלציו להיות נכספים כמוהו אע"פ שיושביה בצער, על מנת כך נהיה שמחין ביסורין.

וזהו טעם סמיכת פרשת עמלק [=סוף פרשת תצא] וביאת ארץ ישראל בפרשת כי תבא, כמו שאמרו ז"ל ג' מתנות נתן הקב"ה לישראל ולא נתנן אלא על ידי יסורין, ואלו הן תורה וארץ ישראל ועולם הבא (ברכות ה, א). וכי היכי דבביאה ראשונה בא עמלק, הכא נמי בקיבוץ גליות כשרוצים לבוא לא"י עמלק מזדמן להם בדרך, וכאשר עינינו רואות היום תמיד, ירא ה' וישפוט.

והתחיל בתיבת 'והיה',[46] הוא אחד משנים עשרה צירופין של השם הקדוש [=יהו"ה], רמז כי הדר בארץ ישראל דבק בה', היפך הדר בחו"ל, היינו הישראל [=שם] שדומה למי שאין לו אלוה. ונקט צרוף זה רמז למה שאז"ל כל מקום שנאמר 'והיה' לשון שמחה הוא (ויקרא רבה יא, ז).

---

43. המקור לדימוי זה היא בירושלמי כלאים פ"ט ה"ג

44. אנשי צפת ייחסו השיר לר' יהודה הלוי אבל באמת הוא לר' אברהם סלאמה, כי שמו רשום בראשית תיבות החרוזים. ראה על כך דברי פרופ' דוידזון, "אוצר השירה והפיוט" מספר 7681. בתחילת ספרנו זה הבאנו נוסח השיר הזה.

45. כך מפורש במדרש "סדר עולם"

46. "והיה כי תבוא אל הארץ" (דברים כו, א)

וכתב רמב"ן במנין תרי"ג מצות ישיבת א"י. [ע"כ]. כל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה זו. וידוע שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה בה כדכתיב (דברים כח, מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה'. אם כן צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו התדירה, באהבתו אותה. וגם צריך להיות ירא וחרד כדכתב רשב"י[47] כל פקודא דלאו איהו ברחימו ודחילו לאו פקודא היא. לכך אמרו ב(אבות דרבי נתן) [דרך ארץ זוטא, פרק ב] 'הוי שש וחרד על המצוות'.

והנה תיבת 'והיה' אצל מצות ישיבת א"י רמז לשמחת המצוה, וסמיכות הפרשה לעמלק רמז לחרדה במצוה; מהרצועה התלויה באויר. ויסורין של א"י הן מן האומות הן מן החולאים, מזבח כפרה הם, כדבר שנאמר (ישעיה לג, כד) 'ובל יאמר שכן חליתי, העם היושב בה נשוא עון'. וזה רמוז גם כן בפסוק זה בסופי תיבות 'והיה כי תבא אל הארץ אשר ה' אלהיך **נותן לך נחלה'**, נכ"ה, והוא לשון מנכה לו מן הדמים, וכדפרש"י בפסוק 'אולי אוכל נכה בו' (במדבר כב, ו). ופירוש הענין, שעל ידי צרות שבא"י מתנכים ומתמעטים העונות, והעם היושב בה נשוא עון ככתוב 'וכפר אדמתו עמו' (דברים לב, מג). ודוקא בעונות קלים ששבים ומתחרטים עליהם ויסורין אלו ממרקין, ובעת מותו של אדם הולך נכוחו לגן עדן". [עכ"ל]

❖

[סב] - שש מעלות שיש ליהודי שבארץ ישראל -

דברי הב"ח (הרב יואל סירקיש) בספרו "משיב נפש" על מגילת רות (א, טז):

"**מה** שנודע כי שש בחינות שקונה האיש הישראלי יתרון ומעלה בהיותו באדמת קודש, וביחוד כאשר ישראל שרויין על אדמתם, מה שאינו בהיותו בחו"ל.

א'. הוא כמ"ש ר' משה אלשיך כי איכות האדם עצמו בחו"ל אינו כאיכותו בארץ. כי שורש נפשות בית ישראל למעלה תחת כנפי השכינה, עולם האחדות, נשאר למעלה עם ה', ונמשך ומתפשט אל נפשו למטה וע"י כן הוא דבק באלהיו ונקרא 'חי'. והנה בהיותו שוכן בא"י אשר היא לעומת הארץ העליונה [=מלכות] דבק [הוא] בשורשו, כי אויר א"י קדוש הוא וימשך לו דרך ישרה איכות שורש נפשו וכו' מה שאין כן בהיותו בחוץ לארץ, שאויר ארץ העמים טמא ומפסיק. ואיזה הדרך ימשך איכות שורש נפשו הקדושה דרך אויר הטמא? וכו' וכו'.

ב'. הוא שכל השוכן בא"י לא לן מעולם ובידו עון (במדבר רבה כא, כא). ואפילו הרהור עבירה שאין אדם ניצול ממנו בכל יום (בבא בתרא קסד, ב), ואבק לשון הרע וכיצא, כי [קרבן] התמיד היה מכפר על סתם עון וכו'.

---

47. עיין תיקוני זהר, תיקון עשירי

ג'. שאין אדם מישראל נחשב מעַם ה' בעודו בחו"ל וכמ"ש 'באמור להם עם ה' אלה ומארצו יצאו' (יחזקאל לו, כ) והוא לפי שחו"ל הוא תחת שרים וחיצונים. וזהו שתרגמו שם 'בדאמרין להון אם עַם דה' אילין, ואיכדין מארעא בית שכינתיה גלו?' כלומר ולמה גלו מתחת כנפי השכינה ונכנסו תחת החיצונים אם הם עַם ה'? ולכן פירש רמב"ן בכמה מקומות שכל המצוות אפילו אותן שהן חובת הגוף, לא נצטוו בם בעצם וראשונה אלא בארץ, כי הם משפט אלהי הארץ וכו' וכו'.

ד'. כי כל ישראל הדר בחו"ל כמי שאין לו אלוה. והוא מטעם האמור כי הוא תחת יד החיצונים והשרים וכו'.

ה'. על פי דברי רז"ל במדרש על הצדיקים המתים בחו"ל ונקברין בא"י, אמרו (ירושלמי כלאים פ"ט ה"ג) 'אינו דומה פולטתו בידי (אמה) [האם], לפולטתו בידי (צרתה) [=הקליפה]. והוא כי חלל ארץ העמים טמא, ובצאת נפש הקדושה החוצה הלא תצטער עד עלותה השמימה דרך אויר ארץ העמים וכו'

ו'. ע"פ דברי רז"ל בסוף כתובות (קיא, א) אמר ר' ענן הקבור בא"י כאילו קבור תחת המזבח וכו' לומר מכפרת על הנקבר וכו'

[**ואמרה** רות לנעמי] כי אנכי תשוקתי וחפצי להיות שורה בארץ הקדושה ולהשתלם בכל שש הבחינות הללו. וכו' ואמרה 'כה יעשה ה' לי וכה יוסיף' (רות א, יז) יוסיף לי עוד מעלות גדולות התלויות במי ששוכן בארץ ישראל אשר לא זכרתים, ואף מקצתם שלא ידעתים" [=הרב הב"ח ייחס כל אחד מהנימוקים למלים שאמרה רות במגילה זו].

❖

[סג] – מוסר למנהיגי הדור, מדוע אינם יוצאים מהגולה לגור בארץ הקודש-

גם "אור החיים"[48] מזרז ישראל שבחוץ לארץ לעלות לדור בארץ הקודש. על הפסוק "כי ימוך אחיך"[49] (ויקרא כה, כה) כותב:

---

48. עיין דברי "אור החיים" בהקדמתו לפירושו על חומש בראשית, שם כתב על הצרות שסבבוהו בהיות בגולה "והנה מלחמה, רץ אחר רץ, לצר ולצורר, וצרה נוגעת בחברתה, עד צואר הגיע, ונדדתי מעיר לעיר, ונתקיים בי 'הנמלט מן הפחד יפול אל הפחת' וכו'. והאיר ה' את עיני שכלי: 'אין זה אלא לקום ולעלות אל מקום חשבתי בו, הוא מקום השכינה, עיר הרמה, עיר החביבה על אלהי עולם וכו'. ואזרתי כגבר חלצי, סיכנתי עצמי סכנות גדולות, דרך מדבר באתי וכו' לעלות דרך כאן לארץ חפצתי".

49. הרב דורש "אחיך" על הקב"ה, כלומר תפארתו נעלמת מעיני הבריות. זאת מליצה על פי לשון חז"ל "שונאו של הקב"ה מך" (מגילה יא, א)

"**והודיע** הכתוב כי גאולתו היא ביד הצדיק אשר יהיה קרוב לה', על דרך אומרו (ויקרא י, ג) 'בקרובי אקדש', הוא יגאל ממכר אחיו. כי האדון ברוך הוא יקרא לצדיקים 'אח' כביכול (זהר ח"ג קס) דכתיב (תהלים קכב, ח) 'למען אחי וְרֵעַי'. **והגאולה תהיה בְּהֵעִיר לבות** בני אדם ויאמר להם: 'הטוב לכם כי תשבו חוץ? גולים מעל שולחן אביכם. ומה יערב לכם החיים בעולם? זולת החברה העליונה אשר הייתם סמוכים סביב לשלחן אביכם, הוא אלהי עולם, ברוך הוא לעד'. וימאיס בעיניו תאוות הנדמים.[50] ויעירם בחשק הרוחני, גם נרגש לבעל נפש כל חי, עד אשר יטיבו מעשיהם. ובזה יגאל ה' ממכרו. **ועל זה עתידין ליתן את הדין כל אדוני הארץ גדולי ישראל,** ומהם יבקש ה' עלבון הבית העלוב".

העלבון הוא שהארץ בלי כל בניה, כי מעדיפים הם לגור בארצות נכר.

ובאגרת ר' שלמה אלקבץ, המודפסת התחילת "מגיד מישרים" של ר' יוסף קארו (וגם נמצא בשל"ה השלם ח"ב עמ' רנא, ליל שבועות) אמר המלאך: "וְעֲלוּ לארץ ישראל, כי לא כל העתים שוות. ואין מעצור [=לה'] להושיע בין רב למעט. ועינכם אל תחוס על כליכם כי טוב הארץ העליונה תאכלו. לכן מהרו וְעֲלוּ!". ובהמשך הקריאה אמר המלאך: "וְעֲלוּ לארץ ישראל כי יש לאל ידכם, רק שאתם מוטבעים בטיט חמדת תבל והבליו".

❖

[סד] - המיישבים את ארץ ישראל יש להם לכוין למען המצוה, ולא לשם הנאת עצמם -

"אור החיים" על ויקרא (יט, כג):

"**עוד** ירמוז באומרו 'וכי תבואו אל הארץ', שלא תהיה הכוונה לתיאבון המורגשות, אלא תהיה כוונת הביאה אל הארץ לחיבוב ולחשק הארץ הקדושה אשר בחר ה' בה, הר ה' שמה. ואמר כי אין כוונת דיבור זה להחליט המניעה מהשתדל בישוב הארץ אלא 'ונטעתם כל עץ מאכל', הא למדת שמה שהתנה במאמר 'אל הארץ', הוא בבחינת תכלית המחשבה שתהיה למעלת הארץ במושכלות לא להנאת הגוף".

❖

[סה] - אין מקום הראוי לשמחה כי אם ליושבי ארץ ישראל -

כמו שכתב "אור החיים" (על דברים כו, א):

"'**והיה** כי תבוא אל הארץ'. אמר 'והיה' לשון שמחה (בראשית רבה מב, ג), להעיר שאין לשמוח אלא בישיבת הארץ, על דרך אומרו (תהלים קכו, ב) 'אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה':

---

50. פירוש: הנדמה להיות טוב ונחמד, אבל באמת אינו כן

וכן כתב "ספר חרדים", בפרק נ"ט, על ישוב ארץ ישראל (מהד' ישנה, עמ' 183): "וכתב רמב"ן במנין תרי"ג מצות ישיבת א"י. [ע"כ]. כל עת ורגע שהאדם בא"י הוא מקיים המצוה זו. וידוע שעיקר שכר המצוה על השמחה הגדולה בה כדכתיב (דברים כח, מז) 'תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך בשמחה'. אם כן צריך היושב בארץ ישראל להיות שמח תדיר במצותו התדירה, באהבתו אותה".

וכן מפורש בזוהר (ח"ג דף קיח, א):

'**שמחו** את ירושלם וגילו בה כל אוהביה' (ישעיה סו, י), בגין דחדוה לא אשתכח, אלא בזמנא דישראל קיימי בארעא קדישא, דתמן אתחברת אתתא בבעלה [=הנמשל הוא ישראל והקב"ה], וכדין הוא חדוותא דכלא, חדוותא דעילא ותתא.

בזמנא דישראל לא אשתכחו בארעא קדישא, אסיר ליה לבר נש למחדי, ולאחזאה חידו, דכתיב 'שמחו את ירושלם וגילו בה' וגו', וגילו **בה** דייקא:

רבי אבא חמא חד בר נש דהוה חדי בבי טרונייא דבבל, בטש ביה. אמר 'שמחו את ירושלם' כתיב, בזמנא דירושלם בחדוה, בעי בר נש למחדי: וכו' וכו'

כתוב אחד אומר 'עבדו את יהו"ה בשמחה' (תהלים ק, ב), וכתוב אחד אומר (שם ב יא) 'עבדו את יהו"ה ביראה וגילו ברעדה'. מה בין האי להאי? אלא כאן בזמנא דישראל שראן בארעא קדישא, כאן בזמנא דישראל שראן בארעא אחרא: [עכ"ל]

[**תרגום:** 'שמחו את ירושלים' משום ששמחה אינה נמצאת אלא בזמן שישראל נמצאים בארץ הקדושה, ששם מתחברת אשה בבעלה [=ישראל והקב"ה]. ואז היא שמחת הכל, שמחה של מעלה ושל מטה. ובזמן שישראל אינם נמצאים בארץ הקדושה, אסור לאדם לשמוח ולהראות שמחה,[51] שכתוב 'שמחו את ירושלים וגילה בה'. וגילו בה הוא בדיוק [=בזמן שישראל נמצאים בה].

ר' אבא ראה אדם אחד שהיה שמח בבי טרוניא שבבבל. בעט בו. אמר 'שמחו את ירושלים' כתוב. בזמן שירושלים[52] בשמחה צריך האדם לשמוח [=ולא בזמן הגלות]. וכו' וכו'

כתוב אחד אומר 'עבדו את ה' בשמחה' וכתוב אחד אומר 'עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה'. מה בין זה לזה? כאן בזמן שישראל שורים בארץ הקדושה [=אז הם בשמחה]. וכאן בזמן שישראל שורים בארץ אחרת [=אז צריכים לעבוד ביראה]. [עד כאן התרגום]

---

51. הלשון הכפולה באה ללמד שאפילו אינו שמח בלבו, אלא מראה בחיצוניותו שמחה כדי לעשות רושם על אחרים, אסור

52. הזוהר (ח"א דף קיד, א) מפרש כי "ירושלים" הוא כינוי לכל ארץ ישראל

כל יהודי ויהודי העולה לגור בארץ ישראל מְקַרֵב את המצב של שמחה, וזוכה כבר עכשיו למדה מסוימת של שמחה.

❖

[סו] - אחדות ושלימות הנשמה, כשהאדם בארץ ישראל -

"**והנה** אמרו ז"ל (כתובות עה ע"א) חד מינייהו עדיף כתרי מינן. וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מינייהו. הכוונה כי זאת ידוע אשר למעלה בקדושה יתיחדו יותר המדות הקדושות ממדריגה אשר למטה הימנה. על כן קדושי ה' אשר בארץ הקדושה ישכונו כל אחד מעובדים השלימים כלולים זה בזה בתכלית, והעובד מאהבה הוא עובד גם ביראה השלימה מוסתרת; והעובד מיראה עבודתו היא גם כן מאהבה מוסתרת.[53] אבל בחוץ לארץ ובארצות העמים אין היחוד כל כך, ואין להם התכללות הגדולה הזאת, ואין זה על גדר השלימות. כי עיקר הרצון הקדוש שתהיה העבודה הכל ביחוד, כי הוא ית' אחד ומי כעמו ישראל גוי אחד. ועל זה נאמר 'ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ'. כי לא יזכו למדריגת האחדות בשלימות כי אם בשוכנם בארץ הקדושה".

הרב יצחק (אב"ד קרלין) קרן אורה, על תענית (כג ע"ב)

❖

[סז] - דברי ר' יעקב עמדין, סידור יעב"ץ – עמודי שמים (מהד' אשכול, ח"א עמ' מג-מד)[54]

"**ידוע** שחובת המתפלל לכוין גופו כנגד ירושלים (ברכות ל, א), מפורש שנוי ומשולש בתנ"ך (מלכים-א פרק ח) כמוזכר למעלה אצל פרק הכוונה (סימן ה') יעוין שם. וכאן ראינו (לזכור) [להזכיר] ירושלם שנית לומר שלא יספיק זה הרושם והרמז שאנו עושים לזכר ולדוגמא וסימנא בעלמא, אלא היכא דלא אפשר, אז תעלה לנו הכוונה והמחשבה הטובה ותצטרף למעשה, הנמנע מפני האונס והסכנה. כי האנוס פטור מכל דבר, וההכרח לא יגונה. אמנם לא ישובח, ולא תועיל הכוונה במקום שאין טענת אונס גמור ובשעת רווח. **ולזה צריך כל אדם מישראל לעשות בלבו הסכמה קבועה ותקועה לעלות לדור בארץ ישראל** (על כל פנים כשתמצא ידו די ההוצאה וקצת מעמד סיפוק פרנסה, אם בדרך מלאכה או איזה משא ומתן, או לקבל ההספקה[55] הנצרכת וההכרחית, כדי ליישב הארץ הקדושה השוממה מבלי בניה) ולהשתוקק להיות זוכה להתפלל שם לפני היכל מלך אף על פי שֶׁחָרֵב לא זזה שכינה ממנו.

---

53. ביאור לזה נמצא בספרו של הרב פנחס אליהו (בזמנו של הגר"א) "ספר הברית" ח"ב מאמר ד פרק א, "אהבה ויראה הם דבר אחד"

54. בהעתקה כאן הוספנו הרבה מראי-מקומות

55. כספי תמיכה ע"י נדבנים, כמו יששכר-זבולון

והדר בחוץ לארץ עובד ללא אלהי אמת (כתובות קי ע"ב) כמו שאמר דוד המלך עליו השלום (שמואל-א כו, יט) "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לֵךְ עבוד אלהים אחרים". ואמרו חכמינו ז"ל (עבודה זרה ח ע"א) "ישראל שבחוץ לארץ עובדי עבודה זרה בטהרה הם".

על כן שמעוני אחיי ורעי המתוגררים בארץ לא-לנו, על אדמה טמאה. 'זכרו זאת והתאוששו' (ישעיה מו, ח), 'זכרו [מרחוק] את ה', וירושלם תעלה על לבבכם' (ירמיה נא, נ). 'התקוששו וקושו' (צפניה ב, א עיין שם רש"י). 'המזכירים את ה', אַל דמי לכם' (ישעיה סב, ו). תמיד לא יחשו, 'ואל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים את ירושלם תהלה' (ישעיה סב, ז). עושו גושו חושו. ואל תחשבו להשתקע בחוץ לארץ חס ושלום לקיים "ואכלה אתכם ארץ אויביכם" (ויקרא כו, לח). זאת היתה חטאת אבותינו הראשונים [=דור המרגלים] שגרמו בכיה לדורות כי מאסו ארץ חמדה. והיא שעמדה לנו בגלותנו המר שלא אחד בלבד עמד עלינו,[56] אלא בכל דור לא שקטנו ולא שָׁלַוְנוּ, 'על צַוָּארֵנוּ נרדפנו, יגענו לא הונח לנו' (איכה ה, ה). כמת מלב נשכחנו,[57] אחר ששכחנו דירת ארץ ישראל לגמרי.

אין אחד מאלף מתעורר להחזיק בה להתיישב שם לָדוּר, כי אם אחד ממדינה ושנים בדוֹר. אין איש שם על לב מבקש אהבתה, דורש שלומה וטובתה, ולא מצפה לראותה. כמדומה לנו בהיותנו בשלוה בחוץ לארץ שכבר מצאנו ארץ ישראל וירושלים אחרת דוגמתה. על כן באו עלינו כל הרעות בְּשֶׁבֶת ישראל בארץ שפניא [=ספרד] וארצות אחרות, בשלוה בכבוד גדול מימי החורבן זמן רב קרוב לאלפים שנה מזמן חורבן בית ראשון. ושוב נתגרשו ממנה עד שלא נשאר שֵׁם ושארית לישראל בארץ ההיא. צדיק הוא ה', כי יצא מדעתם לגמרי ענין גלותם, והתערבו בגוים וילמדו מעשיהם[58] ויעשו נאצות, ויתערבו זרע הקודש בעמי הארצות.

"**ציון** היא דורש אין לה" (ירמיה ל, יז). היינו עזובה היינו שכוחה (ברכות לב ע"ב). 'גם היא נאנחה ותשב אחור' (איכה א, ח). דודה חמק עבר וכו' שלח ידו מן החור (שיר ה, ד). והבנים חָשַׁךְ תארם משחוֹר, הלכו שחוח בגוים לא מצאו מנוח. מות מחיים נבחר להם בחוֹר.[59] 'כל זאת בָּאַתְנוּ' (תהלים מד, יח), כי כארז נמשלנו,[60] ארץ צבי שכחנו, לשוב אל ארץ מולדתנו לא זכרנו, 'עיר קברות אבותינו'[61] לא דרשנו, אל גיל כעמים שמחנו.[62] לאֵד,[63] 'בגוים אין תורה'

---

56. מליצה ע"פ הגדה של פסח, ד"ה והיא שעמדה לאבותינו

57. מליצה ע"פ תהלים לא, יג

58. מליצה ע"פ תהלים קו, לה

59. כלומר בחרו להם, והרב הוסיף המלה הזו כדי לחרוז עם המלים הקודמות: אחור, החור, משחור

60. מליצה ע"פ יומא ט ע"ב

61. מליצה ע"פ נחמיה ב, ה

62. מליצה ע"פ הושע ט, א

63. מליצה ע"פ משלי יז, ה

(איכה ב, ט), לקבוע דירה חשקנו. "מי האיש החכם ויבן את זאת. על מה אבדה הארץ? נצתה כמדבר מאין-יושב. ויאמר ה': על עזבם את תורתי" (ירמיה ט, יב). כי ישראל קרוים נחלת ה' (שמואל-ב כ,יט), והארץ היא נחלתו (רות רבה, ב), והתורה תלויה בשניהם: בעַם ה' על נחלת ה'. **והעוזב אחת עוזב השנית, על דרך האמת.**[64] ואמרו בבראשית רבה פרשת לך לך (מו, ט) 'אם נכנסין לארץ מקבלין אלהותי; ואם לאו אינם מקבלים'.

ואין להאריך בידוע כמה הפליגו חכמינו ז"ל בשבח ארץ ישראל והדרים בה, **כי התלמוד והמדרשים והזוהר וספרי החכמה מלאים מפה לפה,** וכן המפרשים מלאו ידיהם לה'[65] להזכירה לשבח גדול. ביחוד הראב"ע (בראשית כג, יט; וכן לד, יט), והרמב"ן על התורה (ויקרא יח, כה ועוד) יעוין עליהם. ובעל ספר הכוזר החסיד הפליא בדבר זה בכמה מקומות מספרו, כמעט שעל קוטב זה סובב קוטר ספרו, 'מַבְרִיחַ[66] מן הקצה אל הקצה', תחילתו וסופו, חתימה מעין פתיחה. וכן ב[מאמר] שני (פסקאות יד, כ-כד) וברביעי (פסקא יז) [=ובמאמר חמישי, פסקאות כג-כז] ממאמריו. והכל הולך אחר החיתום שמוצָא שפתיו שמר, כאשר בפיו מלא לאמר, לטענת המלך המתווכח עמו שרצה לעכב על ידו ולהחזירו מדעתו [=שאמר החכם לָשׂוּם פעמיו ללכת לארץ ישראל, והמלך ניסה להניאו מזה], בתום לבבו בחכמה והַשְׂכֵּל ענה [=לו]. לטורח עינוי הדרך וסכנה, לא חשש. לא נסוג אחור ולא פנה, 'צֶדֶק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו' (תהלים פה, יד), לחתום בה ימיו. ינוח על משכבו בשלום,[67] צדיק יסוד עולם. זכה וזיכה רבים בויכוחיו ותוכחותיו האלהיים. רוח ה' דִבֶּר בו.[68] בא איש האלהים עד הלום.[69]

[סח] - סגולת ארץ ישראל שהאדם לא ישכח את לימודו -

הרב יעקב עמדין (בהקדמה לסידור תפילות "בית יעקב", מהד' אשכול, ח"א עמ' מז) מלמד כי הלומד תורה בא"י שם יש סגולה שלא ישכח לימודו. מה שאין כן בבבל (סנהדרין קט, א).

[סט] - ארץ שבה היהודי זוכה לשלימות -

כתב ר' יעקב עמדין (הקדמה לסידור תפילות, מהד' אשכול, ח"א עמ' מד): "כי ישראל קרוים נחלת ה' (שמואל-ב כ, יט) והארץ היא נחלתו (יואל ב, יז-יח). והתורה תלויה בשניהם, בעם ה' על נחלת ה'. והעוזב אחת, עוזב השנית, על דרך האמת".

---

64. על פי סתרי תורה
65. מליצה ע"פ שמות לב, כט
66. שימוש לשון ע"פ שמות כו, כח
67. מליצה ע"פ ישעיה נז, ב
68. מליצה ע"פ שמואל-ב כג, ב
69. מליצה ע"פ מלכים-ב ח, ז

ועוד כתב (סוף עמ' מח): "למען ציון לא אחשה, עד יצא כנוגה צִדְקָהּ. ולמען ירושלים לא אשקוט לחזק בִּדְקָהּ. קול קורא: פנו דרך העם, הרימו מכשול, לזרז לבוא אליה בלי רישול. ובאמת היא תמיהה קיימת על ישראל קדושים. בכל מקום הם החמירו על עצמן בכמה דקדוקי מצוות שהחזיקו בהם, מדקדקים בהם ביותר, מפזרים ממון רב וטורחים מאד לקיימן בשלימות האפשרי. ומדוע מזלזלין ומתעצלין במצוה החביבה הזאת? **יתד שכל התורה תלויה בה!**"[70]

כתב "אור החיים" (על דברים ל, כ) "ודבר זה גם כן מהשגת השלימות, כי ישיבת הארץ היא מצוה כוללת כל התורה".

וכן כתב ר"י אברבנאל (על "כרם היה לידידי בקרן בן שמן", ישעיה ה, א, מהד' שנת תשט"ז עמ' מא) "כי שלימות האומה הישראלית אי אפשר שיושג כי אם בארץ הנבחרת, ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד".

עוד נביא סיוע להנ"ל:

ספר דברים פרק ד פסוק י:

יוֹם אֲשֶׁר עָמַדְתָּ לִפְנֵי יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בֶּאֱמֹר יְדוָֹד אֵלַי הַקְהֵל לִי אֶת הָעָם וְאַשְׁמִעֵם אֶת דְּבָרָי אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לְיִרְאָה אֹתִי כָּל הַיָּמִים **אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה** וְאֶת בָּנֵיהֶם יְלַמֵּדוּן:

העיר שם רבי אברהם אבן עזרא:

"**וטעם** כל הימים אשר הם חיים **על האדמה** - כי השם ידע שלא יוכלו לעשות מצותיו כראוי והם בארצות המושלים בהם":

אבל העיר הרב עובדיה ספורנו במקום אחר (דברים ו, כא):

(כא) עבדים היינו. ובהיות שבעבדותנו לא היינו יכולים לקנות השלמות המכוון מאתו, הפליא לעשות להוציאנו **ולהביא אותנו אל הארץ שנוכל לקנות בה אותה השלמות.** [עכ"ל].

כלומר זה לא רק ענין פרטי של הצלחה בקיום המצוות, כדברי ר"א אבן עזרא.

❖

[ע] - שבח פירות ארץ ישראל -

בברכת "על המחיה" כתב הטור (או"ח סי' רח) שאין ראוי להוסיף בקשה "ונאכל מפריה ונשבע מטובה". שהרי חז"ל (סוטה יד, א) אמרו על משה רבנו כאשר בקש להכנס לא"י:

---

70. כאן רמז הרב יעקב עמדין שמקבל דעתו של רמב"ן מה שכתב על ויקרא (יח, כה)

"**מפני** מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י? וכי לאכול מפריה הוא צריך? או לשבוע מטובה הוא צריך?".

אמנם הב"ח שם חולק על הטור ואומר שיש קדושה באכילת פירותיה של א"י. וכתב הרב יעקב עמדין (מור וקציעה, סי' רח) ואע"ג דאמרינן וכי משה לאכול מפריה ולשבוע מטובה היה צריך? (סוטה ד, א), אנו ודאי צריכין להם. כי פירות א"י מוסיפים כח וחכמה, כמ"ש באוירא דמחכים. ולא על חנם האריך התלמוד (ברכות מד, א)להזכיר אכילה מופלגת דר' יוחנן ותלמידיו 'כי אכלי פירות גינוסר' שנראית באמת גוזמא. אבל ח"ו שכוונו לספר בגנותם אלא בשבחם ובשבח א"י נתכוונו, ולהודיענו שפירותיה נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וגבורת ההשכלה (אע"פ שלפי שעה נראה כאילו מטרידים ומבלבלים הדעת, כמו בריש לקיש דמריד, גם זה לחשיבות אמרוהו כענין שכתוב במתנבא[71] וק"ל). לפיכך היו מרבים לאכול מהם, ולא רעבתנים וגרגרנים היו ח"ו.

❖

[עא] - אין ליהודי חו"ל להשתקע שם רעיונית, אלא לחיות באוירה שזו היא רק דירת ארעי[72]-

"**וַיֵּשֶׁב** יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאָחֻזוּ בָהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד" (בראשית מז, כז). פסוק זה הוא אחרון שבפרשת ויגש. ומיד אח"כ, בלי שום הפסקה באה פרשת ויחי, בה התחלת גלותם של בני ישראל בארץ לא להם. מה הקשר בין הפסוקים? עונה "**כלי יקר**":

וישב ישראל בארץ גושן וגו'. כל פסוק זה באשמת בני ישראל הוא מדבר. כי הקב"ה גזר עליהם 'כי גר יהיה זרעך' (בראשית טו, יג), והמה בקשו להיות תושבים במקום שנגזר עליהם גרות. כמו שדרשו אצל יעקב 'וישב יעקב' (בראשית לז, א) 'ביקש לישב בשלוה, קפצה עליו רגזו של יוסף' (רש"י שם). הפסוק מאשימם על ישיבה זו שבקשו אחוזה בארץ לא להם. ולא כך אמרו [=אחי יוסף] אל פרעה 'לגור בארץ באנו' (בראשית מז, ד), מלמד שמתחלה לא ירדו להשתקע שמה אלא לגור, כמדייר בי דיירא (ראש השנה ט, ב). ועכשיו חזרו[73] מדבריהם. וכל כך נשתקעו שמה עד שלא רצו לצאת ממצרים, עד שהוצרך הקב"ה להוציאם משם ביד חזקה,[74] ואותן שלא רצו לצאת מתו בשלשת ימי אפילה[75]:

❖

---

71. שמואל-א יט, כד

72.. עיין להלן פסקא פ"ב

73. התחרטו או שינו

74. כדברי הנצי"ב ב"העמק דבר" על שמות ו, א

75. רש"י על שמות י, כב

[עב] - ע"י ישיבתנו בארץ ישראל, ה' הוא לנו לאלהים -

הקב"ה אמר למשה רבינו בענין כלל ישראל חמש הבטחות (שמות ו, ו-ז):

(ו) לָכֵן אֱמֹר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְדוָד וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעֲבֹדָתָם וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבִשְׁפָטִים גְּדֹלִים:

(ז) וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְדוָד אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלוֹת מִצְרָיִם:

והוצאתי. והצלתי. וגאלתי. ולקחתי. ומפני זה אנו שותים ארבע כוסות יין בליל סדר פסח (ירושלמי, פסחים פ"י ה"א). והרבה שואלים כיון שיש עוד פסוק "והבאתי אתכם אל הארץ", מדוע לא תקנו כוס חמישי? עונה "אור החיים" כי מפני שקפחו זכותם בחטאיהם במדבר, לא קוים בהם "והבאתי אתכם אל הארץ". אבל "כלי יקר" עונה אחרת. הוא מפרש כי הא כיצד יקוים "ולקחתי אתכם לי לעם"? ע"י שנבוא לגור בארץ הקודש. כדלהלן:

"**ועל** זה אמר 'ולקחתי אתכם לי לעם, והייתי לכם לאלהים'. ליקוחין ממש כדרך גבר בעלמה. ויען כי הדר בחו"ל כאילו אין לו אלוה, על כן אמר כאן 'והייתי לכם לאלהים', וע"י דבוק זה 'וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים, הגדולה שברעות. ואחר כך פירש ליקוחין אלו באומרו 'והבאתי אתכם אל הארץ' וגו', ועל כן תקנו בפסח [רק] ד' כוסות". [עכ"ל]

[עג] - אזהרה מפני מעשי ארץ מצרים, ואזהרה מפני מעשי ארץ כנען -

כְּמַעֲשֵׂה אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר יְשַׁבְתֶּם בָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ וּכְמַעֲשֵׂה אֶרֶץ כְּנַעַן אֲשֶׁר אֲנִי מֵבִיא אֶתְכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ וּבְחֻקֹּתֵיהֶם לֹא תֵלֵכוּ: (ויקרא יח, ג)

כמה מפרשים שואלים מדוע כתוב הביטוי "לא תעשו" לכל אומה בנפרד, מצרים וכנען? עונה "כלי יקר" שיש כאן שתי עבירות שונות. האחת שבקשו לעשות דירת קבע במצרים, ולא חשבו שהם בגלות רק באופן ארעי. ועוד עון שמאסו בארץ חמדה וסרבו לבוא שם. כך לשונו:

"**ומדלא** ערבינהו ואמר ב' פעמים 'לא תעשו'. נוכל לומר שֶׁפֵּרֵט כל עון בפני עצמו. והכתוב מאשים את ישראל על אשר בקשו לישב ישיבה של קבע במצרים כמו שפרשתי למעלה סוף פרשת ויגש (מז, כז) על פסוק 'וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן'. שבאשמת ישראל ידבר, והאשימם אלהים על שבקשו לישב ישיבה של קבע במקום אשר אמר אלהים להם כי יהיו שמה גרים ולא תושבים. וכל זה עשו בעבור שהיו אדוקים בגלולי מצרים כמ"ש ביחזקאל (כ, ה-ח) 'וְאִוָּדַע להם בארץ מצרים וגו' וימרו בי וגו' ואת גלולי מצרים לא עזבו' וגו', וכן פירש

רש"י פרשת בא (י, כב) שהיו באותו דור רשעים שלא רצו לצאת ממצרים ומתו בג' ימי אפילה. ועל זה נאמר כאן 'כמעשה ארץ מצרים', כאותו מעשה שעשיתם בארץ מצרים. ומהו המעשה הרע אשר עשיתם? אשר ישבתם בה שבקשתם בה ישיבה של קבע מצד שחשקה נפשכם בגילוליהם, ובשיקוציהם נפשם חפצה.[76] **לא תעשו עוד כאלה לבקש ישיבה של קבע בין עם סורר ההולכים בדרך לא טוב פן תלמדו ממעשיהם,** כי כן קרה לכם במצרים.

'**וכמעשה** ארץ כנען', היינו שהוא מאשים את ישראל על שמאסו בארץ הקדושה אשר היתה חביבה על האבות, והמה מאסו בה **עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם** שלא בטובתם. וכו'. 'אשר אני מביא אתכם שמה'. כי עיניכם הרואות שאני מביא אתכם שמה בעל כרחכם. כי באלים אמרו (שמות טז, ג) 'מי יתן מותינו ביד ה' בארץ מצרים', המרגלים אמרו (במדבר יד, ד) 'נִתְּנָה ראש ונשובה מצרימה'. וכן אמרו רז"ל (במדבר רבה כא, י) הנשים היו מחבבות הארץ והאנשים שנאוה, וכן הוצרך הקב"ה להסיבם דרך המדבר ים סוף שלא ישובו מצרימה. ומכל זה ראיה שמאסו בארץ הקדושה, הנבחרה מימות האבות, למקום קדושה וטהרה, ורוב מצוות התורה תלויות בארץ. ובכל אלה מאסו ישראל עד אשר הוצרך הקב"ה להביאם שמה בעל כרחם ולישא אותם על כנפי נשרים [=ענני הכבוד – תנחומא, במדבר, ב] 'כאשר ישא האומן את היונק' אל המקום הזה, וע"י סיבוב מדברות שלא יהיה להם מקום לחזור. לא תעשו כן עוד! **אלא תלכו לרצונכם אל המקום אשר אמר האלהים כי זה הוא המוכן לשמירת כל משפטי ה' וחקותיו.**

ונתן טעם על ראשון ראשון. על מה שאמר שלא יבקשו ישיבה של קבע בארץ טמאה במצרים כדי שלא ילמדו לעשות כתועבותם, על זה אמר 'ובחוקותיהם לא תלכו'. ועל אחרון אחרון שזרזם לילך אל הארץ הקדושה כדי לקיים המצוות התלויות בארץ, על זה אמר 'את משפטי תעשו' וגו' כי המה משפט אלהי הארץ". [עכ"ל כלי יקר]

❖

[עד] - עדיין קיים בעולם החטא של מאיסת ארץ חמדה -

ר' יעקב מליסא (מחבר "נתיבות המשפט" על חושן משפט) בביאורו "פלגי מים" על איכה (א, ב):

"**בכה** תבכה בלילה. אמר נביא סבת הפלגת העונש הנזכר בפסוק הקודם היה בסבת החטא על מה שבכו בלילה של בכיית המרגלים (במדבר יד, א). ולמען לא יתפלא האדם למה יותפס הדור האחרון בעון מרגלים אשר היה לפני דורות רבים? לזה אמר 'ודמעתה על לֶחֱיָהּ'. כלומר אף דור האחרון עדיין היו מואסים בארץ חמדה, וברחו מהקדושה ובחרו בטומאת

---

76. מליצה ע"פ ישעיה סו, ג

ע"ג. וכאילו אמר שדמעת המרגלים שמאסו בארץ חמדה עדיין על לֶחֶיָהּ של הדור הזה גם כן" עכ"ל.

ואמנם דור החורבן נכשלו בע"ז כפשוטו. אבל כל הדורות אחר כן נכשלו בחטא מעין ע"ז שהם דרים בחו"ל (עבודה זרה ח ע"א "ישראל שבחו"ל עובדי ע"ז בטהרה") ואינם עולים לא"י.

❖

[עה] - "פני יהושע" (על כתובות דף קיא, א) -

כל הדר בארץ ישראל שרוי בלא עון כו'. נראה דהיינו דווקא במי שדר בה לשם מצות ישיבת ארץ ישראל שהיא מקום קדושה וכדי שתגין עליו זכות ארץ ישראל שלא יבא לידי חטא. ואז אף אם לפעמים חטא בא לידו, או אפילו עון שהוא מזיד ע"י שתקף עליו יצרו, מכל מקום מסתמא גורם לו זכות ישיבת ארץ ישראל שלא לן ועבירה בידו. דלאחר שחָטָא ומצא עצמו עומד במקום קדוש ודאי תוהה על הראשונות ושב ורפא לו.

מה שאין כן מי שדר שם דרך מקרה, או מפני שהוא מקום מולדתו, או מפני שבח פירותיה וכיוצא בו, ומכל שכן במי שהוא מבעט בה ומזלזל בקדושת הארץ לילך אחר יצרו הרע; לא דברה תורה במתים. אדרבה עליו נאמר 'ותבואו ותטמאו את ארצי, ונחלתי שמתם לתועבה' (ירמיה ב, ז). ומפני כך מצינו כשגברו עונות אבותינו גלינו מארצינו ושמם מקום מקדשינו. ואיה הבטחת 'העם היושב בה נשוא עון'? אלא על כרחך כדפרישית.

ובלאו הכי נמי מסתברא דהכי הוא. שאף אם נאמר דארץ ישראל מכפר לגמרי, אפילו הכי לא עדיף מיום הכפורים שמכפר כפרה גמורה. ואפילו הכי מי שאומר 'אחטא ויוה"כ מכפר' אין יוה"כ מכפר (יומא פה, ב). הרי דעל כרחך הא דאמרינן דהיושב בארץ ישראל שרוי בלא עון היינו דאף שעשה איזה עון מבלי שִׂים על לב קדושת הארץ בשעת יצרו, בכהאי גונא זכות ארץ ישראל גורם שיתחרט לעשיית עון, כן נראה לי.

❖

[עו] - זוכים להבין תורה לאמיתה רק בארץ ישראל

"**כיון** שגלו ישראל ממקומן, אין לך ביטול תורה גדול מזה" (חגיגה ה, ב). בנוסף לפשוטו שהגלות גורמת בלבול הדעת, מפני צרות מרובות שעוללים לנו האומות, יש גם ביטול תורה באיכות שלא מצליחים להבין התורה על בוריה. כמו שאמרו בבראשית רבה (ז, ד) "וזהב הארץ ההיא טוב, מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל".

ובאסתר רבה (א, יז) "עשרה חלקים של תורה בעולם. תשעה בארץ ישראל, ואחד בכל העולם".

ובכתבי רמב"ן (האמונה הבטחון, פרק ח) "צריך שיזכיר בה [בברכה שניה של ברכת המזון, נודה לך על ארץ חמדה טובה וכו'] צריך שיזכיר בה תורה, לפי שלא היתה שְׁלֵמָה אלא בארץ ישראל, שהרי הרבה מצות תלויות בארץ. ובבראשית רבה: 'וזהב הארץ ההיא טוב', אין תורה כתורת ארץ ישראל, ואין חכמה כחכמת ארץ ישראל. נמצאת ארץ ישראל ראויה לתורה, ואין התורה שלמה אלא בארץ ישראל".

הגר"א (אדרת אליהו, דברים א, ו) כתב: "וגילוי של תורה הוא בארץ ישראל כמ"ש 'אוירה דארץ ישראל מחכים' (בבא בתרא קנח, ב) וגם הנבואה אינה שורה כי אם בארץ ישראל, ולכן ברח יונה, וכמ"ש 'מלכה ושריה בגוים, אין תורה' (איכה ב, ט).

עוד כתב הגר"א (על משלי ז, כ): "'כי אין האיש בביתו', שבית המקדש חרב והקב"ה אינו שוכן בציון... 'צרור הכסף לקח בידו', הוא נגד תורה שנקראת 'צור תעודה, חֶתוֹם תורה בלימודי' (ישעיה ח, טז) כלומר שהתורה חתומה עכשיו, ואף אם תְּיַגֵּעַ בעצמך לא תדע, כי 'מלכה ושריה בגוים, אין תורה'.

בשנתון "ישורון" (כרך ל"ד, במאמרו של הרב יחיאל גולדהבר) פרסם שתי אגרות של המקובל הגדול ר' יצחק אייזק כהנא (תלמידו של הגאון ר' יצחק אייזק חבר) ושם בעמ' תתכ"ז הביא אגרתו של הנ"ל "וכן ידענו בבירור מפי קדוש ה' הגאון מוהר"ר חיים מווילאזין ז"ל על ענין מעשה ששאלו ממנו נידון שילוח כסף הקדשים לפה [=לא"י]. והשיב כי התורה והעבודה הנעשה אף רבע שעה [=בא"י] יקר בעיני ה' מלימוד ישיבותיכם כל היום בארץ הטמאה". והביא רי"א לכך הוכחות מספר "עמק המלך" וכן מדברי הזוהר.

❖

דברי הגר"א ב"אדרת אליהו" על דברים פרק ח פסוק א:

"**ואמר** 'תשמרון לעשות' שיחזרו על מנת לעשות. ואמר למען תחיון. **כי עיקר קיום המצות תלוי בארץ,**[77] רק עתה מחוייב כל אדם לשנות ולידע עשיית המצוות אשר יצטרך לעשותם

---

77. דברי הגר"א מבוססים על דברי רמב"ן (על ויקרא יח, כה) שעיקר קיום התורה הוא בא"י (וזה מדרש ספרי פרשת עקב פיסקא ז):

אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל היו מצויינים במצות שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים. משל למלך שכעס על אשתו וחזרה בבית אביה. אמר לה הוי מקושטת בתכשיטיך וכשתחזרי לא יהו עליך חדשים. כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני היו מצויינים במצות שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים. שירמיהו אמר (ירמיה ל"א) הציבי לך ציונים, אלו המצוות שישראל מצויינים בהם.

ויש להביא לכך ארבע ראיות מהמקרא:

רְאֵה לִמַּדְתִּי אֶתְכֶם חֻקִּים וּמִשְׁפָּטִים כַּאֲשֶׁר צִוַּנִי יְדוָד אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּקֶרֶב הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם בָּאִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ: (דברים ד, ה)

כשיבוא לארץ. ואם תאמר, מה לנו לחזור כל הימים? כאשר נבוא לארץ ישראל אז נחזור לעשות. על זה אמר 'למען תחיון', בזכות שתחזרו ותלמדו בחוץ לארץ. 'ורביתם'. תפרו ותרבו בזכות התורה. 'ובאתם וירשתם' בזכותה את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם".

"**וגילוי** של תורה היא בארץ ישראל כמ"ש אוירא דא"י מחכים" (גר"א, שיר השירים א, ד)

במכתבו המפורסם של הגר"א, שכתב לבני ביתו עת שנסע לארץ הקודש: "ואני תהלה לאל נוסע לארץ הקדושה שהכל מצפים לראותה, חמדת כל ישראל וחמדת השם יתברך, כל העליונים והתחתונים תשוקתם אליה".

אדרת אליהו על דברים פרק לג פסוק כט, אופן שני:

"**ורצה** לומר 'ארץ חפץ', שחפץ בה ה' יתברך. ושבחה מבואר בכל התורה (ח, ז), ארץ חמדה טובה ורחבה וכו', (יא, א) 'כי הארץ אשר אתה בא שמה' וגו', וכמו שנאמר (יהושע כא, מג) 'לא נפל דבר מכל הדבר הטוב אשר דבר ה' אל בית ישראל, הכל בָּא'. וכל תשוקתו של משה היה לכנוס בה, כמו שאמר (ד, כב) 'אינני עבר את הירדן ואתם עוברים וירשתם'" וגו'.

אדרת אליהו על דברים פרק ח פסוק ו:

"**כי** ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה. אוירה טוב, יפה נוף, אקלים מזוג, משוש כל הארץ".

❖

[עז] - מעלה שיש בידיעות גיאוגרפיות של ארץ ישראל -

כתב הגר"א (יהל אור, על זהר במדבר קנז ע"א, בנדפס עמ' 30) "כשבקש [משה רבנו] ['אעברה נא] ואראה את [הארץ הטובה'] (דברים ג, כה), בקש לידע כל עניינה, שהוא ענין גדול כמו ידיעת התורה. שגבוליה וכל עניינה הן ענייני תורה, בת מלך פנימה" עכ"ל.

והנה כך אמרו חז"ל: "אלמלי חטאו ישראל לא ניתנה להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע, שהיא תחומה של ארץ ישראל" (נדרים כב, ב). כלומר ידיעת גיאוגרפיה של ארץ ישראל יש בה סתרי תורה, בשמות הערים והמקומות.

❖

וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי וַאֲדַבְּרָה אֵלֶיךָ אֵת כָּל הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תְּלַמְּדֵם וְעָשׂוּ בָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לִרְשָׁתָהּ: (דברים ה, כח)

וְזֹאת הַמִּצְוָה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה יְדֹוָד אֱלֹהֵיכֶם לְלַמֵּד אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה (דברים ו, א)

אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְדֹוָד אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לִרְשָׁתָהּ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר אַתֶּם חַיִּים עַל הָאֲדָמָה: (דברים יב, א)

[עח] - בחג השבועות הראשון הקב"ה לימד אותנו שאין תורה כתורת ארץ ישראל, כי ה' נתן את התורה על הר סיני שהוא כארץ ישראל.

דהנה כתוב (דברים א, ו): "ה' אֱלֹהֵינוּ דִּבֶּר אֵלֵינוּ בְּחֹרֵב לֵאמֹר רַב לָכֶם שֶׁבֶת בָּהָר הַזֶּה", ופירש הגר"א ב"אדרת אליהו" שם: "וגילוי של תורה הוא בארץ ישראל כמו שאמרו 'אוירא דא"י מחכים' (בבא בתרא קנח, ב) וכו' וכמו שאמרו 'ראוי רבינו שתשרה עליו שכינה אלא בבל גרמה לו' (מועד קטן כה, א). וכמו שכתוב 'מלכה ושריה בגויים אין תורה גם הנביאים לא מצאו חזון מה' ' (איכה ב, ט) וכו' וכו'. וכן התורה לא ניתנה אלא לישראל בהר סיני, וזהו שכתוב כאן ["אלהינו דבר] אלינו בחורב" [=בהר סיני]. וארבע תיבות אלו הן כלל של כל התורה כולה. דהיינו 'ה' אלהינו דִּבֶּר אלינו' לעשותם על ידי המקום בחורב [=כלומר, בשביל לזכות בתורה - צריך את סגולת "המקום" בחורב, שהוא ארץ ישראל]. וזהו שאמרו משה קיבל תורה מסיני [=משה קיבל את התורה - מכח "סגולת המקום סיני"]. עכ"ל.

ודברי הגר"א צריכים ביאור, שהרי התורה ניתנה בהר סיני שהיה במדבר, ולא בארץ ישראל, ואיך מוכח מהמקום שבו קיבלו את התורה – שגילוי התורה הוא דווקא בארץ?

אמנם דבריו מבוארים על פי דברי הגר"א בשיר השירים (ב, יב, פירוש א') וז"ל: "וקול התור נשמע בארצינו, פירוש התור - הוא התורה. נשמע בארצינו – הוא הר סיני שהוא חשוב כמו ארץ ישראל. עכ"ל.

וכן כתב ר"א אבן עזרא (תהלים סח, יח) "כי קדושת ארץ ישראל בהר סיני". עכ"ל. וכן כתב הכוזרי (מאמר ב, פסקא יד) שהרי הר סיני נמצא בתוך גבול ארץ ישראל המובטחת לנו. כי נהר מצרים הוא הגבול הדרומי, וסיני נמצא מזרחה לו.

דברי ר' נפתלי מלינובסקי

❖

[עט] - אוירא דארץ ישראל מחכים, טעם לזה -

כתב החיד"א, "נחל קדומים" (פרשת ויחי, פסקא ו'):

"**הטעם** דאוירה מחכים שהוא אויר קדוש ואין דבר חוצץ בין א"י לשמים כי הוא רשות הגבוה. מה שאין כן חו"ל שהוא ארץ העמים כלומר ששולטים שם שרי אומות העולם, כל שר במקומו".

ובספרו "יוסף אומץ" (תשובה י"ט) החיד"א מביא דברי הב"ח (על יורה דעה, רנ"א) שהמחלק כספי צדקה יעדיף בני עירו ולא יתן לעניי א"י. אבל החיד"א חולק עליו ומביא ראיה מהספרי, שבני א"י קודמים לבני עירו שבחו"ל. ומוסיף טענה שבזה הנותן כספי צדקה זוכה לשתי מצוות, גם צדקה לעניים וגם יישוב ארץ ישראל.

❖

[פ] - יש מעלה להזכיר את המלים "ארץ ישראל", ובכל פעם מוסיף בזאת קדושה בנפשו של האומר -

כתב "**חתם סופר**": כתוב "ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר ייטב לך ואשר תרבון מאד, כאשר דיבר ה' אלהי אבותיך לך ארץ זבת חלב ודבש" (דברים ו, ג). המקרא קשי ההבנה. ונ"ל בכל הפרשיות הללו שנה ושילש בתוכחותיו ומזכיר ארץ ישראל בכל פרט ופרט. והוא לסגולה נפלאה, כי בהזכרת הארץ המקודש מוליד קדושה בלב השומע, כמו בטומאה 'ושם אלהים אחרים לא תזכירו, לא יִשָּׁמַע על פיך' (שמות כג, יג). וכמו כל האומר רחב רחב (תענית ה ע"ב), כן ההיפך בקדושה, בהזכרת ארץ הקודש" (חתם סופר על התורה, פרשת ואתחנן, שנת תקצ"א)

אמר המלקט: וכן הוא בירושלמי (יומא פ"ג ה"א), מדוע שאל הצופה אם "האיר כל המזרח עד שבחברון"? אלא שבא להזכיר זכות אבות. כלומר אמירת מלה זו עצמה מזכירה זכות אבות. כל שכן שם "ארץ ישראל" מזכיר זכות לעַם ישראל.

❖

[פא] - צריכים לחזק את יישוב ישראל בארצו. וכמה שהיישוב גדול יותר, כך הקדושה מתפשטת בשאר העולם -

המפרש לרמב"ם, שנדפס על הדף בסוף פרק חמישי של הל' קידוש החודש, הביא דברי רמב"ם בספר המצוות, (במצות עשה קנ"ג), וז"ל: ונאמר אם ח"ו יאבדו בני ישראל מא"י, חלילה מהשם מעשות זאת, לפי שהבטיחנו בתורה שלא תכלה זו האומה כלל, וכן אם לא נמצא בית דין בארץ ישראל, ולא בחו"ל בית דין שנסמכו בא"י, הנה זה החשבון [=של עיבור השנים, ותאריכי חגי ישראל] שאנו מחשבים אותו בחו"ל לא יועיל לנו כלום, שאין מעברין שנים וקובעין חדשים אלא בא"י שנאמר 'כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים".

שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' רלד ד"ה היוצא מדברינו) הביא דברים דלעיל [ובעת ההעתקה החסיר מלים ספורות], והוסיף כדלהלן:

"**וביאר** זה היטב ברלב"ח בקונטרס הסמיכות דף רצ"ו יעו"ש. ומהפלא שכתב [רמב"ם] שהבטיחנו בתורה שלא תכלה אומה זו. נראה מדבריו כי אילו ח"ו לא ישאר שום ישראל בא"י, אפילו יהיו יושבים ישראל בחו"ל, מיקרי כליון האומה ח"ו, אחר שאין לנו סמוכים ואי אפשר לקבוע חדשים ולעבר. וסבירא ליה לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים שנים וחדשים וקדשום זה לא יועיל אלא כשעל כל פנים נשארו בא"י אפילו כורמים ויוגבים ישראל, אשר בהגיע זמן ועידן ההוא, ואז הכורמים יקבעו מועדים ע"פ חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההיא, ובסדר העיבור של כל שנה, ועל ידי זה מתקדשים בכל העולם. ואי לאו, לא יועיל חשבון וקידוש הקדמונים ושבטלה כל התורה חלילה, ואין כאן אומה ישראלית ח"ו,

והיינו כליון האומה ח"ו. אלא שהבטיחנו יוצרנו שלא יהיה זה, אשר (ע"כ) [על כן] בשבעים שנה של גלות בבל שהיו סמוכים בחו"ל [=כלומר לא מתו עדיין אלו הסמוכים שגלו מארצנו לבבל] לא היינו בטוחים מהנ"ל. אדרבה היו נ"ב שנה שלא עבר אדם שם (ירושלמי, כלאים פ"ט ה"ג). משא"כ קלקלתינו עתה שאין לנו סמוכים, היה תקנת הארץ שבטוחה היא שישבו בה ישראל על כל פנים. זהו כוונת הרמב"ם". [עכ"ל חתם סופר].

במקום אחר הרחיב יותר החתם סופר (שו"ת או"ח סי' רג) : "קדשו כל החדשים והשנים עד ביאת גואל. מכל מקום זה לא יועיל אלא אם כן יושב על כל פנים שום ישראל [=יהודי אחד, לכל הפחות] בארץ ישראל, ולדידיה הוקדשו החדשים ההמה ע"פ חשבונות של הסמוכים האחרונים, הלל וחבריו. ומשם קדושה יוצאת לכל ישראל [=אף אלו הנמצאים בחו"ל]. אבל אי ח"ו היתה בטלה ישיבת א"י בזמן הזה, בטל גם הקידוש ההוא, ורוב מצוות בטלה חלילה. על כן עלינו לקיים הספקת ישיבתם [בארץ ישראל] בכל מאמצי כוחינו". [עכ"ל]

❖

[פב]- אין לבנות שלא לצורך בנין קבע בחוץ לארץ[78]

כתב שו"ת חתם סופר (יו"ד סי' קל"ח) בענין צוואת ר' יהודה החסיד (פסקא ט"ז) שיש סכנה לבנות בית של אבנים לדור בה, ביאר חתם סופר "ואולי בבונה בית אבנים שלא לצורך להרחיב לו משכנות בחוץ לארץ ולהתיאש מן הגאולה בכיוצא בזה הרי בִּנְיָנוֹ סכנה ואינה מצוה. והוא הדין נמי המרחיב דעתו לבנות במקום שלא היה שם בית כדי להוסיף ישיבת חוץ לארץ, דידיעת ההפכים אחת. כי היכי דאיכא מצוה בארץ ישראל בְּבָתֵּי טפי מִדְקֵלֵי [=מלנטוע אילנות] משום ישוב א"י ועיין סוף עירובין, הוא הדין בהיפוך בחוץ לארץ. וכו' וכו'. נתבונן מזקנינו שלא לבנות בתים ולנטוע כרמים כנ"ל. אך כל זה [=מדובר] לבנות שלא לצורך. [עכ"ל]

וכן כתב ספר "שני לוחות הברית" (של"ה) סוף מסכת סוכה. "והואיל ואתא לידי אודיע מה שבלבי היה בוער תמיד. כשראיתי בני ישראל בונים בתים כמו מִבְצָרֵי הַשָּׂרִים ועושים דירת קבע בעולם הזה ובארץ הטמאה. ואף שאמרו רז"ל עתידים בתי הצדיקים שיבואו לארץ ישראל, מכל מקום כוונתם של הבונים הוא להיות להם לנחלה להנחיל לבניהם כאילו היתה זו הנחלה לו ולזרעו וזרע זרעו עד עולם. וזה נראה ח"ו כהיסח הדעת מהגאולה. על כן בניי יצ"ו אם יתן ה' לכם עשירות גדול, בנו בתים כפי הכרח צרכיכם, ולא יותר" עכ"ל.

וכן כתב אחיו של מהר"ל, ר' חיים, בספרו "גאולה וישועה" פרק א, כאשר מפרט מה הן הסיבות לעיכוב הגאולה, וישראל הם עדיין בגלות. "הסיבה השלישית לגלות המר הזה, בעוה"ר

---

78. עיין לעיל פסקא ע"א

לפי שרבים מבני עמנו הם אשר כמעט מתייאשים מן הגאולה וחושבים עצמם כתושבים בארץ האויב, ובונים להם בתים נאים וחשובים, ולא בארצנו הקדושה אשר נשבע ה' לנו".

❖

[פג] - עיסוק במקצוע או אומנות כדי ליישב את ארץ ישראל, היא עצמה מצוה, ואין בזה ביטול תורה -

ספר רות פרק ג

(ב) וְעַתָּה הֲלֹא בֹעַז מֹדַעְתָּנוּ וכו' הִנֵּה הוּא זֹרֶה אֶת גֹּרֶן הַשְּׂעֹרִים הַלָּיְלָה" (רות ג, ב):

אמנם חז"ל (רות רבה ה, טו) מוסרים לנו כי בועז היה מגדולי הדור. והיה ראש בית דין (רות רבה ד, ה) והוא ובית דינו חדשו ההלכה "עמוני ולא עמונית" (ירושלמי יבמות פ"ח ה"ג) והוא היה דיין ובעל רוח הקודש (זהר ח"ב ריז, ב).

ובכן אדם מיוחד כזה לן בגורן, שם זורה שעורים? זה מתאים לפשוטי עם ולא לאיש סגולה כמוהו! ענה על כך "**חתם סופר**" (על סוכה לו, א) "שהעבודה בקרקע גופה מצוה משום ישוב ארץ ישראל, ולהוציא פירותיה הקדושים. ועל זה ציותה תורה 'ואספת דגנך' (דברים יא, יד). ובועז זורה גורן השעורים הלילה, משום מצוה. כאילו תאמר 'לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה'? הכי נמי לא יאמר 'לא אאסוף דגני מפני עסק [=לימוד] התורה'. ואפשר אפילו שארי אומניות, [כל] שיש בהם יישוב העולם, הכל בכלל מצוה" [עכ"ל].

ובכן למדנו מדבריו חילוק נפלא. כי כל בעלי אומניות, או העוסקים בישובו של עולם (אפילו פקידים במשרדים) אם זה מועיל ליישוב ישראל בארץ ישראל, הרי הם ממש עוסקים בדבר מצוה באותו הזמן. אבל לעומת זאת, כל בעלי אומניות או פקידים העושים אותו הדבר בחוץ לארץ, אמנם מועילים לעולם, אבל אין בזה מצוה! ועל זה צריכים לתת את דעתם היושבים בחו"ל, וכן יתנו דעתם החושבים לעבור לשם.

וזה נרמז במדרש ויקרא רבה (כה, ג) שכאשר באים לא"י יש מצוה לעסוק בנטיעת אילנות. והסבירו מקור למצוה זו במקרא

(כג) וְכִי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וּנְטַעְתֶּם כָּל עֵץ מַאֲכָל וַעֲרַלְתֶּם עָרְלָתוֹ אֶת פִּרְיוֹ שָׁלֹשׁ שנים" (ויקרא יט, כג).

וצ"ע הרי גם בחו"ל יש איסור ערלה, הלכה למשה מסיני. כל ההבדל הוא איך לפסוק בספק ערלה. ובכן מדוע התורה הוסיפה כאן פרט זה "וכי תבואו אל הארץ"? עונה "אור החיים" כי יש כאן ציווי לנטוע "עצי-פרי".

❖

עוד כתב "חתם סופר" (מהדורה על התורה בחמשה כרכים, פרשת ויצא עמ' קמד ד"ה וידר) מה שאמר יעקב "אם יהיה אלהים עמדי, ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך וכו' והיה ה' לי לאלהים" (בראשית כח, כ-כא) מה היתה שאלתו של יעקב?

דורש "חתם סופר" "הנה כתיב 'יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי' כי הארץ הקדושה נחלת ה' ומקום שכינתו בעולם. אמנם עדיין לא נודע שתהיה חלק האומה הנבחרת שם דוקא, ושחלק יעקב אגוד שם וכו' וכו'. ועדיין יש להסתפק אי השכינה אקרקפתא דגברא מונח, אם יצא לחו"ל יהיה [ה'] עמו על כל פנים על דרך 'השוכן אתם בתוך טומאותם', או **שאינו עמו אלא בצירוף קדושת הארץ,** וא"כ אינו מיוחד על שמו של יעקב לבדו להקרא 'אלהי יעקב' אלא 'אלהי הארץ'. וכו' וכו'.

מכל מקום ידוע הוא כי **אנו צריכים לשאוב כל מחיתנו ופרנסתנו דרך ארץ הקדושה,** בכוונתנו בתפילה אליה כמו גבי דניאל 'וכווין פתיחן ליה נגד ירושלים' (דניאל ו, יא). וכו'. וידוע כי כל התורה היא 'משפט אלהי הארץ' כמו שכתב רמב"ן (בראשית כו, ה; ויקרא יח, כה). אבל מכל מקום גם בחו"ל צריכים לשמור כדי שלא יהיו חדשים עלינו כשנחזור במהרה". [עכ"ל לענינו].

❖

[פד] - דברי המלבי"ם בענין חשיבות הישיבה בארץ ישראל -:

"**ככה** נתן לכם ה' את הארץ כדי שתשבו בארצכם, ולא תתערבו בין העמים הקדמונים, ולא תפלו עוד במחלת הנפש" [=כמותם] – (המלבי"ם על דברים, סוף פרק כח).

וכן כתב המלבי"ם על דברי האשה החכמה מן תקוע, שבקשה מהמלך דוד להחזיר את בנו אבשלום לא"י "חושב אלהים מחשבות לבל ידח ממנו נדחה, שהנדח ממקומו שלא ידח מהאלהים, שלא יהיה [נשאר אבשלום] בארץ טמאה וילמד לעשות כתועבות הגוים ההם" (שמואל-ב יד, יד).

מלבי"ם על ויקרא פרק כ פסוק כב:

"**והלא** אני [=הקב"ה] הבאתי אתכם על מנת לשבת בה, כי יש תכלית נשגב בישיבתכם בארץ, שבזה תשרה השכינה שם. וזה היה תכלית בריאת העולם, שישכון בתחתונים וינהיג הנהגה נסית מופלאת".

מלבי"ם על ויקרא פרק כה פסוק לח: "ואמר עוד 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים'. כי קישור אלהותו עמהם תלוי בישיבת הארץ, ששם השכינה והיא הארץ הנבחרת לנבואה ולקדושה, ארץ אשר ה' דורש אותה תמיד. והיוצא לחו"ל נכנס תחת ממשלת השרים העליונים והטבע. והוא שדוד אומר וכו', בכתובות" (דף קי ע"ב).

"**שהיה** מנהג בימי קדם לשורר שירים בספור שבח ארץ ישראל" (המלבי"ם על תהלים קלז, ג).

❖

[פה] - כִּי יַכְרִית יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וְיָרַשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם: (דברים יב, כט)

כותב על כך המלבי"ם:

"**ומה** שאמר 'אשר אתה בא שמה לרשת אותם' מיותר, שהיה לו לומר 'כי יכרית ה' אלהיך את הגוים מפניך', [אלא] פירושו שבשכר שתבא לרשת אותם יכריתם מפניך וירשת אותם. [עכ"ל]

כלומר בזכות ישיבת ישראל בא"י, בזכות זו ילחם ה' מלחמותינו ונצליח להוציא אויבינו הגוים מארצנו. כלומר הצרות שיש בימינו מהנכרים הנמצאים בארצנו (ראה במדבר לג, נה שם נאמר – "והיה אשר תותירו מהם לשִׂכִּים בעיניכם ולצנינים בצדיכם") אפשר לצמצם ולמנוע. מפני שכל יהודי ויהודי המצטרף לאוכלוסית ישראל בארצו יש בזה סגולה נוספת להוציא מכאן את הנכרים, ולמנוע צרות מכלל ישראל.

הנה אחריות זאת מוטלת על כל יהודי ויהודי [א] לבוא מחו"ל לארצנו [ב] שלא יצא אחד מיהודי הארץ לנדוד חוצה.

❖

[פו] - כשבאים לארץ ישראל, יש ללכת בפסיעות מהירות, באהבה וחשק -

אחרי שיוסף הִתְוַדֵּעַ אל אחיו, ושלח אותם חזרה לארץ ישראל כדי להביא את יעקב, אמר להם: (בראשית מה, כד): וַיְשַׁלַּח אֶת אֶחָיו וַיֵּלֵכוּ, וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אַל תִּרְגְּזוּ בַּדָּרֶךְ: ופירשו חז"ל (תענית י, ב) "אל תפסיעו פסיעה גסה". וצריך עיון משום מה לא שמענו שיעקב עצמו יזהיר אותם על כך?

אלא יש להבדיל בין היוצא מא"י, שאז פסיעותיו אטיות והססניות, לבין העולה לא"י שהוא רץ כאילו עולה לבית הכנסת ולבית המדרש (שו"ע או"ח סי' צ סעיף יב). כאשר יוסף שלח אותם, ידע כי כל חשקם הוא לרוץ לא"י, ולכן הזהיר אותם לא לפסוע פסיעה גסה, המזיקה לעינים (תענית י, ב). אבל יעקב לא הצטרך להזהירם על כך, כי הם היו אז יוצאים מארץ הקודש.

הרב משה ליכטמן מציין ומדייק:

וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב רַגְלָיו וַיֵּלֶךְ אַרְצָה בְּנֵי קֶדֶם: (בראשית כט, א)

כתב רש"י: "וישא יעקב רגליו - משנתבשר בשורה טובה שהובטח בשמירה, נשא לבו את רגליו ונעשה קל ללכת. כך מפורש בבראשית רבה.

ומה היתה ההבטחה? הוא כמה פסוקים לפני זה:

וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וַהֲשִׁבֹתִיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ: (בראשית כח, טו)

אבל כאשר ירד יעקב למצרים, כדי לראות את פני בנו אהובו יוסף:

וַיָּקָם יַעֲקֹב מִבְּאֵר שָׁבַע וַיִּשְׂאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יַעֲקֹב אֲבִיהֶם וְאֶת טַפָּם וְאֶת נְשֵׁיהֶם בָּעֲגָלוֹת אֲשֶׁר שָׁלַח פַּרְעֹה לָשֵׂאת אֹתוֹ: (בראשית מו, ה)

כאן כבר אין לבו נושאת את רגליו, אלא הוא זקוק לשבת בעגלות! אין לו אותה שמחה?! הרי הוא הולך לראות את בנו שלא ראה אותו זה כבר כ"ב שנה! אלא היציאה מארץ ישראל היא קשה עליו.

וכן הנצי"ב (העמק דבר, בראשית מה, כה) כותב בענין אחי יוסף, בחזרתם לארץ ישראל: וַיַּעֲלוּ מִמִּצְרַיִם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ כְּנַעַן אֶל יַעֲקֹב אֲבִיהֶם: מדייק על המלים "המיותרות" "ארץ כנען" [ולא די: אל יעקב אביהם] שהיו להם שתי מטרות. גם לשוב אל אביהם, וגם לבוא לארץ הקודש.

❖

[פז] שכר המצוות מרובה יותר למי שמקיים אותם בארץ ישראל, מאשר המקיים אותה המצוה בחו"ל -

בענין איסור רבית, אמרה התורה:

(כ) לֹא תַשִּׁיךְ לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל דָּבָר אֲשֶׁר יִשָּׁךְ:

(כא) לַנָּכְרִי תַּשִּׁיךְ וּלְאָחִיךָ לֹא תַשִּׁיךְ, לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ **עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ:** (דברים כג, כ-כא)

והרי ברור שאיסור זה מחייב אותנו בין בהיותנו בא"י ובין בהיותנו בחו"ל, כי מצוה בחובת בגוף (קידושין לז, א). ומדוע הוזכרה כאן ארץ ישראל? עונה כאן הנצי"ב (העמק דבר):

"**על** הארץ אשר אתה וגו'. אע"ג דאין חילוק בזה א"י לחו"ל. מכל מקום שכר מצות וחקי התורה גדול יותר בא"י, שעל כן היא נקראת 'תורת אלהי הארץ'. וכבר ביארנו בספר שמות (כ. יב) פסוק כבוד אב". [עכ"ל]

וזהו זירוז גדול לכל אוהב ה' באמת, שיעלה ארצה. וכן זירוז גדול הוא שהיושב כאן לא יצא, אפילו לזמן מועט.

❖

[פח] - יהיו בעתיד שני גלי עלייה לארץ ישראל, אלו מרצון ואלו שלא מרצונם -

משך חכמה על דברים פרק ל פסוק ג

(ג) וְשָׁב יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרִחֲמֶךָ וְשָׁב וְקִבֶּצְךָ מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר הֱפִיצְךָ יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה (דברים ל, ג): – [=הלשון כפולה, גם "ושב" מוסב על הקב"ה - מגילה כט, א]

["**ושב**"] יאמר כי ישראל אשר המה בשבי שמשתוקקים אל ארץ ישראל ורוצים לברוח מחוצה לארץ כמבור השבי, המה ישיב מקודם. [=וההמשך שבפסוק:] "וְרִחֲמֶךָ ושב וקבצך מכל העמים" כו' המה הישראלים אשר מצאו קורת רוח בארץ נכריה ובטלה מהם התשוקה לארץ הצבי, גם הם יקבצם השם וישיבם אחרי זה.

❖

דברי מקובלים אחרונים המעוררים לאהבת ציון

[פט] - היוצא לחו"ל, מחליף את נשמתו -

ר' אברהם אזולאי, אבי סבו של החיד"א, חסד לאברהם,[79] מעין ג, נהר י':

"**הנה** אמרו רז"ל (כתובות קי, ב) 'כל מי שדר בחו"ל דומה מי שאין לו אלוה' להיות שנשמתו אצולה ממקום הקודש. ועל פי האמת אין כח בקליפה לשלוט בה כי היא 'חלק ה' עמו' ואינם חלק של השרים [=מלאכי מעלה] ונמצא כי אין השר שולט בו כלל ועיקר. [=כנראה חסרות כאן כמה מלים, כדלהלן. "כל זה אמור כשהוא בא"י. אבל כשיוצא מארץ ישראל] וגם השכינה אינה שורה עליו מפני שהוא תוך מצולות ים של הקליפה המתלבשת בארץ עכו"ם הטמאה, אשר מצדם הוא טמא ומטמא, ונמצא לפי זה שאין לו אלוה. ואין ספק כי נפש רוח ונשמה וגופו מתלבשים הם בקליפות ובטומאות. זולת מה שאין מעשיו הטובים ותורתו הטהורה גורמים לעשות יחוד גמור, מפני שמתלבשת היא באויר העכו"ם בארצם הטמא. וכו' וכו'.

כי מי שהיה כל ימיו בארץ ישראל נמצאת נשמתו גם בעת בואה לגופו היתה בטהרה ונקיון בלתי נטמאת באויר ארץ העכו"ם, והוא מעלה וסיוע גדול אל העבודה [=של הקב"ה]. וגם אם בקטנות נכנס אדם בא"י קודם י"ג שנה, יזכה ג"כ קצת למדה זו, כי אין היצ"ה [=יצר הטוב] בא אל הנשמה שבאדם עד היותו בן י"ג שנה וכו'. וכן כל המצוות שעושין הם בטהרה ובנקיות עד צאתו מן עולם הזה, ונמצא גדל בשם טוב. אבל העולה בזקנותו לא"י אינו בכלל מדה זו, ואינו זוכה כי אם אל השְׁנַיִם, שהם הפטירה והתחיה כמ"ש לעיל וכו'

---

79. מחויב אני להודיע כאן כי העתקתי הדברים ממהדורת צילום של הספר (לבוב, תרכ"ג). אבל בימינו אדם אחד הוציא לאור ספר זה, בעריכה מחודשת, ומקוצרת הרבה, והקטעים שהעתקתי אינם שם

[=**אבל** לעומת זאת] שישראל אשר הם בחו"ל ועוסקים במצוותיו, ואפילו בתורה, ודאי הוא שאותן המצוות ישפיעו לטובה, רק אותו שפע אי אפשר להיות נשפע עליו אם לא ע"י אותו השר [=מלאך הממונה בשמים] אשר שם בחלק ארצו, וזה דברפשוט. [עכ"ל לענינו]

חסד לאברהם, מעין ג, נהר יד:

"**היוצא** מא"י לדור בחו"ל נחלף לו נפשו המושכלת שהיא מיצירה, וניתן לו נפש אחת מֵעֲשִׂיָּה[80] במקומו, ומתלבשת עליו קליפה אחת מהתמורות" [עכ"ל]. ויודעי דבר מבינים כי ירד ברוחניותו בתועלת מצוותיו לתקן בעולמות-מעלה.[81] כמו שכתב הרב אברהם אזולאי (מעיין שלישי, נהר ח' כאשר העתיק דברי ר"מ קורדוברו) "שהיושבים בחו"ל הם עובדים עבודה זרה בטהרה בדבריהם הלזו, כי אין ההנהגה העליונה [=תיקוני עולמות מעלה] מתנהגת לא בזריחת המזרח ולא בשקיעת המערב, וכן לא בצפון ולא בדרום, רק אל הנקודה של ארץ ישראל, היא במובחר הישוב".[82]

וכתב הרב נתן שפירא [חי כשבעים שנה אחרי אריז"ל], בספרו "טוב הארץ" (מהד' יריד הספרים, ירושלים, עמ' כה-כו): "הענין הוא כי השכינה שורה בארץ ישראל בלי אמצעי וכו' בסוד הפסוק 'כי בנה ה' ציון, נראה בכבודו' (תהלים קב, יז) וכו'. אמנם בחו"ל ח"ו שתרד כך השכינה, שעל זה נאמר 'אני ה' הוא שמי, וכבודי לאחר לא אתן' (ישעיה מב, ח). אם כן היאך תתפשט השכינה שייהנו ממנה הקליפות ח"ו? להיות בניה עזובים שם באור הטמא, אי אפשר! אלא תתפשט ניצוציה עד מקום שישראל שרוים, ותתלבש בלבושי הקדושה בתוך החיצונים, דהיינו מתלבש ניצוץ שלה בחו"ל בְּשַׂר ההוא שישראל תחת ידו, בסוד 'ומלכותו בכל משלה'. [עכ"ל לענינו].

מובן מאליו מה הקלקול שגורם אותו יהודי העוזב את ארץ ישראל, אפילו לימים מספר.

❖

[צ] - פירות וירקות הגדלים בארץ ישראל -

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בֹּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשָׁבֶת, אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בֹּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן (שמות טז, לה).

שואלים, אם האוכל הזה הוא כה מקודש, שהוא יורד מן השמים, מדוע לא זכו ישראל לאכול ממנו גם בבואם לארץ הקודש? עונה על כך הרב אברהם אזולאי (אבי סבו של הרב

---

80. יש ארבעה עולמות רוחניים, מלמעלה למטה: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה

81. כמו שהבאנו דברי רמ"ק בהקדמה לספרנו זה

82. שארץ ישראל היא המקור ההתחלתי של כל שבעה ימי השבוע, מפורש בכוזרי (מאמר ב ס"ק יח, כ)

חיד"א) בספרו "חסד לאברהם" (מעין ג, נהר כא). כי הפירות והירקות שגדלים בארצות העמים הם מושפעים מגזירות המלאכים הממונים על הארצות ההן (עיין רמב"ן, ויקרא יח, כה) ואינם כדאיים לקבל רוחניות קדושה המתאימה לדור דיעה, מקבלי התורה. לכן ה' שלח במיוחד מן מן שמים. "אמנם פירות א"י הם ע"י [עצם] הקדושה" ואין צורך למַן מן השמים.

והמושג הזה קרוב לדברי הב"ח (על טור או"ח סי' ר"ח ד"ה ונאכל מפריה) מדוע אנו מבקשים בתוך ברכה מעין שלוש, "על המחיה וכו' ונאכל מפריה ונשבע מטובה". "כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה".

❖

[צא] - חסרון של תורה הנלמדת בחוץ לארץ -

בספר "אור החמה" של המקובל ר' אברהם אזולאי (אבי סבו של החיד"א) כתב על פרשת וישב (זהר ח"א דף קצ): "תורת חו"ל מלובשת בקליפות וחיצונים, ואינה מאירה. וגם אפילו [=לימוד] לשמה בחו"ל אינה מצלחת ואינה מאירה וכו'. ותורת א"י היא מופשטת מלבושי שק, ולכך היא מאירה".

❖

[צב] - הנמצא בא"י נחשב כמו "בן" להקב"ה -

כתב ר' נתן שפירא, "מגלה עמוקות", על פרשת ואתחנן, אופן רכ"ד:

"**כי** שם בארץ ישראל זוכה הבן לאכול על שולחן אביו (ברכות ג, א) ובארץ ישראל נקראו ישראל "בנים". וכשהם בחוצה לארץ נקרא "עבדים".

וכן כתב המקובל הרב אליהו הכהן (מחבר "שבט מוסר") בספרו "מדרש תלפיות", ענף ארץ ישראל. וכן כתב הרב חיים פאלאג'י (ארצות החיים, פסקא י)

❖

[צג] - "טוֹב פַּת חֲרֵבָה וְשַׁלְוָה בָהּ מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי רִיב" (משלי יז, א)

אמרו על כך חז"ל (ילקוט שמעוני משלי - פרק יז - רמז תתקנ"ו):

"**אמר** ר' יוחנן 'טוב פת חרבה' זו ארץ ישראל. שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה, זוכה לעולם הבא, 'מבית מלא זבחי ריב' זה חוצה לארץ שהיא מלאה חמסים וגזלות". [עכ"ל]

הוסיף מימד פנימי הרב נתן שפירא (חי כשבעים שנה אחרי אריז"ל) בספרו "טוב הארץ" (מהד' יריד הספרים, עמ' ט"ו): "הכונה כי בעוה"ר עתה בעת החורבן השפע שמקבלת השכינה

היא התמצית ממה שהיתה מקבלת מקודם בבנינה. והשפע בעצמו לוקחת בעוה"ר השפחה בישא [=סטרא אחרא] כמה דאת אמר 'ושפחה כי תירש גבירתה' (משלי ל, כג). אבל עדיף אותו השפע המועט שיורד בא"י שהוא בתוך אויר הקדוש, מכל השפע היורד בחו"ל בתוך אויר הטמא. וזהו שאמר 'טוב פת חרבה' זו א"י, ואין לה עתה אלא התמצית. שאפילו אדם אוכל בה פת ומלח, שאינו גורם במעשיו הטובים שלו להוריד אלא התמצית בלבד, מכל מקום זוכה לעולם הבא. כי זה המעט שגורם הצדיק במעשיו להוריד בא"י הוא חשוב לשכינה [=יותר] מכל אילי נביות בזמן שבית המקדש היה קיים".

❖

[צד] - האוכלים מאכלים שנתבשלו ע"י הגוים בחו"ל, ניזונים מהסטרא אחרא -

להלן דברי המלאך המגיד מן שמים, אל ר' יוסף קארו (ספר "מגיד מישרים" - פרשת ויקהל):

מאי דאמור רבנן "ישראל שבאותו דור נתחייבו כלייה מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע" (מגילה יב ע"א). דליכא למימר דמשום דאכלו מאכלות אסורות איחייבו דהא כתיב "והשתייה כדת" (אסתר א, ח) וכו'. כלומר דעל פי דת כל אחד ואחד היתה השתיה. דישראל דאסור להם יין נסך ויין של גוים, לא הוו משקיין להו אלא מיין של ישראל. וְשַׁמָּשִׁין ישראל הוו מזגין להון. וכן מיכלי דיהבי להו לישראל הוו בשילי ליה ע"י ישראל דלא הוו אנסי להו למיכל ולמשתי מאי דאסר להו. וז"ש "אין אונס" (שם) והיינו דכתיב "לעשות כרצון איש ואיש".

אבל חובא דילהון אע"ג דאוכלין ומשקין הוו דהיתרה, מכל מקום כיון דמסעודתו של אותו רשע נהנו הוי כאילו כנסת ישראל ינקא מההוא סטרא. ובהכי גרמו לאטלא זוהמא בכנסת ישראל. והיינו טעמא דאמור רבנן (עבודה זרה ח ע"א) ישראל שבחוצה לארץ עובדי ע"ז בטהרה הם וכו' דאע"ג דאוכלין ומשקין דהיתרה נינהו, כיון דמסעודתו של גוי אכלי להו הוו כאלו ינקי כנסת ישראל מההוא סטרא. והוא הדין אי שדר ליה הגוי אוכלין ומשקין מסעודתיה, שלא ליהנות מסעודת גוי. בר מאי דשדר ליה עופות חיים וכיוצא בהם מידי דאית להו חיותא ושדר ליה כד הוה חי, דכיון דאית ביה חיותא ועדיין הוא חי לא חל עליה סואבותיה של נכרי. עכ"ל.

❖

[צה] - מזון של ארץ ישראל, ברכה בכמות, וברכה באיכות

"**ארץ** אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה" (דברים ח, ט). מדברי המומחים ידענו שארץ ישראל מבורכת בכל צְמְחִיָה טובה. כך לשון החוקרים אפרים ארני ואלישע אפרת[83] בספר "הגיאוגרפיה של ארצנו" (הוצ' אחיאסף, תש"ך) עמ' 154:

---

83. שילבנו כאן במדור של המקובלים פרט זה מדברי חוקרי זמננו, כי הוא מרחיב ידיעותנו על ברכת הארץ

"**הודות** למצבה הגיאוגרפי בגשר שבין שלוש יבשות ושני יַמים, והודות לגיוון תנאיה האקלימיים והקרקעיים נעשתה ארצנו מַעֲבָר או מפגש של צמחים רבים שעיקר גידולם בארצות וביבשות שונות וגם רחוקות. אזורים צמחייתיים שולחים לתוכה שלוחות, ובה מגיעים עשרות צמחים לקצה גבול תפוצתם, הן כאלה שבית גידולם המקורי באיזור הממוזג והקר, והן צמחים טרופיים. מסיבה זו מספר המינים של צמחי ארץ ישראל גדול יותר ומגיע ל-2,250 לעומת 1,700 מינים, למשל, באנגליה; 1,330 בנורבגיה או 1,500 במצרים- הגדולות בהרבה מארצנו".

ויש להוסיף על דבריו. כי העופות הנודדים מאקלים לאקלים (הדרמה או הצפנה) עוברים בשמי ארצנו הרבה יותר מאשר בארצות אחרות באזור. וכיון שרק עשרים וארבעה מיני עופות הם הטמאים (דברים יד, יב-יח), והשאר כולם טהורים, הרי גם ממזון זה "לא תחסר כל בה".

❖

[צו] – דברי רמח"ל:

"**כי** בזמן בית המקדש היתה הקדושה מצומצמת בארץ הצבי [=ארץ ישראל] ולא היתה יוצאת החוצה. ובזמן הגלות נצטמצמה יותר וחזרה להיות נקודה קטנה. והנה בזמן הגאולה תשוב להתרחב על הארץ הקדושה, שגם היא תהיה רחבת ידים מאד ועל זה נאמר 'הרחיבי מקום אהלך' (ישעיה נד, ב). ואמנם מן המדריגה התחתונה החיצונה שבמלכות, יתפשטו ענפים לכסות על פני האדמה, כי כבר נטהרה מטומאתה. ואז תהיה כל הארץ טהורה, ולא קדושה. כי אין קדושה אלא לארץ ישראל". (מאמר הגאולה, "ספר המאמרים", מהד' מישור, עמ' קכב)

ומה הוא ההבדל בין "טהרה" ל"קדושה"? עונה על כך (לענין אחר) רמח"ל (מסילת ישרים, פרק כו):

ותראה עתה ההפרש שבין הטהור לקדוש: הטהור, מעשיו החומרים אינם לו אלא הכרחים, והוא עצמו אינו מתכוין בהם אלא על צד ההכרח, ונמצא שעל ידי זה יוצאים מסוג הרע שבחומריות ונשארים טהורים, אך לכלל קדושה לא באו, כי אילו היה אפשר בלתם, כבר היה יותר טוב:

אך הקדוש הדבק תמיד לאלהיו, ונפשו מתהלכת בין המושכלות האמתיות באהבת בוראו ויראתו, הנה נחשב לו כאילו הוא מתהלך לפני ה' בארצות החיים עודנו פה בעולם הזה, והנה איש כזה הוא עצמו נחשב כמשכן, כמקדש, וכמזבח" [עכ"ל לענינו].

נביא כאן דברי המלבי"ם (על שמות ו, ד) שהקב"ה מבטיח לתת לנו את ארץ הקודש מפני האבות "את ארץ מגוריהם אשר גרו בה". הלשון משמע ארעיות, כמו לשון גרות. זו לשון המלבי"ם: "שלא היו כתושבים בארץ רק כגרים. כי עיקר משכנם וביתם [=של האבות] היה

בעולם העליון, להתהלך לפני ה' תמיד, ובעולם הזה היו כגרים. ועל כן ניתן להם א"י המוכשרת לזה כי היא ארץ ההשגחה והקדושה והנבואה" [עכ"ל המלבי"ם]. [84]

כלומר בחוץ לארץ שיא עליית האדם הוא שלא יטמא בדברים רעים. אבל אין כל כך ביכולתו להדבק בקדושה, שמעשיו וכוונותיו יעלו תיקונים בספירות-מעלה. שמא לכן גזרו תלמידי ר"ח ויטאל שלא יוציאו כתבי אריז"ל מתחום ארץ ישראל ("קהילת יעקב", בעריכת הרב יעקב צמח, מהד' ישיבת אהבת שלום, שנת תשנ"ב, מבוא עמ' 48-49). ולכן יש שלא נהגו מעשיהם ע"פ סתרי אריז"ל בהיותם בחו"ל (ראה "גליון מהרש"א", ר' שלמה איגר, על שו"ע יורה דעה סי' קפא ד"ה אבל במספרים, בשם שו"ת באר עשק סי' ע'. וכן אמרו בשם רמ"ע מפאנו שו"ת חתם סופר או"ח סוף סי' קנט). ולכן אין חו"ל ראוי לקדושה, אלא ראוי רק להגיע לדרגת טהרה בלבד.

עוד כתב רמח"ל: "והנה צריך שתדע שהנקבר בארץ [=ישראל] אם הוא צדיק נאמר בו 'צדיקים במיתתם קרויים חיים' (ברכות יח, ב) מפני שכיון שהוא נקבר הנה סודו להיות מתפרש ממנו הרע של זוהמת הנחש, והוא נטהר. וכו'. אבל מתי חו"ל, אע"ג שמצד זה הם חיים, כי זוהמת הנחש סרה מהם, אבל יש טומאה אחרת ששורה עליהם, והיא טומאת ארץ הטמאה. ועל כן צריך להם צער גלגול מחילות (כתובות קיא, א) שעל ידי זה מסתלק מהם גם בחינת הטומאה הזאת, והם נטהרים לגמרי". (קנאת ה' צבאות, "גנזי רמח"ל", במהד' ר"ח פרידלנדר, עמ' קכה-קכו).

[צז] - אסור להשוות לשבח שאר ארצות, כאילו הן דומות לארץ ישראל -

אבשלום בן דוד הרג את אחיו אמנון, ולכן ברח אל אבי אמו מלך גשור בחוץ לארץ. אז פנה יואב אל המלך להרשות שובו של אבשלום לירושלים. אמנם דוד הרשה אבל לא רצה לראות את פניו של אבשלום (שמואל-ב יד, כח). אחר כך פנה אבשלום אל יואב בתלונה: "למה באתי מגשור? טוב לי עוד אני שם. עתה אראה פני המלך" (יד, לב).

העיר על כך הרב משה דוד וואלי (תלמיד חבר לרמח"ל) בספרו על שמואל-ב עמ' שז: "ומתשובתו של אבשלום נראה בפירוש שעדיין טינא היתה בלבו ועומד בקלקולו. שהרי השוה

---

84. גם דוד המלך החסיד אמר "גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ, אַל תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ" (תהלים קיט, יט). וראוי לציין כאן דברי "עקידת יצחק" (פרשת שלח, שער ע"ז, דף מו ע"א):

ארץ חטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש. היתכן שתהיה ארץ נושבת זולת הדברים האלה ההכרחיים? אלא שרצה לומר כי ימצאו שם מכל המינים האלה די ספוקם לכדי חיותם המשוער והמוגבל, לא בשפע רב לעשות בו סחורות ולהתעמל בסחורותיהם ולהטריד בעסקיהם. והוא מה שביאר באומרו 'ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם, לא תחסר כל בה'. שהכוונה העצמית היא לסלק המסכֵּנוּת ולהסיר חרפת רעב, לא אל היתרונות הדוחים בעליהן מעל התורה והיראה האלהית:

היישוב בירושלים במקום הקדושה, לישיבתו בגשור במקום הקליפה. ועוד גילה דעתו מתוך דבריו שנחשב לו יותר טוב ישיבתו לשם מישיבתו בירושלים וכו'. ומי שמבזה ישיבתו במקום הקדושה זה סימן ברור שעומד בקלקולו ואינו ראוי לישב בתוכה" [עכ"ל].

בדומה לכך כותב הרב משה דוד וואלי (תלמיד-חבר לרמח"ל), כי כאשר נלחם סנחריב וגירש את עשרת השבטים מארץ ישראל, אחר כך צר על העיר ירושלים. היו לו 185,000 חיילים, ולחזקיה המלך לא היו אפילו 2,000 חיילים, ניסה שלוחו של סנחריב לדבר על לבם של הנצורים בעיר שייכנעו לו, ואז לא יֵצֵר להם. בתחילה התקבלו דבריו אצל עַם עני ודל שבעיר כי היו בצרה גדולה. זו לשון רמ"ד וואלי: "והיו מתפתים בנקל מדבריו אלה וכו' אלמלא שהקב"ה נתן בלבו של הרשע הזה להוסיף עוד שהיה בדעתו של מלך אשור להגלותם מארצם כאומרו 'עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם, ארץ דגן ותירוש ארץ לחם וכרמים, ארץ זית יצהר ודבש". והם היו יודעים שאין מעלת שאר ארצות שוות אליה [=אל ארץ ישראל] במעלה החומרית, ולכן לא השגיחו לדבריו ועמדו בנסיונם, אע"פ שאמר אליהם "וְחִיוּ ולא תמותו" (מלכים-ב יח, לב). כי היו יודעים שיותר טוב למות בארץ ישראל מלחיות בשאר הארצות. שכן דוד הוא אומר "כי טוב חסדך מחיים" (תהלים סג, ד). וחסד השם מתפשט בארץ ישראל תמיד בלי מונע, מה שאין כן בשאר הארצות שיש כמה קליפות המבדילות" [עכ"ל]

ר' משה דוד וואלי, על מלכים-ב פרק יח, עמ' רצד

❖

דברי בני זמננו המעוררים לאהבת ציון

[צח] - מעלתם הרוחנית של הקונים קרקע בארץ ישראל -

אחרי ששכם בן חמור אנס את דינה בת יעקב, כתוב "ותדבק נפשו בדינה בת יעקב, ויאהב את הנערה, וידבר על לב הנערה" (בראשית לד, ג). וצ"ע מפני מה התורה תספר לנו זאת שדיבר על לב הנערה? ועוד קשה, כיצד תתפתה בת שגדלה בבית הקדוש של יעקב, ללכת אחרי ההבל? מה היה יכול מנוול זה להשפיע עליה?

אלא מובא ב"פסיקתא זוטרתי" (לקח טוב): "מה אמר לה? אביך נתן לי מאה קשיטה בשדה אחת. אני אתן לך כמה שדות וכמה כרמים". מעיר הרב יהודה גינזבורג ("ילקוט יהודה") כי הנה ר"א אבן עזרא על בראשית (לג, כט) כתב "חלקת השדה - חלק בשדה. והזכיר זה הכתוב להודיע כי מעלה גדולה יש לארץ ישראל. מי שיש לו בה חלק חשוב הוא כחלק עולם הבא". כלומר יש סגולה נפלאה בארץ הזו. ויעקב אבינו היה מפרסם זאת, כמו שגם אברהם ויצחק היו מפרסמים לאומות לעולם. לשון הרב גינזבורג: "ודאי דינה לא רצתה להנשא לשכם מפני שבני אברהם לא רצו להתחתן עם בני הכנענים. לכן היה מפתה אותה שאדרבה, בזה עתיד

שיהיה לה חלק לעולם הבא, כי ע"י הנישואין האלה יתן לה הרבה שדות וכרמים. וחלק בא"י הרי הוא חשוב כחלק לעולם הבא!" עכ"ל.

נוסיף לכך דברי חז"ל: (כתובות דף קיא, א):

"**נותן** נשמה לעם עליה" (ישעיה מב, ה) מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדרבי אבהו דאמר ר' אבהו אפילו שפחה כנענית שבא"י מובטח לה שהיא בת העולם הבא". ואם זה ביושבים בה בלבד, כל שכן ברוכשים קנין בארץ הקודש. ואלו הדברים שאמר לה שכם, ולכן התורה הודיעה לנו פרט חשוב זה. [עד כאן מדברי הרב יהודה גינזבורג]

❖

[צט] - הציווי הראשון שה' פקד לשבעה אבות העולם, היה למען ארץ ישראל -

ידועים דברי רמב"ן (ויקרא יח, כב) על הקשר שיש בין א"י וכלל קבלת עול קיום המצוות. הבאנו בהקדמה לספר זה. ויש לציין כי גם שבעה האושפיזין (המסמלים ז' ספירות עליונות) **תחילת גילוי שכינה עליהם היה בענין ציווי א"י**, אשר היא כוללת כל קיום תרי"ג מצוות כנ"ל.

א. אברהם אבינו, שה' ציוה לו בתחילת הופעת ה' ית"ש אליו היתה "לך לך מארצך וכו' אל הארץ אשר אראך" (בראשית יב, א). ואמנם כאן יש בלשון חיובית, כי אברהם הוא במדת "אהבה" ("אברהם אוהבי") ובכך יש מצוות עשה (רמב"ן, שמות כ': "לאוהבי ולשומרי מצוותי").

ב. יצחק אבינו, תחילת דיבור ה' אליו היתה "וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה, שְׁכָן בארץ אשר אומר אליך. גור בארץ הזאת וכו' כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל" (בראשית כו, ב–ג). הלשון מנוסחת בשלילה ("אל תרד") כי "פחד יצחק", מדת היראה, וברמב"ן (על בראשית מו, א) כתב שזה כוחו במניעת לאוין. ובכן גם הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ט) כתב בלשון שלילה ("אסור לצאת מא"י") והוא מלשון התוספתא ("כל היוצא מא"י כאילו עובד ע"ז").

ג. יעקב אבינו, המסמל מדת הבטחון בה' ודבקות בו (עיין בראשית רבה, תחילת פרשה ס"ח), תחילת הופעת ה' אליו היתה "והנה ה' נצב עליו ויאמַר אני ה' אלוהי אברהם אביך ואלהי יצחק, הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך" (בראשית כח, יג). ה' הודיע לו שרש הדבקות, "אני ה'" וזאת מחמת הגזע, אבותיך אברהם ויצחק. ומיד הודיע לו על קשרו לא"י. וזה גם הנרמז בביטוי "והנה ה' נצב עליו", ללא קשר להשתדלות יעקב.

ד. משה רבנו. תחילת דיבור ה' אליו היה במעמד הסנה, ואז (אחרי הקדמת דברים "שֵׁל נעליך" ועוד על זכות האבות, כנ"ל אצל יעקב, הוסיף ה':) וציוה לו "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי וכו' וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה, אל ארץ זבת חלב ודבש, אל מקום הכנעני" וכו' (שמות ג, ז–ח)

ה. גם אהרן הכהן, תחילת הופעת ה' אליו היתה "ויאמר ה' אל אהרן, לך לקראת משה המדברה, וילך ויפגשהו בהר אלהים וישק לו" (שמות ד, כז). לפי הכוזרי (ב, יד) אדמת הר סיני היא בארץ ישראל. כאן ה' ציוה לאהרן לצאת ממצרים ולבוא אל תחום הארץ המובטחת (מזרחה לנהר מצרים) ובודאי קיבל שם מושגים מסוימים במה שפגש את משה "וישק לו" (דבקות רוח ברוח). ולא המתין עד בואו של משה אליו למצרים, אלא מדריגות אלו הנוספות לו היו צריכות להיות דוקא בא"י עצמה.

ו. אצל יוסף הצדיק לא מצאנו במקרא שה' דיבר אליו. אבל ידענו כי כל מהותו היא בענין א"י. קודם כל, חטא עשרת השבטים במה שהפרידו בין הצדיק (יסוד) וא"י (מלכות) כדברי "ספר חרדים" ו"אור החיים".[85] ועוד, הוא האיש שהתפאר בארצו "מארץ העבריים גונבתי" וכדברי חז"ל במדרש רבה תחילת פ' ואתחנן. וכדברי ר"י אייבשיץ ("יערות דבש", דרוש י"ד, סליחות, שנת תקז. במהד' אור הספר, ח"א דף רנט),[86] מדוע התאמץ יוסף כ"כ לצאת מבור מאסר, כדי לשוב לא"י? וז"ל: "כי החסידים הראשונים היו בוחרים לשבת תמיד במערות וחורי עטלפים כדי להתבודד ולהתרחק מן בני אדם המרגילים ומביאים לידי חטא וכו'. א"כ יש לומר אף יוסף הצדיק [=לכאורה] נבחר לו לשבת בבית האסורים נבדל מיישוב בני אדם להנצל מחטאי בני אדם, וזו היתה שלימותו וכו'. אמנם יוסף אשר חמד ובחר לצאת מהמאסר, כי ידע כי עיקר שלימות האדם הוא בא"י, מקום אשר שם משכן ה', ובו יקנה האדם שלימות התדבקות גמורה עם ה', ושם אין מסך מבדיל רוחות הטמאות וכדומה" עכ"ל. ועוד מצאנו, כי כל מהותו של יוסף היא הסגולה של א"י. כי מיד כאשר נולד, ידע יעקב אבינו שעליו לשוב לארצו, ככתוב "ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף, ויאמר יעקב אל לבן שלחני ואלכה אל מקומי ולארצי" (בראשית ל, כה). אלא כל מהותו של יוסף הוא א"י (חיבור ספירות יסוד ומלכות).

ז. דוד המלך קשור במיוחד לא"י, שהתאונן "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר: לֵך עבוד אלהים אחרים" (שמו"א כו. וכמבואר בכתובות דף קי ע"ב). יש לשים לב, לא התאונן אז על הפסד מיכל אשתו האהובה לו ביותר, או ניתוקו מכל ילדיו, ואפילו ממה שהיה צריך להוביל את אביו ואמו ואחיו ואחיותיו אל מלך מואב (במדבר רבה יד, א), כדי שינצלו מן שאול (ולבסוף הם נהרגו שם), אלא ראש כל דאגותיו היה גירושו מא"י. אבל יתרה מזאת, דיבור ראשון של הקב"ה אליו (ע"י האמצעי של נתן הנביא) היה בענין קביעות יישובו של עם ישראל בא"י, כלדלהלן: "ועתה כה תאמר לעבדי לדוד, כה אמר ה' צבאות וכו' ואהיה עמך וכו' ושמתי מקום לעמי לישראל, ונטעתיו, ושכן תחתיו, ולא ירגז עוד, ולא יוסיפו בני עוולה לענותו כאשר בראשונה" (שמו"ב ז, י). ולא מצאנו שה' ישלח אליו דבר הנבואה מלפני המאמר הזה.

---

85. להלן פסקא ק"ב

86. נביא להלן בפסקא ק"י

הרי מכאן הוכחנו בעז"ה כי כל שבעה רועי ישראל קבלו תחילת חזונם בענין א"י, כי הוא הבסיס לכל מלכות שמים (ע"ע רש"י ומהר"ל, גור אריה, על דברים יא, יח. וכן כתב הגר"א באדרת אליהו, דברים ח').

❖

[ק] מה ההבדל בין ראובן לבין יהודה, בהצלתו של יוסף -

כתב ר' אלעזר אזקרי, "ספר חרדים", פרק ס"ו, דברי כיבושין, דפוס ישן עמ' 216 וחדש דף רעב:

הצדיק היושב בא"י מיחד [=יחודי קבלה]. העולם הבא שנברא ביו"ד (מנחות כט, ב) הארץ עד לרקיע [=מהלך] חמש מאות שנה (חגיגה יג, א) שהוא רמז לאות ה"א ראשונה של שם [יהו"ה]. האדם שבארץ עומד על רגליו רמז ל[אות] וי"ו. הארץ אשר הוא יושב עליה [=גר שם] רמז ל[אות] ה"א אחרונה שבשם [=יהו"ה]. ובצאתו חוצה לארץ [הוא] מפריד. והאבות לא יצאו אלא על פי הדיבור.[87] עוד כיון שגולה האדם מן הארץ, גורם הגלות לשכינה עמו.[88] ואם אדם בצרה בארץ, דיו לעבד להיות כרבו (ברכות נח, ב). [עכ"ל]

ונראה על פי הדברים האלו לתרץ שאלה גדולה. שנים היו מעורבים בהצלתו של יוסף הצדיק, ראובן ויהודה. ראובן יעץ להוריד אותו לבור [אף שלא ידע כי היו שם נחשים ועקרבים, אבל הרי אם יעזבו ליוסף שם ימות מיתת רעב וצמאון, מיתה מְנֻוֶלֶת מאד]. יהודה יעץ להוציא אותו מהבור ולמכור עוד לארחת ישמעאלים ההולכים להוריד מצרימה, אבל שם הרי חיה יחיה. על ראובן יש ברכות ושבחים "אמר לו הקב"ה אתה פתחת תחילה בהצלת נפשות, חייך שאין מפרישין ערי מקלט אלא בתחומך" (בראשית רבה פד, טו). ועל יהודה התבטאו חז"ל בהטלת אשמה. על הפסוק "ובוצע ברך נאץ יהו"ה" (תהלים י, ג) אמרו:

"**וכל** המברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועל זה נאמר 'בוצע ברך נאץ יהו"ה' וכו'. רבי מאיר אומר לא נאמר 'בוצע' אלא כנגד יהודה שנאמר 'ויאמר יהודה אל אחיו: מה בצע כי נהרוג את אחינו'. וכל המברך את יהודה הרי זה מנאץ. ועל זה נאמר 'ובוצע ברך נאץ יהו"ה' (סנהדרין ו, ב).

מה פשר יחס ניגודי זה? אלא יהודה יעץ להוציא את הצדיק מארץ ישראל, ואף להביא אותו למצרים "ערות הארץ" (הזכיר נקודה אחרונה זו "בני יששכר" על פרשת שקלים) וכנראה זה

---

87. אברהם אבינו יצא וירד למצרים מפני הרעב, וזה נחשב לו לחטא (רמב"ן, על בראשית יב, י). יצחק לא יצא כלל, כי ה' ציוה לו (בראשית כו, ג. עיין שם רש"י). ויעקב לפני שיצא הלך אל באר שבע, כי שם בקש מהקב"ה רשות (בראשית מו, ג עיין שם דברי רמב"ן "ומשם נטל רשות בלכתו לחרן")

88. עיין דברי "משך חכמה" על דברים ל, ג [הבאנו במדור "ממאמרי אחרונים" עמ' 84 "ושב" מוסב על הקב"ה עצמו - מגילה כט, א]

מבוסס על דברי "ספר חרדים" הנ"ל. שבזה מנתקים במדה מסויימת את השכינה מארץ הקודש. ולכן עצתו של יהודה היתה גרועה מעצתו של ראובן.

❖

דברי גדולי תנועת החסידים המעוררים לאהבת ציון

רשימת השמות – ר' נחמן מברסלב (קא-קב) **ר' נתן שטרנהארץ** (קג) **ר' שניאור זלמן מלאדי, תניא** (קד) **ר' לוי יצחק מברדיצ'וב** (קה) **שפת אמת** (קו) **ר' צדוק הכהן** (קז-קח) **שם משמואל – סוכצ'וב** (קט)

❖

[קא] - סגולת ארץ ישראל, שהתפילות שם מתקבלות ונענות

"**עיקר** האמונה בחינת תפלה בחינת נסים אינו אלא בארץ ישראל, ושם עיקר עליות התפילות, ויכול לפעול בתפילות מה שצריך, ולעשות נסים ומופתים". (ר' נחמן מברסלב, לקוטי מוהר"ן, ז)

"**מי** שרוצה להיות איש ישראל באמת, דהיינו שילך מדרגא לדרגא, אי אפשר כי אם ע"י קדושת ארץ ישראל. כי כל עליות שצריכים לעלות אל הקדושה הוא רק ע"י ארץ ישראל. וכל עליות התפילות היא רק בארץ ישראל" (לקוטי מוהר"ן, כ)

❖

[קב] – ארץ שמשיגים בה אמונה בה' -

דברי מוהר"ן ברסלב: "כשיש חסרון באמונה וכו' על כן יש לו עצבות ועצלות וכבידות. וכו' וכשזוכה ע"י אמונה לאריכות אפיים, שיאריך אפו על כל דבר בלבול ומניעה שעובר עליו בתפלתו ובעבודתו, שיסבול הכל ולא יתעצב ולא יתעצל ע"י זה כלל רק יעצור רוחו ולא איכפת ליה כלל, ויעשה את שלו בעבודתו ויעבור על הכל ולא יחוש על כל הבלבולים והמניעות כלל, שכל זה הוא בחינת ארך אפיים שזוכים ע"י אמונה וכו'. ודע שארך אפיים תלוי בארץ ישראל, כי שם זוכים לבחינת ארך אפיים. כי א"י היא בחינת אמונה כמ"ש 'שֹׁכֵן ארץ וּרְעֵה אמונה' (תהלים לז, ג) וכמו שאמר חז"ל 'כל הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה' (כתובות קי ע"ב) נמצא שא"י היא בחינת אמונה" (לקוטי מוהר"ן, ח"א פסקא קנה).

"**וצריך** כל אדם לבקש מהש"י שיהיה לו כיסופין וגעגועים [=לבוא] לא"י. וגם שיהיו געגועים לכל הצדיקים לא"י. והיא סגולה להכעס ולעצבות. כי כל הכועס כאילו עובד ע"ז (שבת קה ע"ב) אבל א"י היא בחינת אמונה, בחינת ארך אפיים היפך הכעס". (שם)

[**אמר** המלקט: אמרו חז"ל שהכעס שייך בעיקר לחו"ל ולא לא"י (נדרים כב.) ומצאו רמז במקרא "ונתן ה' לך שם לב רגז" (דברים כח, סה). ברור מהמקרא שאין הכוונה בבל דוקא, אלא כל חו"ל]

❖

[קג] כתב הרב נתן שטרנהארץ, תלמידו המובהק של אדמו"ר ר' נחמן ברסלב:

"**מעלת** ושבח קדושת א"י גדול ונורא מאד, עד אשר אי אפשר לשער במוח כלל גודל מעלתה ושבח קדושתה. כאשר אנו רואים שכל התורה כולה מראשה ועד סופה מלאה משבח א"י. וכל ההבטחה שהבטיח השם יתברך את אבותינו הקדושים לאברהם ליצחק וליעקב היה העיקר על ירושת הארץ. וכן כל גאולת ויציאת מצרים ע"י משה רבינו, הכל היה כדי לזכות לבוא לא"י. מכל זה יכולים לראות ולהבין מרחוק מעלת קדושת א"י שהשם יתברך מבטיח כל כך עליה. בפרט המעיין בגמרא ובמדרשים וזוהר הקדוש ובשאר הספרים הקדושים. **ועל כן אם היה האדם מאמין באמת בקדושת ארץ ישראל, חלק מאלפי אלפים מכמו שהוא באמת, בודאי היה רץ ופורח לארץ ישראל בכל כוחו ולא היה שום מונע שימנעהו.**

ובאמת אין שום מניעה על זה כלל, כי המניעה הגדולה מריחוק הדרך וטלטול הקשה על הים, ומההוצאה הָרַבָּה שצריכים על זה, הלא אנו רואים מעשים בכל יום מאנשים רבים ומעונגים שנוסעים ומטלטלים את עצמם לדרך רחוקה ביותר, בשביל ספק ריוח...

ומכל שכן אם היו משתוקקים באמת לא"י ולחשוב מחשבות ותחבולות על זה לבוא לשם, בודאי היה השם יתברך עוזר להם בלי ספק. אך עיקר המניעה הוא רק מניעת המוח, מה שהבעל-דבר [=השטן] מבלבל את מוחו, לבלי להרגיש בשלימות קדושת ארץ ישראל, ולבלי להאמין בדעתו בשלימות שהוא צריך לעשות דבר זה, ושחייו הנצחיים תלויים בזה".

הנ"ל מובא בספר "ארץ צבי", ספר זכרון לצבי מנחם גלאט, עמ' 32-33 (ונמצא בתוכנה "אוצר החכמה") בשם "חיי מוהרנ"ת"

❖

[קד] – אהבה בוערת לארץ ישראל

כתב רבי שלמה זלמן מלאדי בספר "תניא" ("אגרת הקודש", פסקא יד):

"**לעורר** את האהבה הישנה וחבת ארצנו הקדושה, להיות בוערת כרשפי אש מקרב איש ולב עמוק, כאילו היום ממש נתן ה' רוחו עלינו".

❖

[קה] - שכינה שרתה על האבות רק בארץ ישראל

ר' לוי יצחק מברדיצ'וב כתב ב"קדושת לוי", סוף פרשת ויצא:

"**ויעל** מעליו אלהים, **במקום אשר דיבר אתו**" (בראשית לה, יג) רש"י פירש" 'איני יודע מה מלמדנו' [=ענין ה'מקום']. והנראה דרבותינו דרשו מזה הפסוק 'ויעל' דאבות הן הן המרכבה. וידוע דאבות לא היו המרכבה רק בהיותם בארץ ישראל, כפירוש רש"י [בשם בראשית רבה] בפרשת ויצא בפסוק (לא, ג) 'ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך ואהיה עמך. אבל בעודך מחובר לטמא אי אפשר להשרות שכינתי עליך". וזה [בענינו, פסוק יג] היה הדיבור הראשון בשובו אל ארץ כנען לדבר עמו נחמות וכו' ואז נשתנה הוא להיות מהמרכבה" [עכ"ל]. לכן הוזכר כאן "במקום".

❖

[קו] כל זמן גלותו של יעקב, לא הסיח דעתו מענין ארץ ישראל -

ספר "שפת אמת" (אדמו"ר מגור) - בראשית - פרשת ויצא – [שנת תר"נ]

בסדר [פרשת] ויצא לא נמצא שום פרשה פתוחה וסתומה. וכן הוא בספרי מסורות, כי לא יש סדר כזה בתורה זולת ויצא. ונראה דהרמז [=הוא] שלא פסק אבינו יעקב ולא הוסח דעתו [=מענין ארץ ישראל] מ[אז] יציאתו לחו"ל עד שחזר 'ויפגעו בו מלאכי [אלהים' – בראשית לב, ב]. וז"ש 'וְיָשַׁבְתָּ עמו ימים אחדים' (בראשית כז, מד) שהיו כל הימים באחדות ודביקות בשרשו [=כלומר, ארץ ישראל, והיא שורשו].

ויתכן ג"כ כי זה פירוש הפסוק 'ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה' (בראשית כט, כ) כי ע"י אהבה זו היה דבוק באחדות. וידוע כי אהבתו ב'רחל' הוא סוד השכינה. [="רחל" הוא כינוי לשכינה, זהר ח"ב כט ע"ב]. וזה היה עיקר הנדר והבקשה 'אם יהיה אלהים עמדי' כו' (בראשית כח, כ) שלא יתפרד מן הדביקות [=אל ארץ ישראל] ע"י לבן הרשע ותחבולותיו כנ"ל.

❖

[קז] - ארץ שמכירים בה נוכחותו של הבורא ית"ש

כך דברי **ר' צדוק הכהן:** "בטעם [מצות הבאת] בכורים, שכל עיקר קדושת הארץ היא הכרת הנותן [שאומרים אז] "אשר נתתה לי יהו"ה" (דברים כו, י) שמדבק טובות הארץ ופריה, בנותנם. וכמ"ש בשלהי כתובות (קי ע"ב) הדר בא"י דומה כמי שיש לו אלוה. אבל כאשר מפריד הארץ מנותן הארץ, אז עושה מארץ [ישראל] חוץ לארץ, ומגיע גלות הארץ והעדר עולם הבא, שהם ג' מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל (ברכות ה.) תורה א"י ועוה"ב. שהתורה עיקרה ללמד לאדם דבר זה שע"י החכמה הוא מכיר הנותן. וזה תכלית כל התורה והחכמה, והיא אמצעי [לזה]. ומזה זוכה לארץ ישראל שכוללת כל חמדות ותענוגי העולם, שכולם נטע הקב"ה

בארץ ישראל כמו שאמרו חז"ל (תענית י.). רק שההבדל שקדושת א"י היינו שלוקח כל העוה"ז עם הנותן, רוצה לומר שלוקח עמהם קדושה וחיים, שהיא הפרוזדור" ("לקוטי מאמרים", מהד' ישנה עמ' 78-79; מהד' הר ברכה עמ' 10).

ועוד כתב: "אבל הכניסה לארץ היא הנהגה טבעיית, שיקבלו חייהם ע"פ טבע ומנהג דרך ארץ בחרישה וזריעה וקצירה, שדבר זה נראה כנפרד מההכרה שהכל מהש"י. רק על זה היה הענין מתן הארץ, שאוירא דא"י מחכים (בבא בתרא קנח.). בזה חכמת האמת (עיין בראשית רבה פרשה טז) להכיר שגם מה שהם מסגלים בהשתדלותם מרכוש ומזון, הכל הוא מהש"י" (שם, מהד' ישנה עמ' 84; מהד' הר ברכה עמ' 17).

ועוד כתב בענין צרות של חורבנות וגליות העוברות על ישראל: "'בשוב ה' שיבת ציון היינו כחולמים' (תהלים קכו, א) שנראה [אז] שכל מה שעבר עלינו היה חלום ודמיון ולא היה באמת כלל, שהרי לא נתקיים לעַד. רק שמצד הדמיון היה נראה לאמת. אבל מי שדבוק באמת, על זה נאמר 'גם כי אלך בגיא צלמות, לא אירא רע כי אתה עמדי' (תהלים כג, ד). והיינו שגם שיעבור עליו כל מה שיעבור, לא אירא כלל. כי אני יודע שהכל אינו באמת, מאחר שאתה עמדי, כענין מאמר חז"ל על פסוק 'בכל צרתם, לו צר' (שמות רבה, ב). ואני יודע שאתה הוא המנהיג אותי ומשגיח בכל פרטי פרטים, וממך הכל. אם כן אי אפשר לירא משום דבר רע. ודבר זה הוא עצם ענין קדושת הארץ, לידע כי אתה עמדי וכמו שכתבנו למעלה" (שם, מהד' ישנה עמ' 85-86; ובמהד' הר ברכה עמ' 22).

❖

[קח] - טעמים מפני מה מנחות עומר, בכורים ושתי הלחם, באות אך ורק מארץ ישראל - משנה מסכת כלים פרק א משנה ו:

עֲשָׂר קְדֻשׁוֹת הֵן, אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת. וּמַה הִיא קְדֻשָּׁתָהּ? שֶׁמְּבִיאִים מִמֶּנָּה הָעֹמֶר וְהַבִּכּוּרִים וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם, מַה שֶּׁאֵין מְבִיאִין כֵּן מִכָּל הָאֲרָצוֹת:

יש לעיין מה השוני בין שלש מצות הללו משאר כל המנחות שמביאים למקדש? ומה הקשר ביניהן לארץ הקודש?

נראה כי העומר בא להודות להקב"ה שזכינו לאכול דגן הצומח בארץ הקודש. עד שנודה להקב"ה על כך בהביאנו ממנו למקדש, רובץ עלינו איסור אכילת "חדש" ואסור לנו לאכול מאותו היבול הצומח בארץ הקודש. ומה היא קדושתה? ענה הב"ח (על הטור, או"ח, סי' רח בענין אמירת "ונאכל מפריה ונשבע מטובה" שבברכה מעין ג'):

"**וכתב** עוד ויש אומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה ואין לאומרו וכו'. תימה הלא קדושת הארץ הנשפעת בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת

השכינה השוכנת בקרב הארץ. כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה לד) 'ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה, אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל" [עכ"ל לענייננו].

ואמנם קדושת השכינה שורה בכל פירותיה של ארץ הקודש, אבל בהבאת העומר אנו מברכים רק על הדגן, כי בו יש מעלה של "ולחם לבב אנוש יסעד" (תהלים קד, טו), האדם שָׂבֵעַ בעיקר מאכילת חמשת מיני דגן.

ובענין הבכורים שהם מובאים מכל הפירות שנשתבחה בהן ארץ ישראל, פשוט הדבר שהוא ביטוי של הכרת טובה על שנתן לנו ה' את הארץ שיש בה מעדנים אלו, ולא רק להשביע רעבונו של האדם האוכל. כדכתיב בספר דברים פרק כו:

(ב) וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ וְשַׂמְתָּ בַטֶּנֶא וְהָלַכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם:

(ג) וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַידֹוָד אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדֹוָד לַאֲבֹתֵינוּ לָתֶת לָנוּ:

(ד) וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ וְהִנִּיחוֹ לִפְנֵי מִזְבַּח יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ:

–

(ה) וְעָנִיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ אֲרַמִּי אֹבֵד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיְמָה וַיָּגָר שָׁם בִּמְתֵי מְעָט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עָצוּם וָרָב:

–

(ט) וַיְבִאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֶּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ:

(י) וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי יְדֹוָד וְהִנַּחְתּוֹ לִפְנֵי יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי יְדֹוָד אֱלֹהֶיךָ:

יש כאן שתי אמירות בהבאת הביכורים. הראשונה היא ההודיה על מתנת ארץ ישראל, כדברי רש"י כאן "שאינך כפוי טובה", והרחיב בזה מהר"ל (גור אריה, כאן) על פסוקים אלו.

מימד עמוק לימד אותנו כאן ר' צדוק הכהן:[89] (תחילת ספר "ליקוטי מאמרים", מהד' ישנה עמ' 78-79, מהד' הר ברכה עמ' 10) -

---

89. אמנם הבאנו דברים אלו לעיל בפסקא ק"ז, אבל נחזור עליהם שוב מפני מצות ביכורים

"**כמו** שנתבאר במקום אחר **בטעם ביכורים** שכל עיקר קדושת הארץ הוא הכרת הנותן 'אשר נתת לי יהו"ה' (דברים כו, י) שמדבק טובות הארץ ופריָה בנותנם. וכמו שאמרו (כתובות קי, ב) 'הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה', אבל כאשר מפריד הארץ מנותן הארץ אז עושה מארץ חוץ לארץ, ומגיע גלות הארץ והעדר העולם הבא שהם שלוש מתנות טובות שנתן הקב"ה לישראל כמו שאמרו (ברכות ה, א) 'תורה וארץ ישראל ועולם הבא'. שהתורה עיקרה ללמד לאדם דבר זה. שעל ידי החכמה הוא מכיר הנותן וזה תכלית כל התורה. והחכמה והיא האמצעי, **ומזה זוכה לארץ ישראל שכוללת כל חמדות ותענוגי העולם שכולם נטע הקב"ה בארץ ישראל** כמו שאמרו ז"ל (עיין תענית י', א). רק שההבדל, שקדושת ארץ ישראל היינו שלוקח כל העולם הזה עם הנותן [=הקב"ה] רצה לומר שלוקח עמהם קדושה וחיים שהיא הפרוזדור, ועל ידי זה זוכה ליכנס לטרקלין שהוא העולם הבא כמו שאמרו ז"ל (אבות ד', ט"ז) [עכ"ל לענינו]

הרי מכל זה ברור, כי בכורים שייכים רק לפירות ארץ ישראל.

[**וההבדל** בין עומר שהוא על מתנת דגן, לבין ביכורים, שהוא על מתנות פירות הארץ, פשוט שיש כאן דירוג של שיפור ההטבה מאת ה'. תחילה נותן לנו כדי חיותנו, דגן. אבל אח"כ מוסיף ברכה, פירות טעימים לעדן בהם נפשותינו, כברכת "אשר לא חסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם" (ברכות מג, ב). והרי תוספת טובה!]

ובענין שתי הלחם שמביאים אותם בחג שבועות (מתן תורה), המיוחד במנחה זו שהיא לחם חמץ. פרט למנחת תודה, אין עוד קרבן שמביאים חמץ. והטעם בזה ענה מהר"ל: ("תפארת ישראל" – סוף פרק כה):

"**ולפיכך** התורה היא תבלין ליצר הרע שאינו יכול למשול על האדם ולהוציא את האדם עד שיצא האדם חוץ מן הסדר אשר ראוי, שזה אינו יכול. ומפני זה מעלת התורה שאין יצר הרע שולט עם התורה, ואם לא היתה התורה שהיא רטייה ליצר הרע שלא יוכל להוציא את האדם חוץ מן הסדר לא היה נברא היצר הרע שלא היה יכול האדם לעמוד נגדו. אבל התורה היא שמירה מן יצר הרע. ולכך ביום מתן תורה היו מביאים ב' הלחם שהיו של חמץ. כי היצר הרע הוא שאור שבעיסה ומצד התורה נמצא יצר הרע, ואם לא כן לא היה נמצא מפני שאין יכול לעמוד נגדו.

עוד מורה זה כי אין צריך להרחיק אותו [=יצר הרע] עם התורה, ולכך המצוה להקריב החמץ ביום מתן תורה. ועוד רמז בזה מה שאמרו 'כל הגדול מחבירו, יצרו גדול ממנו' כדאיתא במסכת סוכה (נ"ב ע"א). ולכך ראוי שיהיו שני לחמי תודה בעצרת חמץ וזהו עיקר הטעם, אך צריך אל הבנתה חכמה ועומק מאד בענין זה, ולא כמו שאר קרבנות שאסור להקריב חמץ אל המזבח. כי היצר הרע מרוחק מן עבודת השם יתברך, אבל ביום מתן תורה שהתורה

שומרת מן יצר הרע עד שאינו מושל באדם אין הרחקה אליו, ולפיכך היו מביאין שתי הלחם של חמץ בעצרת דוקא". [עכ"ל לענינו]

אבל מדוע דוקא מארץ ישראל? נ"ל לומר חידוש כי "אין תורה כתורת ארץ ישראל" (מדרש ויקרא רבה, יג, ה). כי כאן מבינים אותה בעומק ההבנה הפנימית שבה. ולזה אמרו חז"ל (מסכת חגיגה דף ה, ב):

"**כיון** שגלו ישראל ממקומן אין לך ביטול תורה גדול מזה" [עכ"ל]. ולא התכוונו רק בכמות הלימוד אלא גם באיכות הלימוד. [ואל תשיבני מגדולי ישראל שהיו בחו"ל. ראשית כי חלק גדול רצו לבוא לא"י אלא שהאונס מנע מהם, ובזה מעלתם כמו יושבי א"י, כדכתיב בכתובות עה ע"א "אחד הנולד בה ואחד "המצפה לראותה". ומענה שני, אילו היו שוכנים בארץ הקודש היתה מעלתם פי כמה וכמה ממה שראינו אצלם].

יצר הרע אינו יכול להצליח להתגרות בלומדי פנימיות התורה, כדברי הגר"א על משלי (ז, יב מבוסס על דבריו בפרק א פסוק כא). וכן כתב רמח"ל ב"תקטו תפילות", תפילה קצ"ח. ואם תשאל, הא כיצד מצאנו בכל זאת שלטון יצר הרע, גם בין ת"ח שבארץ ישראל שבזמננו? המענה על כך כי [א] הם לא כיוונו בלימודם מאהבת הקב"ה, אלא מאהבת התורה עצמה, כדברי מהר"ל בהקדמתו ל"תפארת ישראל". ועוד [ב] מפני שלא כיוונו באהבה על מתנת ארץ ישראל, אינם רואים חשיבות עליונה שכל חלקי ארצנו יהיו מיושבים ע"י בני ישראל. לכן אינם זוכים "לקבל את הנותן ית"ש יחד עם הארץ", כדברי ר' צדוק לעיל. ומבחינה זו אינם קשורים לארץ ישראל. [ג] גם אם יש בהם סגולות הללו, אבל בחירה חופשית עדיין נמצאת, ויכול גם יוחנן כהן גדול לחזור ולהיות צדוקי, וכן אלישע בן אבויה ודואג האדומי. לכן אין להקשות מזה על הסגולה הכללית.

ולכן ברור כי עיקר מעלת "שתי הלחם", על מתנה התורה, היא רק מיבול ארץ ישראל. ובכך אפשר להבין משנה זו במסכת כלים פ"א.

❖

[קט] בארץ ישראל אנו עובדים את הקב"ה מתוך אהבה -

כתב אדמו"ר מסוכצ'וב, הגאון הרב שמואל "זו היא ההפרש בין ארץ ישראל לחוץ לארץ, שבא"י העבודה באהבה ודבקות, כענין שבת. ובחוץ לארץ העבודה בתור 'סור מרע', רוגז על עצמו וביטוש [=הכאה] כחות נפשו, להכניעם אל הקדושה על כרחם, שלא בטובתם" ("שם משמואל", וישלח, שנת תרע"ח, עמ' מב)

מעין זה כתב אדמו"ר מגור "שפת אמת" (פרשת ראה, תרס"א) "והענין הוא דפעם אחת כתיב 'עבדו את ה' בשמחה' (תהלים ק, ב) ופעם אחת כתוב 'עבדו את ה' ביראה' (תהלים ב,

יא). ובזהר הקדוש (ח"ג דף קיח ע"א) 'כאן כד ישראל שראן בארעא קדישא, כאן בזמנא דשראן בארעא אחרא". דכתיב כמה פעמים 'ושמחתם לפני ה' אלהיכם' (ויקרא כג, מ) וכו'. ובחוץ לארץ העיקר היראה, ומכח היראה זוכים לשמחה. ובא"י העיקר השמחה, ומתוך השמחה זוכים ליראה" [עכ"ל].

כאשר נעיין במקראות נמצא הוכחה נפלאה לידיעה זו! הביטוי "לאהבה את ה'" נמצא שמונה פעמים בתורה ויהושע (ראה נדרים כב, ב חשיבות צירוף זה של ספרים אלו), וכולם מסונפים לפסוק המדבר על היותנו בארץ הקודש, כדלהלן:

[ציטט א] ספר דברים פרק יא

(יג) וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

(יד) וְנָתַתִּי **מְטַר אַרְצְכֶם** בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ:

[ציטט ב] ספר דברים פרק יא

(כב) כִּי אִם שָׁמֹר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם לַעֲשֹׂתָהּ **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְדָבְקָה בוֹ:

(כג) וְהוֹרִישׁ יְדוָֹד אֶת כָּל הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וִירִשְׁתֶּם גּוֹיִם גְּדֹלִים וַעֲצֻמִים מִכֶּם:

(כד) כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְּבָנוֹן מִן הַנָּהָר נְהַר פְּרָת וְעַד הַיָּם הָאַחֲרוֹן יִהְיֶה גְּבֻלְכֶם:

[ציטט ג] ספר דברים פרק יט

(ט) כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ וְלָלֶכֶת בִּדְרָכָיו כָּל הַיָּמִים **וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה**:

[ציטט ד] ספר דברים פרק ל

(ה) וֶהֱבִיאֲךָ יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ:

(ו) וּמָל יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ וְאֶת לְבַב זַרְעֶךָ **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּיךָ:

[ציטט ה] ספר דברים פרק ל

(טו) רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע:

(טז) אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בִּדְרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְחֻקֹּתָיו וּמִשְׁפָּטָיו וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ וּבֵרַכְךָ יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ **בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לִרְשְׁתָּהּ:**

[ציטט ו] ספר דברים פרק ל

(יט) הַעִדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אַתָּה וְזַרְעֶךָ:

(כ) לְאַהֲבָה אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ בְּקֹלוֹ וּלְדָבְקָה בוֹ כִּי הוּא חַיֶּיךָ וְאֹרֶךְ יָמֶיךָ **לָשֶׁבֶת עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְדוָֹד לַאֲבֹתֶיךָ** לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב לָתֵת לָהֶם:

וכן הזהיר יהושע בברית אמנה שכרת עם ישראל, בכניסתם לארץ הקודש, ולא הזכיר ענין ה"יראה" כמו שהזכיר משה בהיותנו במדבר (דברים י, יב). ונבהיר כאן כי ודאי צריכים אנו גם לאהבה וגם ליראה, אבל שאלה היא מה מדגישים תחילה.

[ציטט ז] ספר יהושע פרק כב

(ד) וְעַתָּה הֵנִיחַ יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם לַאֲחֵיכֶם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר לָהֶם וְעַתָּה פְּנוּ וּלְכוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם **אֶל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם** אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְדוָֹד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן:

(ה) רַק שִׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה עֶבֶד יְדוָֹד **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם וְלָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וּלְדָבְקָה בוֹ וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם:

(ו) וַיְבָרְכֵם יְהוֹשֻׁעַ וַיְשַׁלְּחֵם וַיֵּלְכוּ אֶל אָהֳלֵיהֶם:

[ציטט ח] ספר יהושע פרק כג

(יא) וְנִשְׁמַרְתֶּם מְאֹד לְנַפְשֹׁתֵיכֶם **לְאַהֲבָה** אֶת יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם:

(יב) כִּי אִם שׁוֹב תָּשׁוּבוּ וּדְבַקְתֶּם בְּיֶתֶר הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה הַנִּשְׁאָרִים הָאֵלֶּה אִתְּכֶם וְהִתְחַתַּנְתֶּם בָּהֶם וּבָאתֶם בָּהֶם וְהֵם בָּכֶם:

(יג) יָדוֹעַ תֵּדְעוּ כִּי לֹא יוֹסִיף יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם לְהוֹרִישׁ אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלִּפְנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשֹׁטֵט בְּצִדֵּיכֶם וְלִצְנִנִים בְּעֵינֵיכֶם עַד אֲבָדְכֶם **מֵעַל הָאֲדָמָה הַטּוֹבָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נָתַן לָכֶם** יְדוָֹד אֱלֹהֵיכֶם:

בכל הציטטות הנ"ל אין מדת "יראה" מוזכרת!

כאשר אמרתי דברים הנ"ל לחברי הרב אברהם בלס, המייסד ומנהל של "מכון הירושלמי – תלמודה של ארץ ישראל", הפנה את תשומת לבי כי בירושלמי (פאה פ"א סוף הלכה א, דף ה ע"א), בענין מעלת האדם החוזר בתשובה, "אמר ר' יוחנן, ולא עוד אלא כל העבירות שעשה הן נחשבות לו כזכויות".

זאת בהשוואה לדברי ריש לקיש בתלמוד בבלי (יומא פו עב) שיש החוזר בתשובה מיראה, ואז זדונותיו נעשו כשגגות, ויש החוזר בתשובה מאהבה ואז זדונותיו כזכיות. והנה ר' יוחנן בירושלמי מזכיר רק את הצד של "אהבה". זו היא תורת ארץ ישראל! וזו היא הוכחה לדברי "שם משמואל" בם פתחנו עיון זה.

מה נפלאה היא מדריגת ארץ ישראל, ארץ הקודש!

❖

מעלת ישוב א"י

[קי] דרשת ר' יהונתן אייבשיץ, יערות דבש (דרשה יד, ח"א עמ' רנט)

יוסף שאמר לשר המשקים "כִּי גֻנֹּב גֻּנַּבְתִּי מֵאֶרֶץ הָעִבְרִים וְגַם פֹּה לֹא עָשִׂיתִי מְאוּמָה כִּי שָׂמוּ אֹתִי בַּבּוֹר" (בראשית מ, טו). ויש להבין מה צורך הגדה זו לשר המשקים שנגנב מארץ העברים? אבל באמת הוא כך כי החסידים הראשונים היו בוחרים לשבת תמיד במערות וחורי עטלפים כדי להתבודד ולהתרחק מן בני אדם המרגילים ומביאים לידי חטא. והנביא צווח "מי יתנני במדבר?" (ירמיה ט, א). ורשב"י היה יושב במערה כמה שנים (שבת לג, ב). וכי קצרה ידו להביאו למקום שאין מגיד לקיסר וכמבואר בש"ס וכדומה. הלא מלאכי מעלה היו סובבים אותו תמיד כנודע (מעילה יז, ב). אלא בחר בישיבה זו לקנין שלימות ולכן בצאתו השיג מעלה גדולה עד שנתגדל למעלה מר' פנחס בן יאיר כמבואר בש"ס (שבת לג, ב). ואח"כ היה הוא ודורו שאחריו יושבים כולם במערה ולומדים בתורה כאשר מצינו בזוהר דברי חכמים אחרים בזמן רשב"י. ובזוהר סיפורים רבים מחכמים רבים שהיה דירתם תמיד במערות ובמחילות לקנין השלימות להתרחק מבני אדם. א"כ יש לומר אף יוסף הצדיק נבחר לו לשבת בבית האסורים נבדל מישוב בני אדם להנצל מחטאי בני אדם ולעבוד ה' בתכלית העוני וחוסר. וזה היה שלימותו כדכתיב "ויהי ה' את יוסף" (בראשית לט, ב).

והלא בצאתו היה עלול לחטאים. ולרוב יופיו "בנות צעדה עלי שור" (שם מט, כב). וכמה מלחמות שצריך להתגבר ביצרו עד שאמרו לולא דיוקנא של יעקב היה ח"ו נלכד בפח אשת אדוניו (סוטה לו, ב). ואמרו שהוציא י' טיפות זרע ע"י י' אצבעות והם היו בעוה"ר גרמא לצרות רבות וביחוד י' הרוגי מלכות.

אמנם יוסף אשר חמד ובחר לצאת מהמאסר כי ידע כי עיקר שלימות האדם היא בארץ ישראל, מקום אשר שם משכן ה' ובו יקנה אדם שלימות התדבקות גמורה עם ה', ושם אין מסך המבדיל רוחות הטמאות וכדומה. והגבר אשר יבקש להתדבק בה' היה צריך לעלות לא"י. ועל זה היה יוסף חומד לשוב לארצו ארץ חיים ולקנות שם שלימות גמורה, להיות כסא ומרכבה לה' ככל אבותיו. ובשבתו בבית האסורים אי אפשר לזאת. וזהו אמרו "והוצאתני

מהבית הזה וכו' כי שמו אותי בבור", לא לשם תענוג לבקש חפשיות משביה. "ושבי קשה מכולם דכולהו איתנהו ביה" (בבא בתרא ח, ב), רק הטעם "כי גונב גנבתי מארץ העברים" וכל מגמתי לשוב שמה להתדבק בה' באור אלהים חיים, ולא לתענוגי עולם הזה. ובחר בשבת ארץ ישראל, ולא אמר לשוב אל אביו רק תלה הכל בא"י כי חשב זה לעיקר. [90]

וכל האבות זכו למעלה נשגבה כזה מחמת זכות א"י. וזה הודה בארצו, לזה היה השבח והודיה. ולכך אף כי לא זכה בחיים מחמת שכבר החל הגלות יעקב ובניו ירדו מצרימה, זכה לאחר מותו שבאו עצמותיו לא"י. ומזה תבינו כמה מצוה יש לחמוד לעלות לא"י כמ"ש השל"ה וספרי יראים. שתמיד יהיה בלב אדם חשק וחמדה [=לבוא] לא"י כדכתיב "והיו עיני ולבי שם כל הימים" (מלכים-א ט, יג). ותמיד אם אדם מלא כל חמודות [=תבל], יזכור שהוא חסר, שאינו בא"י [=שהיא] תכלית השלימות. [=ויאמר] "מה קניתי?", ויתעצב על כך כי [ה]עיקר חסר אצלו. וכמ"ש "אם לא אזכרכי, אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (תהלים קלז, ו) כי לשמחה מה זו עושה? אם מקום תכלית האושר האמיתי חסר [=לו].

◆❖◆

90. גם אצל דוד המלך, כשברח מרודפיו, קלל אותם "כי גרשוני מהסתפח בנחלת יהו"ה" (שמואל-א כו, יט) ולא הזכיר בקללתו מפני שנתקו אותו מאשתו, ומאביו ואמו וכל אוהביו. אלא רק מפני שאלצן אותו לצאת מארץ הקודש

סיום

הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (ראש ישיבת עץ חיים בירושלים) כתב בשנת תשט"ו ספר "ארץ ישראל", בו כלל הרבה דינים ומנהגים הנהוגים בארץ ישראל. ושם בסוף חלק ראשון (עמ' צט) כתב דברי התעוררות כדלהלן:

"**ובמסירות** נפש ממש עלו העולים הראשונים לארץ ישראל להתישב באחת מארבע העיירות "צפת טבריא ירושלים וחברון". נסעו על ספינת שיט ששטו על יד החופים והנסיעה ארכה ע"פ רוב קרוב לשנה, ונסעו מעיר לעיר אשר על שפת הים, ובכל עיר היו צריכים לחכות על ספינת דיג אחרת הנוסעת לכיוון א"י. ומיפו לירושלים היו נוסעים על חמורים, סוסים וגמלים, במשך יום ולילה, ופחד משודדים. גם רשיון הכניסה לא"י לא היה קל. וסבל היושבים בה היה קשה עד מאד ובכמה מסירות נפש הקימו שבעה בני ישיבה את שכונת "נחלת שבעה" ממערבה של ירושלים, במקום חַיְתוֹ-טֶרֶף ושודדים שורצים. ואחריה, הקמת שכונת "מאה שערים" בצפון, ושכונת "בית יעקב" ו"משכנות" ו"אבן ישראל" במערב. ואחריהן העוז והגבורה להקמת מושבה הראשונה "פתח תקוה" במדבר ציה ושממה, שם שרצו חיתו טרף ולסטים לרוב.

ובכל הארץ לא היתה שום כביש כי אם גאיות ועמקים מלאים סלעים וצוקים. והמתיישבים סבלו גם מחוסר מצרכים חיוניים וגם מחוסר מים ומחוסר דלק למאור, ועל כולם מרדיפות והתנפלויות מאדוני הארץ. ועם כל זה היו שמחים בחלקם שזכו לישב וליישב את הארץ, אשר גם היא, הארץ, שמרה אמונים לעם ישראל ובכל הזמן הארוך שישבו בתוכה עמים אחרים לא הסירה הארץ את בגדי אלמנותה והיתה עטופה בשממון.

ומה היום? מה קלה הנסיעה לא"י. מאמריקה אליה באווירון 36 שעות,[91] ובספינה עם כל הנוחיות של מטיילים כשבועיים. מיפו לירושלים במכונית, שעה אחת. כל הדרכים סלולים כבישים, לא חסר מים ושאר צרכי מזון חיוניים, חשמל לדלק. אדוני הארץ ממשלת ישראל, ושערי הארץ פתוחים לרווחה, אין זכר לקבלת ה"פתקה האדומה" וללא מתנת שוחד ל"קיימקיימים".

ומה חסר כיום? אותה התשוקה העזה שיקדה בלבות שלומי אמוני ישראל הקודמים שבחו"ל. אילו היתה הנסיעה והכניסה לא"י כל כך קלה לפני מאה שנה, או אילו היו כל שלומי אמוני ישראל שבתקופה זו מתאווים באותה משיכה נפשית לעיר ולארץ קדשינו כי עתה היתה א"י מיושבת רובה ככולה שומרי תורה ומצווה, ועל כסאות הכנסת במדינת ישראל היו

---

91. כך כתב בשנת תשט"ו והיום הטיסה היא כשמונה שעות

יושבים רובם ככולם עברים מקוריים היודעים ומרגישים מה זו ארץ ישראל לישראל, ובאיזה קשרים קשורים זה לזה, והיתה לא"י צורה אחרת לגמרי.

חוקי הכנסת היו מבוססים על תורת ישראל, ולא היתה כלל עולה על הדעת שיש בישראל שאלת שמירת שבת, ובעיה לגידול חזירים, ולא שאלת גיוס בנות, ולא היתרים לנתוחי מתים, ומכל שכן שלא היה נסיון חופש גמור להעביר בני ישראל אל השמד. לא פריקת עול, לא חילולי ערבי שבת, לא מלחמת חול על הקודש, ולא נוער המתחנך על הֶפְקֵרוּת בזלזול חיי אדם. כל זה היה עושה אילו היתה המְשִׁיכָה-הנפשית לשומרי אמונת ישראל שבחו"ל; הם היו יכולים להציל את דת ישראל ואת קדושת הארץ ממחלליה ולוחמיה.

הן[92] אמנם עד היום רובם ככולם קשורים בנימים הרבה לארץ קדשינו, אליה פונים בכל התפילות ומתפללים עליה שלוש פעמים ביום בתפילות, בברכת המזון ומעלים את זכרונם על ראש שמחתם. ביחוד עוד היום הם תומכים ביישוב הארצישראלי לא פחות משתמכו לפנים. אבל הם עצמם חובבים עדיין את הישוב הגלותי, ומהם שדומה עליהם ששם ביתם גם לעתיד...

על כל שומרי תורה ומצוה, ביחוד על כל רבנינו, לקבל לֶקַח מהעליות הקדומות שעלו לא"י במסירות נפש והיו תאבים להסתופף בחצרות ד' ולחלץ את קדושת הארץ ממחלליה. וברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. וישראל יֵשֵׁב לבטח מאויביו החיצונים, והיה עם ישראל בא"י מבהיק שוב בזוהרו כבשנות קדם, והיינו מתקרבים יום יום אל גאולתנו השלימה ואל היעוד המקווה. [עכ"ל]

❖

תוספת דברים. בפרשת משפטים, בענין עבד עברי הנמכר בגניבתו, וכעבור שש שנות עבדותו הוא מסרב לצאת לדרור.

(ה) וְאִם אָמֹר יֹאמַר הָעֶבֶד אָהַבְתִּי אֶת אֲדֹנִי אֶת אִשְׁתִּי וְאֶת בָּנָי, לֹא אֵצֵא חָפְשִׁי:

(ו) וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה, וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם (שמות כא, ה-ו):

טעם לעונש זה ביאר ר' יוחנן בן זכאי (קידושין דף כב, ב):

רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר. מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף? אמר הקב"ה: אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי 'כי לי בני ישראל עבדים' (ויקרא כה, נה) ולא עבדים לעבדים. והלך זה וקנה אדון לעצמו, יֵרָצַע" [עכ"ל]

---

92. יהודים דתיים בחו"ל

ברור מזה שעונש ההרצעה איננו על הגניבה שגנב, כי אז היה לו להרצע תיכף בשעה שמכרוהו בית דין, לסימן שגנב ומכרוהו בית דין להיות עבד. אבל אחר שֶׁכָּלוּ שנות השעבוד והוא אומר 'אהבתי את אדוני' וניחא לו בשעבוד גופו במה שנותן לו רבו מזונות בעד אשתו ובניו, וּמְגַלֶּה דעתו שהעונש שמכרוהו בית דין להשתעבד אין זה עונש לו אלא הוא מרוצה בכך, לכך מענישים אותו ברציעה.

מעיר הרב משה ליכטמן כי הוא הדין על ישראל בגלותם. כל עוד הם היו משועבדים לאומות העולם ולא יוכלו לעלות ארצה, היו אנוסים. אבל כעת שהאומות הכריזו על ישראל כמדינה, ויש חופש ההגירה, מי שעדיין בוחר להשאר בגלות הרי הוא דומה לאותו עבד הבוחר להשאר משועבד לאדונו. "וכדי בזיון וקצף".

❖

מדרש תהלים מזמור יד, ז -

"**מי** יתן מציון ישועת ישראל". אמר ר' לוי, כל הברכות והנחמות והטובות שהקב"ה מביא על ישראל כולם מציון.

תורה מציון, שנאמר (ישעיה ב, ג) 'כי מציון תצא תורה'.

ברכה מציון, שנאמר (תהלים קלד, ג) 'יברכך ה' מציון'.

הופעה [=של אלהים] מציון, שנאמר (שם נ, ב) 'מציון מכלל יופי אלהים הופיע'. סעידה מציון, שנאמר (שם כ, ג) 'ומציון יסעדך'.

חיים מציון, שנאמר (שם קלג, ג) 'כי שם צוה ה' את הברכה חיים עד העולם'. גדולה מציון, שנאמר (שם צט, ב) 'ה' בציון גדול'.

ישועה מציון, שנאמר (שם יד, ז) 'מי יתן מציון ישועת ישראל'. [עכ"ל המדרש]

ומתי כל זה יתקיים? לפי המשך המקרא הנ"ל (פסוק ז'): "מִי יִתֵּן מִצִּיּוֹן יְשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל? בְּשׁוּב יְדֹוָד שְׁבוּת עַמּוֹ, יָגֵל יַעֲקֹב יִשְׂמַח יִשְׂרָאֵל".

המלבי"ם שם בפירוש המלות, מפרש:

'יגל יעקב ישמח ישראל' – 'ישראל' הם הגדולים. ו'יעקב' הם ההמון כמ"ש (ישעיה ז' ולקמן כ"ב כ"ד, ע"ח ה', כ"א ע"א. ק"ה י' כ"ג, קי"ד א', קל"ה ד', קמ"ז י"ט). ו'גילה' בא על דבר מתחדש, ו'שמחה' מורה השמחה התמידית.

וישראל להם אין זה [=הגאולה העתידה] דבר חדש, כי היו בטוחים ומצפים תמיד לישועת ה'. וליעקב שלא בטחו כל כך, יהיה זה דבר חדש, שיפול עליו פעל 'גילה'.

וזה מתחיל להתקיים בימינו אנו.

חשבון מספר פעמים שהתורה מזכירה מצוות ארץ ישראל

הבה ונחקור כמה פעמים הוזכר בחומש הענין לרשת את א"י, או הבטחה ושבועה לאבות על כך. מצאנו בעז"ה שמונים וששה פעם והמספר מפליא כי הוא בגימטריא "אלהים", וכידוע מדת א"י היא "ספירת מלכות". והנה בפרשת (בראשית הוזכר שם "אלהים" בבריאת כלל-העולם שלושים ושתים פעם. וכבר כתב רמ"מ משקלאב, תלמיד הגר"א, כי הצדיקים הופכים מדת הדין לרחמים (סוכה יד. ב"ר ע"ג, זהר ח"ג דף רז:). **וכאשר שלשים ושתים** (שמות הללו יהיו שם ידו"ד, ל"ב פעם הללו יגיעו לחשבון 832 כמנין "ארץ ישראל" (חשבון "תת-לב", שצריכים לתת תשומת לב לתיקון מעשינו). כן כל 86 פסוקים הללו נהפכים לרחמים בגלל מעשיהם של בני ישראל "ועמך כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ".

כל פסוק הבאנו כחטיבה אחת, אע"פ שיש בו לפעמים ב' או ג' לשונות של "ישיבה", "ירושה", "נחלה" וכיו"ב. אבל פסוקים שהם נפרדים רשמנו כשנים, ואע"פ שהפסוקים סמוכים זה לזה.

לא הכללנו ברשימה פסוקים שנאמרו באופן אישי לאברהם, ליצחק וליעקב (כמו בראשית כח, טו. וכן מו, ד) אלא אם כן נאמרו להם כנציגים של כלל ישראל.

נוסף על כך רשמנו כמה פעמים נשתבחה א"י בתורה והם שלשים ושבעה פעמים. (מילויו של שם ס"ג, עיין "שער מאמרי רז"ל" לאריז"ל, לענין המהלך ד' אמות בא"י, כתובות קיא.). מזה תשעה פעמים יש בכל תנ"ך "הארץ הטובה" ופעם אחת "טובה הארץ מאד מאד"! (והוא בבחינת "כתר").

אחד עשרה פעמים משובחת א"י "ארץ זבת חלב ודבש" אבל יש עוד פעם נוספת אשר שם הרשעים הצבועים, עדת קרח, (במדבר טז, יג) שבחו בביטוי זה דוקא את מצרים!

אין להכליל כאן "ארץ" כשזו מוזכרת כביטוי לעולם הזה ומלואו. וכן "וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית מח, טז) שם מדובר (לפי "כלי יקר" שם) על ארץ מצרים. וכן לא הבאנו ברשימה אזכור ירושת הארץ כשזה מובא רק כתיאור מצב וכסיבה לציווי מהמצוות כגון בהפרשת חלה "בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה, והיה באכלכם מלחם הארץ תרימו תרומה לה'." (במדבר טו, יח). ומפני זה ברשימתו של הרב שמואל צבי הרמן (בספרו "ארץ ישראל ובעיותיה", בני ברק, שנת תש"ן, עמ' תמב-תמז) אסף קי"ג אזכורים של א"י בתורה, עיי"ש פירוט. אבל אם הוזכרה א"י ללא קשר סיבתי לקיום המצוה ההיא (כמו בדברים טו, ז) אז הכללנו זה בחשבוננו.

כתב "הכוזרי" (ח"ב פסקא י"ד) "ויצא קין מלפני ה'." (בראשית ד, טז) כלומר יצא מא"י. וכן אצל יונה הנביא שברח מלפני ה', כלומר יצא מא"י.

ובספרו של הרב הרמן הנ"ל (עמ' תמח) מפרט שמונה מקומות שהתורה משבחת ארץ ישראל שהיא "טובה" [א] שמות ג, ח [ב] דברים א, לה [ג] ד, כא [ד] ד, כב [ה] ו, יח [ו] ח, ז [ז] ח, י [ח] ט, ו

הננו לפורטם בזאת, בעז"ה החונן לאדם דעת

1 - לזרעך אתן את הארץ הזאת - (בראשית יב, ז)

2 - כי את כל המקום אשר אתה רואה לך אתננה ולזרעך עד עולם - (בראשית יג, טו)

3 - קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה - (בראשית יג, יז)

4 - לתת לך את הארץ הזאת לרשתה - (בראשית טו, ז)

5 - ודור רביעי ישובו הנה - (בראשית טו, טז)

6 - ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת - (בראשית טו, יח)

7 - ונתתי לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך את כל ארץ כנען - (בראשית יז, ח)

8 - (ברכה בגלל עקדת יצחק) בי נשבעתי כי יען אשר עשית... וירש זרעך את שער אויביו - (בראשית כב, יח. עיין תרגום אונקלוס. והבטחה זו נתקיימה רק בא"י, כדברי רד"ק לדהי"א טז, טז)

9 - ואשר נשבע לי לאמר לזרעך אתן את הארץ הזאת - (בראשית כד, ז)

10 - (אל יצחק) כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל - (בראשית כו, ג)

11 - ונתתי לזרעך את כל הארצות האל - (בראשית כו, ד)

12 - ויתן לך את ברכת אברהם... לרשתך את ארץ מגוריך - (בראשית כח, ד)

13 - (אל יעקב) הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך - (בראשית כח, יג)

14 - ואת הארץ... לך אתננה ולזרעך אחריך אתן את הארץ - (בראשית לה, יב)

15 - (יעקב) ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחוזת עולם - (בראשית מח, ד)

16 - והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ אשר נשבע לאברהם ליצחק וליעקב - (בראשית נ, כד)

17 - ולהעלותו מן הארץ ההיא אל ארץ טובה ורחבה... אל מקום הכנעני והחתי... - (שמות ג, ח)

18 - (במראה הסנה) אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני - (שמות ג, יז)

19 - וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען - (שמות ו, ד)

20 - והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אותה לכם מורשה - (שמות ו, ח)

21 - כי תבואו אל הארץ אשר יתן ה' לכם כאשר דיבר - (שמות יב, כה)

22 - והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני... אשר נשבע לאבותיך לתת לך - (שמות יג, ה)

23 - והיה כי יביאך ה' אל ארץ הכנעני כאשר נשבע לך לאבותיך ונתנה לך - (שמות יג, יא)

24 - תבאמו ותטעמו בהר נחלתך, מכון לשבתך - (שמות טו, יז)

25 - למען יאריכון ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך - (שמות כ, יב). עיין "העמק דבר" דמדובר על א"י

26 - הנה אנכי שולח מלאך... ולהביאך אל המקום אשר הכינותי - (שמות כג, כ)

27 - עד אשר תפרה ונחלת את הארץ. וְשַׁתִּי את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים... כי אתן בידכם את יושבי הארץ וגרשתמו מפניך, לא תכרות להם ולאלהיהם ברית - (שמות כג, ל-לב) וכן שוב, (דברים ז, ב)

28 - וכל הארץ הזאת אשר אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם - (שמות לב, יג)

29 - לך נחה את העם אל (המקום) אשר דברתי לך - (שמות לב, לד)

30 - לך עלה מזה אתה והעם אשר העלית מארץ מצרים, אל הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה - (שמות לג, א)

31 - הנני גורש מפניך את האמורי והכנעני והחתי... השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ - (שמות לד, יא-יב)

32 - כי אוריש גוים מפניך והרחבתי את גבולך - (שמות לד, כד)

וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו - (ויקרא יח, ג). פסוק זה לא נמנה בחשבון, כי יש ספק אם איננו "תנאי מוקדם" לקיום המצוה, כמו בבמדבר טו, יח. כמ"ש בפתיחה למאמר זה.

33 - ואומר לכם אתם תירשו את אדמתם, ואני אתננה לכם לרשת אותה - (ויקרא כ, כד)

34 - אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי... לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים - (ויקרא כה, לח)

35 - נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם - (במדבר י, כט)

36 - על האדמה אשר נשבעת לאבותיו - (במדבר יא, יב)

37 - ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל - (במדבר יג, ב)

38 - אם חפץ בנו ה' והביא אותנו אל הארץ הזאת ונתנה לנו - (במדבר יד, ח)

39 - אל הארץ אשר נשבע להם - (במדבר יד, טז)

40 - (אל עשרת המרגלים) אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם - (במדבר יד, כג)

41 - (על בני הדור ההוא) אם אתם תבואו אל הארץ אשר נשאתי את ידי לשכן אתכם בה - (במדבר יד, ל)

42-43 - (עון מי מריבה) לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם - (במדבר כ, יב) וכן שוב בדברים לב, נב

44 - יאסף אהרן אל עמיו כי לא יבוא אל הארץ אשר נתתי לבני ישראל - (במדבר כ, כד)

45 - לאלה תחלק הארץ בנחלה... לרב תרבה נחלתו - (במדבר כו, נג-נד)

46 - אם יראו האנשים... את האדמה אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב - (במדבר לב, יא)

47 - אל ארץ כנען. והורשתם את כל יושבי הארץ - (במדבר לג, נא-נב)

48 - והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה - (במדבר לג, נג)

49 - כי אתם באים אל הארץ כנען, זאת הארץ אשר תפול לכם בנחלה - (במדבר לד, ב)

50 - פנו וסעו לכם ובואו הר האמורי... ארץ כנען והלבנון עד הנהר הגדול נהר פרת - (דברים א, ז)

51 - להוריש גוים גדולים ועצומים ממך מפניך להביאך לתת לך את ארצם נחלה כיום הזה - (דברים ד, לח)

52 - ולמען תאריך ימים על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך כל הימים - (דברים ד, מ)

53 - ושמעת ישראל ושמרת לעשות אשר (כדי) ייטב לך ואשר תרבון מאד כאשר דבר ה' אלהי אבותיך (לתת) לך ארץ זבת חלב ודבש - (דברים ה, ג)

54 - ולמען ייטב לך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך - (דברים ה, טז) (ע"פ "העמק דבר" מדובר על א"י)

55 - והיה כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר נשבע לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת לך - (דברים ו, י)

56 - ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך - (דברים ו, יח)

57 - ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ אשר נשבע לאבותינו - (דברים ו, כג)

58 - ואהבך וברכך... על האדמה אשר נשבע לאבותיך לתת לך - (דברים ז, יג)

59 - כל המצוה... תשמרון לעשות... ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם - (דברים ח, א)

60 - כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה - (דברים ח, ז)

61 - על הארץ הטובה אשר נתן לך - (דברים ח, י)

"**למען** הקים את בריתו אשר נשבע לאבותיך" – (דברים ח, יח) (ומוסב על ההבטחה של פסוק י')

62 - שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבוא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך, ערים גדולות ובצורות בשמים... וידעת היום כי ה' אלהיך הוא העובר לפניך אש אוכלה, הוא ישמידם והוא יכניעם לפניך - (דברים ט, א-ג)

63 - כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך ולמען הקים את הדבר אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב - (דברים ט, ה)

64 - ולמען תאריכו ימים על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם ולזרעם - (דברים יא, ט)

65 - למען ירבו ימיכם... על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם - (דברים יא, כא)

66 - כל המקום אשר תדרוך כף רגלכם בו לכם יהיה מן המדבר והלבנון מן הנהר נהר פרת ועד הים האחרון יהיה גבולכם - (דברים יא, כד)

67 - אלה החוקים... אשר תשמרון לעשות בארץ אשר נתן ה' אלהי אבותיך לך לרשתה - (דברים יב, א)

68 - כי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר אתה בא שמה לרשת אותם מפניך, וירשת אותם וישבת בארצם - (דברים יב, כט)

69 - (אביון) באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נותן לך - (דברים טו, ז)

70 - כי יכרית ה' אלהיך את הגוים אשר ה' אלהיך נותן לך את ארצם וירשתם וישבת בעריהם ובבתיהם - (דברים יט, א)

71 - ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר נשבע לאבותיך ונתן לך את כל הארץ אשר דבר לתת לאבותיך - (דברים יט, ח)

72 - בנחלתך אשר תנחל בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה - (דברים יט, יד)

73 - כי ימצא חלל באדמה אשר ה' אלהיך נותן לך לרשתה - (דברים כא, א)

74 - אבן שלמה צדק... יהיה לך למען יאריכו ימיך על האדמה אשר ה' אלהיך נותן לך - (דברים כה, טו)

75 - (מחיית עמלק) והיה בהניח ה' אלהיך לך מכל אויביך מסביב בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לרשתה - (דברים כה, יט)

76 - והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשתה וישבת בה - (דברים כו, א)

77 - כי באתי אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו לתת לנו - (דברים כו, ג)

78 - ויביאנו אל המקום הזה ויתן לנו את הארץ הזאת - (דברים כו, ט)

79 - השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו - (דברים כו, טו)

80 - למען אשר תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך - (דברים כז, ג)

81 - והותירך ה' לטובה... על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לתת לך - (דברים כח, יא)

82 - לאהבה את ה' אלהיך לשמוע בקולו... לשבת על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיך לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם - (דברים ל, כ)

83 - כי אתה (=יהושע) תבוא את העם הזה אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותם לתת להם - (דברים לא, ז)

84 - כי אביאנו אל האדמה אשר נשבעתי לאבותיו זבת חלב ודבש - (דברים לא, כ)

85 - (=פטירת משה) וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל לאחוזה - (דברים לב, מט)

86 - זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה - (דברים לד, ד)

שבחי הארץ

1 - ולהעלותו... אל ארץ טובה ורחבה - (שמות ג, ח)

2-11 - אל ארץ זבת חלב ודבש - (שמות ג, ח - ג, יז - יג, ה - לג, ג. ויקרא כ, כד. במדבר טז, יד. דברים ו, ג - יא, ט, - יא, טו - כז, ג)

12 - ארץ אשר היא זבת חלב ודבש - (במדבר יד, ח)

13 - ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה - (דברים ח, ז)

14 - ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם - (דברים ח, ט

15 - ארץ אשר אבניה ברזל - (דברים ח, ט)

16 - ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה תמיד - (דברים יא, יב) (ענין השגחה פרטית)

17 - וזהב הארץ ההיא טוב - (בראשית ב, יב) - אין תורה כתורת א"י (בראשית רבה טז, ד). חז"ל שייכו פסוק זה לא"י כי מדובר בנהר פישון, הוא הנילוס שהוא גבול א"י, עיין רש"י ליהושע יג, ג וכן הגר"א ליהושע טו, ג. ובמיוחד בדרומה של א"י שם נמצאת החכמה "זקני הנגב" (תמיד לא:) "הרוצה שיחכים ידרים" (בבא בתרא כה:).

18 - לך לך אל הארץ אשר אראך - (בראשית יב, א). (פירש רש"י: "שם אעשך לגוי גדול", כי למנין עשר שנים לאשה עקרה מונים שוב מאחרי הכניסה לא"י - יבמות סד. ע"פ (בראשית טז, ג)

19 - ואת הארץ כי נעמה - (בראשית מט, טו) (עיין תרגום יונתן, וכן "תורה שלמה" על פסוק זה, קטע רכב- רכב*)

20-26 - הארץ הטובה - (דברים ג, כה - ד, כב - ו, יח - ח, ז - ח, י - ט, ו - יא, יז)

27 - ארץ טובה ורחבה - (שמות ג, ח)

28 - וישבתם לבטח בארצכם - (ויקרא כו, ה) (בזכות א"י ישבו בלי צרות)

29 - (דברי כלב ויהושע) טובה הארץ אשר ה' אלוהינו נותן לנו - (דברים א, כה)

30-31 - ארץ נחלי מים - (דברים ח, ז; י, ז)

32 - ארץ חטה ושעורה... (דברים ח, ח)

33 - ארץ זית שמן ודבש - (דברים ח, ח)

34 - ארץ הרים ובקעות - (דברים יא, יא)

35 - וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש - (דברים לג, כח)

36 - חמש פעמים מוזכרת "הארץ" בענין המרגלים הרשעים בכוונה לרעה

(א) ויראום את פרי הארץ - (במדבר יג, כו)

(ב, ג) הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה - (במדבר יג, לב)

"**ויוציאו** דבת הארץ"... (במדבר יג, לב) וכן "מוציאי דבת הארץ רעה" (במדבר יד, לז) אינם בחשבון, כי לא מדובר כאן על הארץ, אלא הדיבה עצמה היא הרעה

(ד, ה) ויקחו בידם מפרי הארץ... וישיבו אותנו דבר ויאמרו טובה הארץ - (דברים א, כה) [והמלים "טובה הארץ" התכוונו בהם לרעה, כדברי רש"י לבמדבר יג, כז "כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו, אין מתקיים בסופו". כלומר כוונתם היתה בזאת לרעה]

[**ע"פ** חכמה פנימית, הם נגד ה' גבורות, עלים תקיפים הסובבים את השושנה, זהר א, א. וע"ע זהר ג, קס. ד"ה עמלק יושב] - ולכן בא עונשם "אם יראה איש באנשים האלה הדור

הרע הזה את הארץ הטובה אשר נשבעתי לתת לאבותם" - (דברים א, לה. וזוהי פעם השלשים ושש שהוזכר השבח.

37 - אבל נעלה מהם כלב והוא התגבר באומרו "טובה הארץ מאד מאד" (במדבר יד, ז). ידוע בכללי התחביר, מקדימים במשפט את המלה החשובה ביותר. הוא לא הקדים שם העצם לתואר ("הארץ היא טובה"), אלא את התואר לשם העצם כי הדגיש זאת ביותר.

בספרו של הרב שמואל צבי הרמן "ארץ ישראל ובעיותיה", ציין כי חמש פעמים לוותה מלת "ברית" להבטחת ה' על הארץ (בראשית טו, יח; יז, ז וכן (שמות ו, ד; לד, י; כו, מב). ועוד עשרים ושמונה פעם מתלווה ביטוי "שבועה" לענין הבטחת הארץ, ואלו הם: (א) (בראשית כד, ז (ב) כו, ד (ג) נ, כד (ד) (שמות יג, ה (ה) יג, יא (ו) לג, א (ז) (במדבר יד, כג (ח) לב, יא (ט) (דברים א, ח (י) א, לה (יא) ו, י (יב) ו, יח (יג) ו, כג (יד) ז, יג (טו) ח, א (טז) ט, ה (יז) י, יא (יח) יא, ט (יט) יא, כא (כ) יט, ט (כא) כו, ג (כב) כו, טו (כג) כח, יא (כד) ל, כ (כה) לא, ז (כו) לא, כ (כז) לא, כג (כח) לד, ד.

יציאה לחוץ לארץ כדי להשתטח על קברות הצדיקים

[מאמר זה נדפס בעריכה אחרת ב"תחומין", שנת תשע"א, עמ' 390]

מנהג דורנו שבכל שנה ושנה יוצאים מארץ ישראל אלפי בני אדם כדי להשתטח על קברות הצדיקים, למרות שהם בחוץ לארץ. זה מתקיים אצל חסידי ברסלב היוצאים לאומן, ומתקיים אצל שאר חסידים המבקרים אצל ר' אלימלך מליז'ננסק, וגם אצל עדות המזרח המבקרים אצל קבר הצדיק אבואחצירה במצרים. ודאי כי כוונת המתפללים לטובה, אבל שאלה היא אם על פי ההלכה הם עושים כדת וכדין.

נימוק לאיסור –

הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ט) פסק כי "אסור לצאת לחוץ לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן העכו"ם, ויחזור לארץ. וכן יוצא הוא לסחורה. אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב" וכו. מה פירוש המלים בהם הוא פותח "אסור לצאת לעולם"? האם כוונתו כי היוצא על מנת לחזור אין בזה איסור? ובכן היוצאים לפקוד קברות ואח"כ ישובו ארצה, אין בזה איסור? אבל לא כן הוא, כי זה כבר אמר בסיפא של דבריו "אבל לשכון בחוצה לארץ אסור". ולמה יכפיל דבריו? אלא בא לומר כי גם שלושת ההיתרים אשר מנה "ללמוד תורה או לישא אשה או להציל, וכן יוצא הוא לסחורה" גם הם מותנים בתנאי שיחזור ארצה. ולכן רק בשלשה דברים הללו ההיתר הוא לזמן מוגבל. ולצאת למען מטרות אחרות אסור אפילו אם כוונתו לחזור לא"י מיד.

נימוק להיתר –

אמנם המפרש "שלטי הגיבורים" על הרי"ף (מסכת שבועות, פרק ג, בדפי הרי"ף ח ע"א) כתב "דכי היכי דהיציאה על מנת לשוב אינה עבירה, כך ההליכה על מנת לשוב [לחו"ל] אינה מצוה". כתב כך בלי להביא ראיה, ואפשר שהיא סברת עצמו. אבל באמת יש להקשות על דבריו מגמרא מפורשת. "כי היו מיפטרי רבנן מהדדי, בעכו היו מיפטרי. משום דאסור לצאת מארץ לחוצה לארץ" (גיטין עו ע"ב). כלומר ת"ח שבא"י היו מלווים לדרך אותם חכמים שבאו מחו"ל וכעת היו חוזרים לארצם.

[**ואם** נשאל, מי התיר להם לצאת? אלא פשוט הדבר כי חזרו לחו"ל כדי ללמוד אצל רבותיהם שם. ולשם לימוד תורה, מותר לצאת. כנראה באו לא"י לתקופה קצרה, כי השאירו שם נשותיהם וילדיהם (גיטין ו ע"ב). וגם אותם בחורים שבאו, חזרו לשם כדי לשאת אשה, וגם לשם כך מותר לצאת לחו"ל. וקיוו שהיציאה היא לזמן מוגבל, ויצליחו לחזור לארץ,

לקיים דברי רמב"ם הנ"ל. [אפשר כי בימים ההם לא השיגו הבבלים שידוך בא"י, כי היו שונאים לבבלים. עיין יומא ט ע"ב; יומא סו ע"ב]. או שלא היה להם פרנסה לקיים את עצמם בארץ. ולכן מותר לצאת ע"פ דברי תשב"ץ קטן, סוף פסקא תקנ"ט, בשם מהר"ם רוטנברג).]

ת"ח שבא"י קיימו מצוות לוויה, אבל לא יצאו צפונה לעכו (שם גבול צפוני של א"י באזור ההוא). אבל אם לפי היתר "שלטי גיבורים", הרי מותר היה להם לצאת באיזה מרחק שרוצים, רק שיחזרו אח"כ! אלא ודאי אסור להם לצאת אפילו על מנת לחזור.

הרב חיד"א הזכיר והעתיק דברי המתירים, ובכל זאת אין לסמוך על ההעתקה ההיא –

אבל הסבורים כי מותר לצאת לחו"ל לשם פקידת קברות מצטטים דברי "שערי תשובה" (על שו"ע או"ח סוף סי' תקס"ח) וזו לשונו: עיין "ברכי יוסף" לחיד"א בשם "פרי הארץ" ח"ג כתב שאף אם יושב בא"י ונפשו איותה להשתטח על קברי הצדיקים בחו"ל, שרי [מותר] ללכת על דעתא לחזור". ולכאורה יש כאן היתר מרווח? והעתיק דבריו "שדי חמד" (תחילת אסיפת דינים, ענין א"י). אבל יש להצטער שלא נתלבן כל צרכה פסק ההלכה הזו.

כאשר נפתח את ספר "פרי הארץ" (של הרב מאיר מזרחי, על יורה דעה, סי' ז) נמצא כי בתחילה אומר שלא מצא לזה שום היתר. כך לשונו (דף יט ע"ב) "אין בדבר זה מצוה ואפילו מדברי סופרים, רק מנהגא בעלמא". וגם מצטט דברי שו"ת בתי כהונה (הרב יצחק רפאפורט, רבו של החיד"א) בסי' כג, "לא נמצא בזה סרך מצוה אפילו דדבריהם. דודאי דבר פשוט הוא שאינו יכול לצאת". ונימק דבריו שם גם על פי דברי השאילתות (המובא בתוספות, ע"ז יג ע"א) שלכל מצוה שהיא מותר לצאת, אבל כאן הוא יודה שאינה מצוה ולכן אסור לצאת. כל שכן שאסור לפי דעת התוספות [וכן דעת הרמב"ם] שהתירו אך ורק כדי לשאת אשה וללמוד תורה, ולא למען כל שאר המצוות, אפילו כשחיוב קיומן הוא מדאורייתא. קל וחומר שאסור לצאת כדי לקיים איזה מנהג. ולבסוף דבריו ("פרי הארץ", דף כ ע"ב) מוצא ללמוד זכות על ההיתר שאין היציאה לקברות גרועה מהיציאה לסחורה. וכשם שזו מותרת, כך זו מותרת.

אבל יש לתמוה על הדימוי שהוא מדמה. הרי לצאת למען סחורה היא מצוה דרבנן, שאמרה תורה "והודעת להם את הדרך" (שמות יח, כ) ופרשו חז"ל (ב"מ ל ע"ב) "זה בית חייהם". מפרש רש"י "זה לימוד אומנות להתפרנס בה". וציווי מפורש הוא בחז"ל "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ, שיגיעת שניהם משכחת עון. וכל תורה שאין עמה מלאכה, סופה בטלה וגוררת עון" (אבות, ב). כלומר אם אדם מסויים מוצא מלאכתו ופרנסתו מהמסחר בחו"ל, הרי ברור שמקיים בזה מצוה מדרבנן. אבל הנידון שלנו, ההליכה לקברות, אינה אפילו מצוה דרבנן! (כן כתב שו"ת פרי הארץ).

ואע"פ שכל קורא ישאל, הרי חתימתו של החיד"א מאשרת פסק זה, שהרי הביא הדברים ב"ברכי יוסף"? אבל הרגילים בספרי הפוסקים יודעים דברי חיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א ריש סי' ח) וכן העתיק "בן איש חי" (בשו"ת רב פעלים, ח"ד, יור"ד סי' כח: "וכבר הוא [החיד"א] כתב, כל דבר שהוא מעתיקו בספריו 'ברכי יוסף' ו'מחזיק ברכה', ואינו מגלה דעתו בפירוש לענין הלכה, אין להוכיח מזה על הסכמת דעתו כלל". כלומר הרב חיד"א העתיק, וזאת לא אומרת שהסכים לפסק ההוא. [ועיין בהקדמתו לברכ"י, סוף מוד"ע לבינה, "איכא השתא אשתלאי, מגו דאתקצאי לא צילא דעתאי"].

שדי חמד הזכיר והעתיק דברי המתירים, ובכל זאת אין לסמוך על ההעתקה ההיא –

יש עוד רב פוסק המתיר יציאה לחו"ל כדי להשתטח על הקברות, הרי הוא שו"ת שדה הארץ (ח"ג, אבהע"ז סי' יא, של ר' אברהם מיוחס). והנימוק שלו הוא כיון שניסה הרב הגדול "בתי כהונה" הנ"ל (ח"א סי' כג) להתיר לכהנים להשתטח על קברי הצדיקים. ואם טומאה דרבנן התירו, כל שכן יתירו לכל אדם לצאת לחו"ל לשם מנהג זה. וכאן עלינו לתמוה תמיהה גדולה. המעיין בדברי "בתי כהונה" יראה שאין דעתו נוחה כלל ממה שהכהנים פוקדים לקברי הצדיקים. ואף חותר להחליט שעוברים איסור דאורייתא. ומה שמסיים בסוף דבריו שהרבנים עושים כך משום "סוד ה' ליראיו", אין בזה סמיכה כלל אלא לימוד זכות קלושה.[93] גם "פתחי תשובה" לשו"ע (כיון שע"ב, פסקא ב, מצטט "בתי כהונה" דהכהנים הללו אין להם על מה שיסמוכו".

גם "שדי חמד" (מערכת ראש השנה, סי' א סוף עמ' 292-293 ד"ה ואחר זמן נשאלתי) הקשה כך נגד "שדה הארץ" וכותב "לא ראיתי שום צד היתר, והאיסור מפורש בדברי הרב 'בתי כהונה'. והסומכים על המובן מדברי הזוהר הקדוש וכו' מי שיש בידו למחות, לא ימנע טוב [וימחה]. כי בדבר שמפורש בדברי הפוסקים לאסור, מאן ספין [מי הוא חשוב דַיו] להתיר ע"פ משמעות לשון הזוהר? ולא יהא אלא ספק באיסור תורה, מהיכא תיתי להקל?" עכ"ל.

נוסף על כך אין לסמוך על מה ששדי חמד העתיק דברי "שדה הארץ". כמו שהוא עצמו כותב בסוף ספר "שדי חמד" כללי הפוסקים (טו, ו) "שאין לסמוך על מה שכתוב בספר להורות הלכה כן, כי לא היתה כוונתי אלא להקל על המעיין שלא יצטרך לחפש בשעת מעשה באיזה ספר מדבר באותו ענין וכו'. ופעמים הרבה מצאתי בעצמי אחת מני אלף שגיאותי, ותקנתי בעז"ה, ובמקומות אין מספר לא הרגשתי בהן. משנה לא זזה ממקומה". והוא עצמו כותב בסוף דבריו (ד"ה שוב מצאתי) "אין לסמוך על [ספרי] הקיצורים".

---

93. [עיין מעין לימוד זכות קלושה בדברי החיד"א, "שם הגדולים", ערך ר' אליעזר בן נתן (ראב"ן), בסוף הקטע שבאותיות רש"י. הוא מצטט "ספר חסידים" סי' תתשכ"ט שרבי יהודה הנשיא בא לביתו אחרי מיתתו והוציא ידי חובתם בני ביתו באמירת קידוש ליל שבת. אבל כנראה תלמיד טועה כתב זאת בספר חסידים, כי בכתובות קג ע"א אין ידיעה זאת, ולא נמצאת בכל כתבי יד הנודעים של התלמוד].

המתירים מפני שזה כמו לראות פני חברו

ובאמת היו שהתירו את היציאה לחו"ל לשם פקידת הקברות, מהטעם שזאת לא פחות בחשיבות מלצאת לחו"ל כדי לראות את פני חברו. והתיר זאת המגן אברהם (או"ח סי' תקל"א). ולמד זאת ממה שהתיר רמ"א (או"ח סוף סי' רמח) לצאת להפליג באניה גם תוך ג' ימים הסמוכים לשבת, אם הולך לראות פני חברו, כי גם זה נחשב לצורך מצוה. כך כתב המרדכי (שבת, פסקא רנח) וכן הגהות מיימוניות (דפוס קושטא, רמב"ם פרק ל) בשם רבנו תם. אבל כבר הרבנים הרב שמואל ואזנר (כמובא בשו"ת משנת יוסף (ליברמן) ח"א סי' נו) והרב משה שטרנבוך ("מועדים וזמנים", חלק ה, הערה לסי' שמו) הקשו על פסק זה של המגן אברהם, שהדימוי אינו עולה יפה. כי בסימן רמ"ח מדובר על הפלגה בספינה תוך ג' ימים לשבת, והיא רק איסור דרבנן. מה שאין כן היציאה לחו"ל היא איסור מהתורה, כי כשם שבישיבה בה מקיימים מצוה מהתורה (והארכנו במקום אחר כי כך היא גם לפי דעת רמב"ם, עיין שו"ת אבני נזר, יו"ד סי' תנד) כך היוצא ממנה ללא היתר עובר על איסור תורה "וירשתם את הארץ וישבתם בה". ואם רבנו תם התיר שם לענין ההפלגה באניה ג' ימים לפני שבת, באיסור דרבנן, אין לדעת אם היה מתיר זאת באיסור דאורייתא. ומה ההבדל בין יציאה כדי לראות פני חברו, ליציאה כדי לפקוד קבר? פשוט כי המתחבר לחבר טוב, מקיים בזה מצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא יט, יח). אבל לפקוד קברות, איזו מצוה יש בכך? ומה שאומר מי שהוא שזו בחינות "לימוד תורה" אינני מבין מה הוא סח, שהרי אינו לומד שם מפיו של הרב כלום. ואם לומד מהספר, ילמוד כאן בא"י.

אמנם הסיבה שנוהגים לפקוד קברי צדיקים היא מפני דברי זהר (ח"א דף רכה.) ואריז"ל (בסוף "שער הגלגולים"). אבל כל זה נאמר בבן א"י הפוקד קבר בא"י. אבל לא הזוהר ולא האריז"ל התירו לעבור איסור יציאה מא"י לחו"ל כדי לפקוד קבר. ויש כאן בעיה חמורה נוספת. אריז"ל הזהיר במפורש שאין להתקרב תוך ד' אמות של הקבר ("שער רוח הקודש", תקון י"ב, דפו"י דף יח, דפו"ח דף מט). אבל כל הפוקד קברו של צדיק מתקרב לתוך ד' אמות של הקבר. וגם סביב לקבר ישנם עשרות קברות אחרים, וההולך שם בעל כרחו נמצא תוך ד' אמות. וכיצד עובר על דברי אריז"ל? וזה מובא במשנה ברורה (סוף סי' תקנ"ט). ועיין אגרת הגר"א (ששלח בעת שנסע לא"י) מזהיר כי הרבה נזק בגוף ובנפש יש להולך לבית הקברות, שלא בזמן קבורת המת.

הללו בימינו המעודדים עלייה לקברות בחו"ל, מפני דברי זהר ואריז"ל ובניגוד לנגלות התורה על איסור יציאה מהארץ, עוברים על פסק מפורסם שיש להעדיף הנגלה על הנסתר (משנה ברורה, סי' כ"ה פסקא מב). כל שכן שהזוהר והאריז"ל דברו על בן חו"ל המבקר קבר בחו"ל, או על בן א"י המבקר קבר בא"י. ולא דברו כלל על יציאה לחו"ל, שזה לא היה שייך כלל לפי תנאי הנסיעות שהיו בימי רשב"י ובימי האריז"ל. וניכרים דברי אמת.

◆❖◆

רשימת ספרים העוסקים בנושא זה

אמנם יש עשרות ספרים כאלו, ורשמתי רק ממה שידוע לי

ארץ הצבי, שלמה שוייגר, בני ברק תשנ"ו

ארץ ירדן – חיים יצחק רכלין, ורשה, תרנ"ו

ארץ ישראל – הרב חיים משה וקסמן, ירושלים, תשכ"ג

ארץ ישראל במשנת החתם סופר – הרב יעקב ווייס, תשנ"ב

ארץ ישראל, ליקוטים מתורת ר"ן ברסלב – ירושלים ת"ש, ושוב תשל"ו

ארץ צבי(ספרזכרוולכבודצבימנחסגלאטהי"ד) -עייוישסעמ'340-251רשימתמקורותלעניניארץישראל בהלכה ובאגדה, ערוכים ע"י הרב ברוך כהנא, ירושלים, תשמ"ט

אתחלתא היא - יצחק דדון, ירושלים, תשס"ו

ברכת הארץ – הרב דוד הכהן, ירושלים, תרס"ד

העליה לא"י באספקלריה תורנית - הרב יואל שוורץ, ירושלים

זמרת הארץ - הרב יהודה אדרי, בית עוזיאל, תשנ"ח

זמרת הארץ - הרב משה צבי פוגל, ירושלים, תש"א

זמרת הארץ, ר' נחמן גולדשטיין (טשערין) - תורת ברסלב, תרל"ז, ושוב תשל"ו

חבת ירושלים – אליהו שרהזון, ורשה, תרמ"א

חומת אש לציון – אברהם שמלצנשטיין, ורשה, תרפ"ד

חיבת הארץ – הרב דוד הכהן, ירושלים, תרנ"ז

טוב הארץ, הרב נתן שפירא (מגורי אריז"ל), ירושלים, תשס"א

טוב ירושלים – אשר אנשיל גרינואלד, ברגסס, תרצ"ד

ילקוט ארץ ישראל – הרב יהודה אידל ציזלינג, תרנ"א, נדפס מחדש שנת תרל"ט

לך לך וסוד השבועה - הרב מרדכי עטייה, ירושלים, תשכ"ג

למען ציון – יעקב פלעקסר, וילנה, תר"ן

מדרשי ארץ ישראל - הרב יוסף גולדנבום (זהבי), ירושלים, תשי"ט

מדרשי ציון וירושלים – הרב יוסף גולדנבום (זהבי), ירושלים, תשכ"ט

מעפר קומי - צבי גלאט הי"ד, ירושלים, תשמ"א

מצות ישיבת א"י - הרב יונה דוב בלומברג, וילנא תרנ"ח, מהדורה חדשה - מרכז שפירא, תשנ"ט

נחלת יעקב, (שני כרכים) - יעקב זיסברג, ישיבת אור עציון, מרכז שפירא, תשס"ה

עלה נעלה - יחיאל לייטר, חברון, תשמ"ד

צבי לכל הארצות – קלמן שולמן, וילנה, תרנ"ג

ציון בית חיינו - הרב יואל שוורץ, הוצאת ישיבת דבר ירושלים, תשמ"ט

קדושת הארץ – משה ורטמן, ירושלים, תרמ"ה (נדפס מחדש יחד עם "טוב הארץ", תשס"ו)

קדושת הארץ – משה נוסבוים, ירושלים, תר"ל

קדושת הארץ – נתן עמרם, שאלונסקי, תרי"ג

קובץ שושנים – יהודה ליב לונץ, ורשה, תרנ"ב

קול צופיך – נתן פרידלנד, המבורג, תרכ"ח

שאו נס ציונה – אפרים דיינרד, פרסבורג, תרנ"ו

שבחי ארץ החיים – פסח פינפר, וילנה, תרל"ז

שבחי ארץ ישראל – יוסף סופר, לבוב, תקס"ד

שיבת ציון - ר' אברהם סלוצקי, ורשא תרנ"ב (מהדורה חדשה - מכון הר ברכה תש"ס)

שער החצר – דוד בן שמעון, ירושלים, תרכ"ה

שפת אמת – משה חאגיז, אמשטרדם תנ"ז (ושוב תרמ"א)

◆❖◆

מפתחות למקרא, דברי חז"ל בתלמוד, מדרש, זוהר

מקרא

בראשית כח, כ-כב 23
בראשית לה, יג 25
בראשית מה, כד 82
שמות ו, ו-ח 72
ויקרא יח, ג 72
דברים יב, כט 82
דברים כג, כא 83
דברים ל, ג 84
שמואל-ב יד, לב 89
הושע ח, א 26
מיכה ז, יב 26
זכריה יא, יג 26
יחזקאל לו, כ 43-44
רות ג, ב 80

תלמוד

ברכות ח, א 27
ברכות ל, א 67
פסחים קיג, א 27
תענית י, ב 82
חגיגה ה, ב 55, 74, 100
ירושלמי כלאים ט, ג 27
כתובות עה, א 58
כתובות קי, ב 54
כתובות קי, ב 84
כתובות קיא, א 28
כתובות קיא, א 74
כתובות קיב, ב 52
נדרים כב, א 59

נדרים כב, ב 76
סוטה יד, א 11
בבא בתרא צא, א 27
סנהדרין ו, ב 93
סנהדרין צד, א 47
מכות ז, א 30
עבודה זרה ח, א 40
תוספתא ע"ז תחילת פרק ה' 24-25
הוריות ג, א 29
ערכין לב, ב 29
כלים א, ו 97

מדרש

ספרי, פרשת ראה 33
דברים רבה (ב, ח) 30-31
אסתר רבה א, יז 74
מדרש תהלים (י"ד) 107
מדרש תהלים (צ"ד) 31
מדרש תהלים (ק"ה) 33-34
ילקוט שמעוני, משלי יז 87

ספר זהר

ח"א קח, ב 35
ח"א קנג, א 35
ח"א רלט, א 34, 36
ח"ב קנא, א-ב 34
ח"ג טו, ב 45
ח"ג עב, ב 36
ח"ג צג, ב 37
ח"ג קיח, א 66

מפתחות לרבנים וספרים שהוזכרו בספר

אבן עזרא, הרב אברהם 20, 59, 70, 90
אברבנאל, הרב יצחק 19, 46, 70
אור החיים 26, 64-65
אזולאי, אברהם 84-86
אייבשיץ, ר' יהונתן 103
ב"ח (משיב נפש) 63-64, 71, 86
בחיי, רבנו בחיי 24, 44-46
בית אלהים (מבי"ט) 60
בלומברג, הרב יונה דב 12
בן איש חי 14
ברסלב, ר' נחמן ור' נתן 94-95
גינזבורג, הרב יהודה (ילקוט יהודה) 26, 90-91
גר"א 75-77
דסלר, הרב אליהו 21
האי גאון 38
ואלי, ר' משה דוד 89-90
חדש, הרב מאיר 22
חיבת הארץ 30
חיד"א 29, 77
חיים, אחיו של מהר"ל 79
חינוך, ספר החינוך 42
חסד לאברהם (ר"א אזולאי) 84-86
חרדים 61-63, 66, 93
חתם סופר 78-81
חתם סופר 11
טוב הארץ, ר' נתן שפירא 29-30, 85-86
טיקוצ'ינסקי, רי"מ 105
יהודה החסיד, צוואה 79
יעקב מליסא 73
ירוחם, ר' ירוחם לייבוביץ 16-18
ישראלי, הרב שאול 22

מפתחות לרבנים וספרים שהוזכרו בספר

כוזרי 34, 39
כלי יקר 71-73
לוי יצחק, הרב מברדיצ'וב 25, 96
מהר"ל 12, 25, 48-58, 60, 99
מהרש"א 27, 58-59
מלבי"ם 19, 44, 81-82
מלמד, הרב אליעזר 15
משך חכמה (הרב מאיר שמחה) 24, 84
נצי"ב 83
סורוצקין, הרב זלמן 21
ספורנו, הרב עובדיה 46-47, 70
עמדין, ר' יעקב 67-70
פלאג'י, הרב חיים 32
פני יהושע 74
פניני הלכה 15
צדוק, ר' צדוק הכהן 96-99
קארו, ר' יוסף 65, 87
קדושת לוי 25, 96
קורדוברו, הרב משה 12-14
קרן אורה 67
רד"ק 44
רדב"ז 60
רמב"ם 40
רמב"ן 8-10, 24, 39-43, 75
רמח"ל 88
רש"י 26-27, 32, 44, 47
של"ה 79
שלמה אלקבץ 65
שם משמואל 100
שמואלביץ, הרב חיים 19-20, 31
שפירא, הרב נתן (טוב הארץ) 29-30, 86
שפירא, ר' נתן (מגלה עמוקות) 86
שפת אמת 96, 100
תורה תמימה (רב ברוך אפשטיין) 33, 42, 59
תניא 95

מפתחות ענינים

א"י, אין להשוות לה שאר ארצות 47, 56
א"י, יישובה שקולה נגד כל מצוות התורה 33
א"י, לשמוח בה בכל יום מֵחָדָשׁ 32-33
אבות העולם, ציווי ראשון אליהם: ענין א"י 91-92
אבות, זכו למדריגתם רק מפני א"י 25, 53
אבות, למזלזלים בא"י אין להזכיר זכות אבות 41
אבות, קיימו מצוות התורה רק בא"י 24
אברהם, תחילת מעלתו התחילה בא"י 53
אהבה בוערת לא"י 95
אהבת ה' בא"י 101
אוירא דא"י מחכים 22, 49, 51, 53, 61, 71, 76-77, 97
אוירא דא"י מחכים, יש תנאי לזה 19-20
אמונה וארך אפיים בא"י 94
ביתו של הקב"ה היא א"י 26
ברכת המזון ושבח א"י, להזהר שלא יהיה דבר שקר 22
ברכת המזון, שלא הזכיר א"י לא יצא ידי חובה 49
גבוהה מכל הארצות היא א"י, ביאור - 52
גלות לחו"ל היא קלקול יותר מביטול תורה 55
גלות, היא חילול השם 44-45
גלות, עונש כבד יותר מכל שאר הקללות 42-43
גנות א"י, האומרה אין לו חלק לעולם הבא 47
הקב"ה נקרא "אחד" כאשר עַם ישראל בא"י 37
השגחה מיוחדת בא"י 46
התנצלות בצער, שאומר היוצא לחו"ל 21
חו"ל, יושביה כאילו אוכלים לחם טמא 50
חו"ל, כאילו אין לו אלוה. ביאורו 52
חו"ל, עון יש בישיבתה 27
חו"ל, קלקול של היוצאים לשָם לימי פסח 7
חו"ל, תושביה כאילו עובדים ע"ז 15, 39-40, 55
חיד"א, יחס לספרו "ברכי יוסף" 117
חיים, א"י נקראת ארץ החיים, טעם זה 51
חכמה שיש בא"י 61

מפתחות ענינים

חכמה שיש להשיג בא"י, תנאי לזה 19-20
חלב ודבש, שבח א"י באופן רעיוני 60
יוסף, מדוע בקש לצאת מהמאסר 103
יוצא מא"י, מדוע רמב"ם לא כתב "הדר בחו"ל" 56
יצר הרע שולט יותר על יהודי חו"ל 59
ישראל הם גוי אחד, רק בהיותם בא"י 48, 62
ישראל מובדלים מהאומות, רק מפני א"י 49-50
ישראל, טובים הם אלא יצה"ר מתגרה בהם 60
כוונה זכה בעבודת ה', רק בא"י 39
מילה ותורה, זכינו להם רק מפני א"י 49
מיתה בא"י ומיתה בחו"ל, ההבדל ביניהן 34, 36
מיתה בחו"ל, פגם שיש בזה 28
מלאכים הממונים על כל עם ועם 7, 35, 46, 51, 64, 77, 81, 85
מסירות נפש עבור כיבוש א"י ויישובה 19
מעלת א"י היא יתרה מן התורה 54
מצוות שמקיימים אותן בחו"ל, אינן בשלימות 7
מצוות, עיקר קיומן הוא בארץ הקודש 9-10
מצפה לבוא לא"י, יש לו כבר זכות 58
מרכבה, ששימשו האבות בא"י 96
משה רבינו, חסרה אצלו זכות א"י 29, 37
נוכחות ה', הניכרת בא"י 96-99
נולד בא"י, הוא שֶׁכֵּן לשכינה 58
נטישה, עזיבה, ההבדל ביניהם 32
ספירות מעלה, תיקונן ע"י תושבי א"י בלבד 13
עיקר המציאות בעוה"ז היא א"י 57-58
עלינו לשבח, הוא שבח על כניסה לא"י 38
עמלק מזדמן לישראל כשבאים לָדוּר בה 62
עקרות, א"י היא סגולה להוליד צאצאים 57
ציבור ישראל, וקהל, זוכים לשם זה רק בא"י 29
צרות שיש בעולם, כי ישראל אינם בארצם 45
קרקע, מחוסר קרקע בא"י אין לו חיים 59
ראובן ויהודה, בהצלתו של יוסף 93
רמ"ק, אחרונים שהסכימו לשיטתו בענין א"י 13
רמב"ם, מדוע כתב "היוצא" ולא "הדר בחו"ל" 56
רמב"ן, אחרונים שהסכימו לשיטתו בענין א"י 10

שבחי א"י, כל ספר מלקט רק טיפה מן הים 7
שבחי א"י, צריכים לספר כדי שישתוקקו לה 50
שדי חמד, יחס לספרו 118
שיר שבח של ארץ ישראל 4
שכינה שורה על הלומד תורה בא"י 33, 45
שמחה בא"י 100
שמחה, שיש לשמוח כשדרים בא"י 62-63
שרי מעלה, מלאכים הממונים על עם ועם 7, 35, 46, 51, 64, 77, 81, 85
תורה בא"י מול תורה שבחו"ל 86
תורה שבכתב, סובבת כולה סביב ענין א"י 16-18
תורה, אין תורה כתורת א"י 100
תורה, היא שמירה נגד יצר הרע 99
תפילה בא"י 94
תפילות, א"י מקום המסוגל ביותר שיתקבלו 25, 29-30